

059
К16

017
Т. С. Шенк
ство Просвіта у Києві.

059
К16.п

КАЛЕНДАРЬ
ПРОСВІТИ.

РІК ПЕРШИЙ.

№

1907.

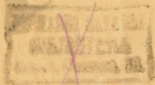
4.

Київ, 1906 р.
арня С. А. Борисова. Мало-Житомирська № 16.

26
—
76

FIELD

034
551

HEBEL

Сіст. 07

Хрон. 67

Формат

039

551

ПРО РЕФОРМУ КАЛЕНДАРЯ.

Ми, як і народи Західньої Європи, лічимо роки по сонцю, одначе у нас не така лічба дням, як у Західній Європі. Бо, наприклад, коли у нас 1-го січня (января) то загралицею тоді буде вже 14-те січня, або коли у нас 20 червня (іюня), то загралицею 3-те липня (іюля). Ота різниця на 13 день між нашим календарем та тим, що його прийнято у Західній Європі сталася ось через-віщо.

Відомо, що один год—се той час, за який земля оббіжить один раз навруги сонця. Хоч на те потрібно 365 день, 5 години, 48 хвилин та 49 секунд, одначе для рівної лічби ми вважаємо, що год має в собі усього 365 день. А щоб не було помилки, то ще з наказу Юлія Цезаря (що жив незадовго перед Христовим Різдом) почали отой залишок (5 години з хвилинами) за чверть суток лічити і до кожного 4-го року одні сутки долічувати почали. Таким чином кожен четвертий рік (високосний) у нас 366 днів має, хоч через те кожних чотирі роки налічується зайвих 44 хвилини та 56 секунд. Коли час не довгий, то сього й непомітно, але кожних 128 літ календарний рік сонізняється проти соняшного мало не на цілі сутки, а за 400 років аж на трое суток. Та не вважаючи на те, календар юліянський (бо завів його Юлій Цезарь) вживано скрізь у Європі аж до шіснадцятото віка. Доциру 1582 року папа

Григорій XIII зауважив, що календарний рахунок одріжняється од того, що був під час Никейського собору (325 року), на цілих 10 день; він звелів додати тих десять день, і 5-го жовтня (октября) лічити за 15-те. А щоб надалі не було вже помилки, то ухвалив він з кожних 400 років три високосних рахувати по 365 день. Отсей календарь, що завів його папа Григорій XIII, звуть *Григоріянським*, або *новим стилем*, який з року 1900 одріжняється од Юліянського, або *старого стилю*, на 13 суток.

1899 року в російському астрономичному товаристві у Петербурзі в справі реформи Юліянського календаря працювала окрема комісія, яка і постановила, що нема рації заводити у нас замість Юліянського календаря—Григоріянський, бо в Григоріянському календарі є помилка на цілих два дні, через те, що папа Григорій реформував свій календарь, почавши з часів Никейського собора (з року 325), а не од Різдва Христового, як би слід було. Натомість комісія визнала потрібним зробити в старому календарі ось які одміни: не лічити за високосні ті роки, числа яких поділяються на 128; додати до теперешнього рахунку днів ще 14 день, щоб весняне рівнодення упадало у нас на ті самі числа, що й під час Різдва Христового, бо ми ж од Різдва Христового лічимо роки.

Календарне питання має чималу вагу. З того, що різні народи мають неоднакові календари, повстає багато незручності в міжнародніх, особливо торговельних справах. Отже треба було б людям якось прийти до згоди та завести усюди один календарь.

Пости та м'ясниці.

- 5 січня (января), п'яти. переддень Богоявлення (Голодна кута).
З 5 березоля (марта) по 22 квітня (апріля)— великий піст та страстна неділя.
З 17 червня (іюня) по 29 червня—Петрівка.
З 1 по 15 серпня (августа)—Спасівка.
29 серпня, середа—Усікновенне (Головосіка).
14 вересня (серпня)—Воздвиженне св. Хреста.
З 15 листопаду (ноября) по 25 грудня (декабря) —Пилипівка.

Середа та п'ятниця увесь рік, виключаючи всеїдні: з 25 грудня (декабря) по 7 січня (января), крім голодної куті 5 січня; з 11 лютого (феврала) по 17 лютого (перед великим постом; з 22 квітня (апріля) по 29 квітня (великодний тиждень); та з 10 червня (іюня) по 17 червня (перед зеленими святками).

У які дні не можна вінчати.

1. У переддень середи, п'ятниці, неділі, свята та ще на передодні восшествія на престол та коронування Імператора.
2. На масляниці, у великий піст, та на великдень (з 24 лютого (феврала) по 29 квітня (апріля).
3. У Петрівку, у Спасівку, а також у переддень Головосіка та на самого Головосіка.
4. У Пилипівку та різдвяними святками (аж до 6-го січня (января).

Католицькі свята 1907 року.

У Росії:

Попелець 7 березоля (марта),
Великдень 22 квітня (апріля).
Вшестя 31 травня (мая).
Зелені свята 10 червня (юня).
Свято Божого Тіла 21 червня (юня).
1-а неділя Адвента 2 грудня (декабря).

Єврейські свята 1907 року.

Березиль (март):

17 суббота (Великдень
18 неділя (Пейсах).
23 п'ятниця (Останні великодні
24 суббота (дні.

Травень (май):

6 неділя (Зелені свята
7 понед. (Швуйдс).

Серпень (август):

27 понед. (Новий рік (5668-й)
28 вівторок (Рош Гашоно).

Вересень (сентябрь):

5 середа. Судний день (Іом Кіпер).
10 понеділок (Кучки (Сукойс), або свято
11 вівторок (прощення гріхів.
17 понеділок (Останні дні Кучок (Шмини
18 вівторок (Ацерес і Симхас Тойро).

Астрономічні відомості на 1907 рік.

Весна настає 8 березоля (марта) 8 г. 35 хв.
 Літо * 9 червня (юня) 4 г. 25 хв. дня.
 Осінь * 11 вересня (сентября) 7 г. 11 хв. рано
 Зіма * 10 грудня (декабря) 1 г. 54 хв. ночи.

Коли минеться сонце та місяць у 1907 році.

1. *Повне затемнення сонця* 1 січня (января). Початок ще до сходу сонця, а кінець у 8 г. 13 хв. рано.

2. *Часткове затемнення місяця* 16 січня (января). Початок ще до сходу місяця; кінець у 5 г. 12 хв. вечора.

3. Планета Меркурій заступить край сонця 1-го листопада (ноября). Початок 12 г. 24 хв. 50 сек. дня; кінець—3 г. 51 хв. 43 сек. дня.

Коли той день буде ясний, то щоб побачити, як минитиметься сонце, треба дивитись на нього крізь темне скло.

Пасхалія на 5 літ.

Год л.	Мяс-ниця		Мяс-ниця		Почат. велик. поста		Ведик день		Пере-плавн		Вше-стя		Зелені свята		Пет-рівка.	
	тижні	дні	январь	февраль	февраль	март	март	апріль	апріль	май	май	юнь	май	юнь	тижні	дні
1908	7	6	—	17	24	—	—	13	—	7	22	—	—	1	2	6
1909	5	4	—	1	8	—	29	—	22	—	7	—	17	—	5	—
1910	8	3	—	21	28	—	—	18	—	12	27	—	—	6	2	1
1911	7	2	—	13	20	—	—	10	—	4	19	—	29	—	3	2
1912	5	1	29	—	5	—	25	—	18	—	3	—	13	—	5	4

Пояснення знаків у календарі.

- ⊕ Велике свято.
- ⊗ Церковне свято.
- ⊕+ Мале церковне свято.
- ⊗ Царський день.

Царська родина.

Його Імператорське Величество, Государь Імператор **Николай Александрович** народився року 1868, травня (мая) 6-го.

Ї Імператорське Величество Государиня Імператриця **Марія Феодоровна**, царева мати, народ. року 1847, листопаду (ноября) 14-го.

ІІ Імператорське Величество, Государиня Імператриця **Александра Феодоровна** народ. року 1872, травня (мая) 25-го.

Його Імператорське Височество Наслідник Цесаревич і Великий Князь **Алексій Николасвич** народ. року 1904, липня (юля) 30-го.

Показчик чисел на рік 1907.

Дні на тижні	Січень—31 д.	Лютий—59 д.	Березиль-90 д.
Неділя.	7 14 21 28	4 11 18 25	4 11 18 25
Понеділок.	1 8 15 22 20	5 12 19 26	5 12 19 26
Вівторок.	2 9 16 23 39	6 13 20 27	6 13 20 27
Середа.	3 10 17 24 31	7 14 21 28	7 14 21 28
Четверг.	4 11 18 25	1 8 15 22	1 8 15 22 29
П'ятниця.	5 12 19 26	2 9 16 23	2 9 16 23 30
Субота.	6 13 20 27	3 10 17 24	3 10 17 24 31
Дні на тижні	Квітень-120 д.	Травень-151 д.	Червень-181 д.
Неділя.	1 8 15 22 29	6 13 20 27	3 10 17 24
Понеділок.	2 9 16 23 30	7 14 21 28	4 11 18 25
Вівторок.	3 10 17 24	1 8 15 22 29	5 12 19 26
Середа.	4 11 18 25	2 9 16 23 30	6 13 20 27
Четверг.	5 12 19 26	3 10 17 24 31	7 14 21 28
П'ятниця.	6 13 20 27	4 11 18 25	1 8 15 22 29
Субота.	7 14 21 28	5 12 19 26	2 9 16 23 30
Дні на тижні	Липень-212 д.	Серпень-243д.	Вересень 273—д.
Неділя.	1 8 15 22 29	5 12 19 26	2 9 16 23 30
Понеділок.	2 9 16 23 30	6 13 20 27	3 10 17 24
Вівторок.	3 10 17 24 31	7 14 21 28	4 11 18 25
Середа.	4 11 18 25	1 8 15 22 29	5 12 19 26
Четвер.	5 12 19 26	2 9 16 23 30	6 13 20 27
П'ятниця.	6 13 20 27	3 10 17 24 31	7 14 21 28
Субота.	7 14 21 28	4 11 18 25	1 8 15 22 29
Дні на тижні	Жовтень 304—д.	Листопад 334—д.	Грудень 365—д.
Неділя.	7 14 21 28	4 11 18 25	2 9 16 23 30
Понеділок.	1 8 15 22 29	5 12 19 26	3 10 17 24 31
Вівторок.	2 9 16 23 30	6 13 20 27	4 11 18 25
Середа.	3 10 17 24 31	7 14 21 28	5 12 19 26
Четверг.	4 11 18 25	1 8 15 22 29	6 13 20 27
П'ятниця.	5 12 19 26	2 9 16 23 30	7 14 21 28
Субота.	6 13 20 27	3 10 17 24	1 8 15 22 29

Дні.	С.ст.	Н.ст.	Місяць Січень (Январь) має 31 день.
⊕ Пн.	1	14	Обрізаніє Господнє. Новий Рік. Св. Вас. Вел.
В.	2	15	Св. Сильвестра, папи рим. Пр. Сильв. печ.
С.	3	16	Св. прор. Малахія. Св. мч. Гордія.
Ч.	4	17	Соб. св. 70 ап. Пр. Феок. Св. мч. Зос. і Афан.
Пт.	5	18	Свм. Феоп. і Феони Св. пр. Мих. Пр. Гр. (піст.)
⊕ С.	6	19	Богоявленіє (Водохрища).
Неділя 33-я після Тройці Гл. 8-й Ут. св. Іо. 21, 15—25 Літ. Ап. 4, 7—13 Діян. 19; 1—9 св. Мат. 4, 12—17; Іо. 1, 29—34.			
⊕ Н.	7	20	Соб. св. Іоанна Хрест. Пр. Феодос. углицьк.
Пн.	8	21	Пр. Георгія Хозев. і Емел. ис. Пр. Григ. печ.
В.	9	22	Св. мч. Поліевкта. Св. Филиппа митр.
С.	10	23	Св. Григорія Нісек. Пр. Павла. Св. Маркіяна.
⊕ Ч.	11	24	Пр. Феодосія Великого. Пр. Михайла.
Пт.	12	25	Св. мч. Татіяни. Св. Савви серб Пр. Євпрак.
С.	13	26	Св. мч. Ерм. і Страт. Пр. Іакова Св. мч. Петра.
Неділя 34-а після Тройці Гл. 1-й Утр. св. Мат. 28, 16—20. Літ. Ап. Кол. 3, 4—11. св. Лук. 17, 12—19.			
Н.	14	27	Пр. от. в Син. і Раифі ізбіен.: Ис. Моїс. та ин.
Пн.	15	28	Пр. Павла фивейськ. Пр. Іоанна Купцяка.
В.	16	29	Св. мч. Неона.
⊕ С.	17	30	Пр. Антонія Великого.
Ч.	18	31	Св. Афан. і Кирила олександр. Пр. Маркіана.
Пт.	19	1	Пр. Макарія єгиптян і пр. Макар. олександр.
⊕ С.	20	2	Пр. Євфимія велик. Св. мч. Васса.
Неділя 35-а після Тройці Гл. 2-й Утр. св. Мар. 16, 1—18, Літ. Ап. Кол. 3, 12—16. св. Луки 18, 18—27.			
Н.	21	3	Пр. Макарія. Св. мч. Неоф. Св. мч. Агнії діви.
Пн.	22	4	Св. ап. Тимофія. Св. мч. Анастасія.
В.	23	5	Св. мч. Климента. Св. Павлина Пр. Геннадія.
С.	24	6	Пр. Ксенії. Св. мч. Вавили Пр. Македонія.
⊕ Ч.	25	7	Св. Григорія Богослова.
Пт.	26	8	Пр. Ксеноф. Марії. Арк. і Іоан. Пр. Симеона.
⊕ С.	27	9	Перенес. мощей Св. Іоанна Златоуста.
Неділя 36-а після Тройці Гл. 3-й Утр. св. Мар. 16, 9—20. Літ. Ап. Тим. 1, 15—17, св. Луки 18, 35—43.			
Н.	28	10	Пр. Єфрема Сирина Пр. Єфрема печерськ.
Пн.	29	11	Св. мч. Ігнатія Богонос. Пр. Лаврентія.
⊕ В.	30	12	Св. Вас. Вел., Григ. Богос. і Іоан. Златоуст.
С.	31	13	Св. чуд. і безср. Кира і Іоанна. Св. Ник. печ.

Січень (Январь).

Дні неprisутні.

1-го понеділок. *Новий рік.*

6-го субота. *Водохрища* (Богоявлення).

Відмини або кватири місяця.

☉ 1-го у 7 г. 53 хв. рано настає молодик.

☽ 8-го у 10 г. 44 хв. рано перша кватира (перекрій).

☾ 16-го у 3 г. 47 хв. дня підновня (повний місяць).

☼ 24-го у 2 г. 54 хв. ночі остання кватира (місяць іде на ущерб).

☉ 30-го у 7 г. 45 хв. веч. настає молодик.

Історичний календарь.

3-го Андрусівська умова 1667 р. Бахчисарайська умова 1681 р. 8-го Переяславська рада 1654 р. 9-го † Розумовський Кирило, останній гетьман, 1803 р. 16-го †*) Чубинський Павло 1884 р.

Календарь для сільських хазяїнів.

Готують парники: навозять для їх гною, лагодять рами, запасають насіння.

Набивають льодовні.

Збирають гнізда гусені на деревах та палять, щоб весною вона не росплюжувалась.

Цього-ж місяця можна пересажувати великі дерева з мерзлою землею на корені, в заготовлені з осені ями.

Збирають насіння з сосни, ялини, акації, ясена та липи.

Готують насіння для садової розсади (школки); добре насіння повинно бути повне, непоморхле, в середині біле і солодке на смак; коли воно згіркло, то вже не годяще.

Нарубують дерева на всякі потреби в господарстві: на будівля та на снасть (борони, вила, граблі то-що).

*) †—помер.

Дні.	Свт.	Нст.	Місяць Лютий (Февраль) має 28 день.
Ч.	1	14	Св. мч. Трифона. Пр. Петра галатійського.
⊕ Пт.	2	15	Стрітєння Господа Нашого Ісуса Христа.
С.	3	16	Св. і пр. Симеона і Анни пр. мч Андріяна.
Неділя 37-а після Тройці Гл. 4-й Утр. ев. Лук. 24, 1—12. Літ. Ап. 1 Тим. 4, 9—15. ев. Лук. 19, 1—10.			
Н.	4	17	Пр. Исид. Св. кн. Георгія. Пр. Никол. исп.
Пн.	5	18	Мч. Агафії і Феодулї.
В.	6	19	Пр. Вуколи мч. Іуліана Св. Фотія пат. конст.
С.	7	20	Пр. Парфенія дамсак. і Луки Елладського.
Ч.	8	21	Св. мч. Феод. Страт. Св. пр. Захарія.
Пт.	9	22	Св. мч. Никиф. мч. Маркеда. Филаг. і Панк.
С.	10	23	Св. мч. Харлампія, Порфирія і Анастасія.
Неділя Митаря і Фарисея Гл. 5-й Утр. ев. Лук. 24, 12—35. Літ. Ап. 1 Кор. 6, 12—20. ев. Лук. 15, 11—32.			
Н.	11	24	Св. мч. Власія. Св. Феодоры. Пр. Димитрія.
⊕ Пн.	12	25	Св. Мелетія. Св. Алексія митроп. московськ.
В.	13	26	Пр. Мартиніана. Пр. Симеона, Саввы.
⊕ С.	14	27	Пр. Авксентія. Пр. Исаакія. Св. Кирила.
Ч.	15	28	Св. ап. Онисима. Пр. Пафнутія і Ефрос.
Пт.	16	1	Св. мч. Памфила, Валента, Павла, Селевка.
С.	17	2	Св. великомуч. Феодора Гирона.
Неділя Блудного сина Гл. 6-й Утр. ев. Лук. 24, 36—53; Літ. Ап. 1 Кор. 6, 12—20. ев. Лук. 15, 11—32.			
Н.	18	3	Св. Льва п. р. Св. Флавіана. Агація испов.
Пн.	19	4	Св. Архипа і Филимона пр. Макарія.
В.	20	5	Св. Льва еписк. кат. Св. Агафона п. рим.
С.	21	6	Пр. Тимофія. Св. Євстафія і Георгія.
Ч.	22	7	Пр. Петра і Афанасія.
Пт.	23	8	Св. Поликарпа. пр. Іоанна, Антіоха і Моисей
⊕ С.	24	9	1 і 2 Обріт. чест. глави Іоанна Хрест.
Неділя мясопустна Гл. 7-й. Утр. ев. Іоан. 20, 1—10. Літ. Ап. 1 Кор. 8, 8—13; 9, 1—2. ев. Мат. 25, 31—46.			
Н.	25	10	Св. Тарасія архієпископа константиноц.
Пн.	26	11	Св. Порфирія газ. Св. мч. Севастіана.
В.	27	12	Св. Прокопія. пр. Тита печерського.
С.	28	13	Пр. Василія исповідника. Св. мч Нестора.

Лютий (Февраль).

Дні неprisутні.

2-го п'ятниця. *Стрітення Господнє.*

Відміни або кватири місяця.

☉ 7-го у 6 г. 37 хв. рано перша квартира.

☽ 15-го у 8 г. 25 хв. рано підвоння (повний місяць).

☾ 22-го у 10 г. 44 хв. рано остання квартира (місяць іде на ущерб).

Історичний календарь.

2-го † Куліш П. 1897 р. 12-го † Кониський Георгій, архієп. Білоруський 1795 р. 13-го † ки. Острозький Костянтин 1608 р. 17-го з'єднання Литви з Польщею 1386 р. 19-го Визволення народу з кріпацтва 1861 р. 24-го † Гизель Інокентій, архим. Київської Лаври, 1684 р. 25-го Народився Шевченко Тарас 1814 р. 26-го † Шевченко Тарас 1861 р.

Календарь для сільських хазяїнів.

Набивають ранні парники гноєм та садять в їх городину: огірки, редіску то-що.

Готують насіння на сівбу в полі, а в степовій Україні сього місяця часом й сіють. Коли земля розмерзлась і протряхла так що не замазується бороною, то сміливо можна сіяти овес, ячмінь, пшеницю а також і траву люцерну. Нічого боятись, що після сівби знов буде мороз та сніг, це сходам не пошкодить; рання сівба разураз краще вдається: вона не боїться весняних вітрів, ні западу, ні кузки.

Дні.	Світ	Р.світ	Місяць Березиль (Март) має 31 день.
Ч.	1	14	Св. мч. Євдокії Св. мч. Нестора Св. мч. Антон.
Пт.	2	15	Св. священномч. Феодота, Св. Арсенія.
С.	3	16	Св. мч. Євтропія, Клеоника і Василіска.
Нед. сироп. (пущення). Гл. 8-й. Утр. ев. Іоан. 20, 11—18. Літ. Ап. Рим. 13, 12—14; 14, 1—4. ев. Мат. 6, 14—21.			
Н.	4	17	Пр. Герас. Св. Вячесл. чешськ. Св. мч. Павла
Пн.	5	18	Св. мч. Конона, Марка, Євлогія і Євламій.
В.	6	19	Св. 42 мч. в Амморії Пр. Аркадія.
С.	7	20	Св. мч. Єфрема, Василія і Євгенія Св. Павла.
Ч.	8	21	Пр. Феофилакта. Священномч. Феодорита.
+ Пт.	9	22	Св. 40 мч. севастійських, Св. Кесарія.
С.	10	23	Св. мч. Кодрата, Кипріяна, Діонісія, Павла
Неділя 1-а велик. поста. Гл. 1-й Утр. ев. Іоан. 20, 19—31 Літ. Ап. Єв. 11, 26—26, 32—40; 12, 1—2. ев. Іоан. 1, 43—51			
Н.	11	24	Св. Софронія патр. ієрусалимськ. Пр. Євфимія
Пн.	12	25	Пр. Феофана исп. Св. Григорія Двоєслова.
В.	13	26	Св. Никиф. Св. м. Александра Св. м. Христини
С.	14	27	Пр. Венедикта. Пр. Феоноста. митр. київськ.
Ч.	15	28	Св. мч. Агапія, Александра і Никандра.
Пт.	16	29	Св. мч. Савина. Св. Серапіона.
+ С.	17	30	Пр. Алексея чоловіка Божого, Пр. Макарія
Нед. 2-а вел. п. Г. 2-й Ут. ев. Іоан. 21, 1—14. Л. Ап. ев. 1, 10—14; 2, 1—3 ев. Марк. 2, 1—12.			
Н.	18	31	Св. Кирилла, архієп. ієрусал. Св. мч. Трофима
Пн.	19	1	Св. мч. Хрисафа, Дарії і Клавдії.
В.	20	2	Пр. Іоанна, Сергія і Патрікія. Св. Никити.
С.	21	3	Св. исповід. Іакова єпископа.
Ч.	22	4	Св. священномч. Василія. Пр. Ісаакія монаха
Пт.	23	5	Св. священномч. Никона. Св. мч. Филита.
С.	24	6	Св. Артемона. Пр. Іакова і Захарії.
Нед. 3-я вел. п. (Середохрестя) Г. 3-й Ут. ев. Лук. 1, 39— 49; 56. Л. Ап. Євр. 2, 11—18; ев. Лук. 1, 24—38.			
⊕ Н.	25	7	Благовіщення Пресвятої Богородиці.
+ Пн.	26	8	Собор Архангела Гавриїла. Св. мч. Иринея.
В.	27	9	Св. мчці Матрони. Св. мч. Мануїла і Феодосія
С.	28	10	Пр. Іларіона і Стефана.
Ч.	29	11	Св. Марка, Кирилла, Іоанна і Євстафія.
Пт.	30	12	Преп. Іоанна Ліствичника. Преп. Зосими.
С.	31	13	Св. свящ.-мч. Інатія. Св. Іони, митр. київськ.

Березіль (Март).

Дні неприсутні.

2 і 3-го п'ятниця і субота масляної.
25-го неділя. *Благовіщення Пресв. Богородиці.*

Відмінн або кватири місяця.

- ☉ 1-го у 8 г. 7 хв. рано настає молодик.
- ☽ 9-го у 3 г. 12 хв. рано перша кватира (перекрій).
- ☾ 16-го у 9 г. 46 хв. веч. підповня (повний місяць).
- ☼ 23-го у 5 г. 22 хв. дня остання кватира (місяць іде на ущерб).
- ☉ 30-го у 9 г. 8 хв. веч. настає молодик.

Історичний календарь.

4-го † Ніщинський П., поет, 1896 р. 25-го З'єднання унітів з православною церквою 1839 р. 26-го Зборовська умова 1649 р. 27-го Прилучення Волині та Поділля до Росії 1793 р.

Календарь для сільських хазяїнів.

Готуються до сівби, бо з половини сього місяця мало не по всій Україні починається сівба. Коли сіють руками, то треба посипати з сівбою, поки не всохла рілля, а коли сіють сівалкою, то треба зарання заскородити рілля, а з сівбою можна подождати поки земля не протряхне зверху.

Сіють люцерну, віку (горошок) з вівсом на сіно (мішанка).

Сіють розсаду.

На городах сіють ранню городину: петрушку, моркву, горох.

Садять дерево в заготовлені з осени ями.

Роз'язують дерева, коли вони з осені були обставлені очеретом.

Одкопують виноград і підрізають його. Обприскують дерева проти гусені, іржі та паршів.

Дні.	Свт.	Нт.	Місяць Квітень (Апріль) має 30 день.
Нед. 4-а вел. п. Г. 4-й У. ев. Мат. 28, 16-20 Л. А. Євр. 6, 13—20 ев. Мар. 9, 17—31.			
Н.	1	14	Пр. Марії єгипетськ. Пр. Євфимія і Авраам.
Пн.	2	15	Пр. Тита чудотв. Св. муч. Поликарпа.
В.	3	16	Пр. Никити исп. Пр. Іларіка. Св. мч. Ірини
С.	4	17	Пр. Іосифа піснописця, Георгія безмовника.
Ч.	5	18	Св. муч. Агафопода і Марка афинськ.
Пт.	6	19	Св. Євтихія, архієп. констант. Св. мч. Павла.
С.	7	20	Св. Георгія митиленс. и Св. Даниїла переяс.
Нед. 5-а вел. п. Г. 5-й Ут. ев. Мар. 16, 1—8. Літ. Ап. Євр. 9, 11—14 ев. Мар. 10, 32—45.			
Н.	8	21	Св. ап. Іродіона. Агава, і Целестина п. р.
Пн.	9	22	Св. муч. Євсихія. Преп. муч. Вадима.
В.	10	23	Св. мч. Терентія, Африкана, Максима.
С.	11	24	Св. священномуч. Антипи, Пр. Іоанна.
Ч.	12	25	Св. Василя испов. Пр. Ісаака Сирина.
Пт.	13	26	Св. мч. Артемона. св. мучц. Фомаїд.
С.	14	27	Св. Мартина испов. св. мч. литовськ. Антона.
Нед. 6-а вел. п. (Вербна) Ут. ев. Мат. 21, 1—13; 15—17. Літ. Ап. Фил. 4, 4—9. ев. Іоан. 12, 1—18.			
⊕ Н.	15	28	Вход в Іерусалим Господа Нашого Ісуса Христа.
Пн.	16	29	Св. мч. Агаїї, Ірини і Хіонїї. Св. мч. Леоніда.
В.	17	30	Св. виликоч. Симеона. Пр. Зосими соловец.
С.	18	1	Пр. Іоанна. Св. Косми. Св. мч. Віктора.
Ч.	19	2	Пр. Іоанна ветхопец. Св. Георгія і Трифона.
Пт.	20	3	Пр. Феодора і Анастасія. Св. Григорія.
С.	21	4	Св. мч. Януарія і Фавста. Св. муч. Феодора.
Нед. Великодна Літ. Ап. Діян. 1, 1—8. ев. Іоан. 1, 1—17.			
⊕ Н.	22	5	Пасха Христова. (Велидень).
⊕ Пн.	23	6	<i>Св. великомуч. Георгія побідоносця.</i>
В.	24	7	Св. мч. Савви. Пр. Єлизавети.
⊕ С.	25	8	<i>Св. Апостола і Євангеліста Марка.</i>
Ч.	26	9	Св. священномч. Василя. Св. Стефана.
Пт.	27	10	Св. ап. Симеона, сродника Господня.
С.	28	11	Св. ап. Іасона і Сосипатра. Св. Кирилла.
Нед. 2-а після великод. (Провідна) Ут. ев. Мат. 28, 16—20 Літ. Ап. Діян. 5, 12—20. ев. Іоан. 20, 19—31.			
Н.	29	12	Св. 9-ти мч. Феогніда, Руфа та инч.
⊕ Пн.	30	13	<i>Св. апостола Іакова, брат. св. ап. Іоан. Бог.</i>

Квітень (Апріль).

Дні неprisутні.

15-го *Вербна неділя.*

19, 20 і 21-го четверг, п'ятниця і субота на страстному тижні.

22-го неділя. *Великодєнь.*

23-го ♣ понеділок. Іменини Цариці Александри Феодоровни.

22—29-го Великодний тиждєнь.

Відміни, або кватирі місяця.

☉ 7-го у 10 г. 40 хв. веч. перша квартира (перекрій).

☽ 15-го у 8 г. 7 хв. рано підновня (повний місяць).

☾ 21-го у 11 г. 55 хв. веч. остання квартира (місяць іде на ущєрб).

☀ 29-го у 11 г. 11 хв. рано настає молодик.

Історичний калєндарь.

7-го † Костомарів М. історик, 1885 р. 12-го † Ко-нашевич-Сагайдачний П. гетьман, 1622 р. 13-го † Коє-сів Сильвейстер, митроп. Київський, 1657 р. 14-го † Ста-рицький М. письменник, 1904 р. 19-го Хмельницького Богдана обрано за гетьмана 1648 р.

Калєндарь для сільських хазяїнів.

Кінчають сівбу в полі. Садять картоплю, соняш-ники та кукурузу, сіють в полі буряки.

Під кінець місяця, коли вже зовсім тепло, сіють чи садять квасолю, гарбузи, кавуни.

Сіють просо.

Вивозять гній на поле та починають орати на пар, бо вже дознано, що як раніше виорати, то кра-щий буде врожай.

Перекопують сад, або обкопують тільки кругом дерева.

Підрізають садове дерево, роблять йому коронку.

Прищєпляють дерево в школьці.

Садять лісове дерево, що ще не розвилось.

Стрижуть лоша́т. Халащають жеребчиків, бичків, кнурців.

Державна історична
БІБЛІОТЕКА УРСР

Дні.	С.ст.	Н.ст.	Місяць Травень (Май) має 31 день.
† В.	1	14	Св. пр. Іеремії. <i>Священномч. Макарія, м. к.</i>
С.	2	15	Св. Афанас. вел. Перен. мощ. Бориса і Глґба.
⊕ Ч.	3	16	<i>Пр. Феодосія печерського.</i>
Пт.	4	17	Св. мч. Педагої.
С.	5	18	Св. Ірини.
Неділя 3-я після Великодня (Мироносиць) Утр. ев. Марк. 16, 9—20 Літ. ап. Діян. 6, 1—7. ев Марк. 15, 43; 16 1—8.			
⊕ Н.	6	19	Св. правед. Іова многострадального.
Пн.	7	20	Св. мч. Акакія.
⊕ В.	8	21	<i>Св. Єванг. Іоанна Богосл.</i> Преп. Арсенія в.
⊕ С.	9	22	Перенесення Мощей Св. Николая Чудотворця.
Ч.	10	23	Св. Апостола Симона Зилота.
Пт.	11	24	Св. учит. слявянськ. Кирила і Мефодія.
С.	12	25	Св. Епифанія і Германа, патр. константиноп.
Неділя 4-а після Великодня (Розслабленого) Ут. ев. Луки 24, 1—12 Літ. ап. Діян. 9, 32—42. ев Іоан. 5, 1—15.			
Н.	13	26	Св. мчц. Гликерії Св. Георгія исповідника.
⊕ Пн.	14	27	Св. великомч. Ісидора. Преп. Никити Печер.
В.	15	28	Преп. Пахомія Великого.
С.	16	29	Пр. Феодора. Пр. Єфрема. (Переплавна).
Ч.	17	30	Св. апостола Андроника.
Пт.	18	31	Св. муч. Петра, Діонісія, Андрея.
С.	19	1	Священномуч. Патрікія. Св. Іоанна готськ.
Неділя 5-а після Великодня (і Самарянина) Ут. ев. Іоан. 20, 1—10 Літ. ап. Діян. 11, 19—26, 29—30. ев. Іоан. 4, 5—42.			
Н.	20	2	Св. муч. Петра, Діонісія, Андрея.
† Пн.	21	3	<i>Св. рівноап. Константина і Єлени.</i>
В.	22	4	Св. мученика Васииска
С.	23	5	Св. испов. Михаїла єпископа і Леонтія єп.
Ч.	24	6	Преп. Симеона Столпника.
⊕ Пт.	25	7	<i>3-є Обрітення гл. св. Іоанна Хрестителя.</i>
С.	26	8	Св. єп. Карпа. Св. Георгія Нового.
Неділя 6-а після великодня (Сліпого) Утр. ев. Іоан. 20, 11—8. Літ. ап. Діян. 16, 16—34 ев Іоан. 9, 1—38.			
Н.	27	9	Священномуч. Ферапонта. Св. мч. Феодори.
Пн.	28	10	Св. Никити исповідника.
В.	29	11	Св. мучениці Феодосії діви.
С.	30	12	Пр. Исаакія далматського.
⊕ Ч.	31	13	Вознесеніє Господнє. (Вшестя).

Травень (Май).

Дні неprisутні.

6-го неділя. ☩ Нарожденя Государя Императора.

9-го середа. Перенесення мощей свят. *Миколая*

Чудотворця.

14-го понеділок. ☩ Коронування.

25-го п'ятниця. ☩ Нарожденя Цариці *Александри Федоровни.*

31-го четверг. *Висестя.* (Вознесеніе Господне).

Відміни або кватири місяця.

☉ 7-го у 3 г. 30 хв. дня перша кватиря (перекрій).

☽ 14-го у 4 г. 20 хв. дня підповня (повний місяць).

☾ 21-го у 7 г. 22 хв. рано остання кватиря (місяць іде на ущерб).

☀ 29-го у 1 г. 52 хв. ночи настає молодик.

Історичний календарь.

8-го Битва на Жовтих Водах 1648 р. 15-го Битва під Корсуном 1648 р. 16-го Заснування „Малороссійской Коллегіи“ 1722 р.

Календарь для сільських хазяїнів.

Вивозять на поле гній та орють на пар.

Коли в Априлі було холодно, то тепер саять квасолю та баштан.

Сіють гречку.

Висажують з парників на грядки розсаду городина та квіток. Висажують розсаду капусти, баклажан та инчої городина.

Починають пропоявувать рядки на буряках та на инчій городині.

Виводять шовковичну черву.

Глядять роїв.

Стрижуть вівці.

Мастють всякі господарські будівлі та перекри-
ають їх.

Дні.	Св.	Н.с.	Місяць Червень (Юнь) має 30 день.
Пт.	1	14	Св. мч. Іустина, Пр. Діонісія.
С.	2	15	Св. Никифора, Св. великом. Іоанна Сочавськ.
Неділя 7-а після Великодня (св. Отець) Утр. св. Іоан. 21, 1—14 Літ. ап. Діян. 20; 16—18; 28—36 св. Іоан. 17, 1—18.			
Н.	3	16	Мчч.: Клавдія, Іпатія, Діонісія, Лукіана.
Пн.	4	17	Св. Митрофана. Пр. Зосими еп. вавилонськ.
В.	5	18	Св. мч. Дорофея, Маркіана, Никандра.
С.	6	19	Преп. Виссаріона, Іларіона. Пр. Іоан.
Ч.	7	20	Св. мч. Феодота. Св. мчц. Киріаки, Калерії.
Пт.	8	21	Св. великомч. Феодора Стратилата.
С.	9	22	Св. Кирила. Св. мч. Марфи і Марії.
Неділя 8-а після Великодня (Клечальна) Ут. св. Іоан. 20, 19—23 Літ. ап. Діян. 2, 1—11 св. Іоан. 7, 37—52; 8—12.			
⊕ Н.	10	23	День св. Тройці. (Зелені свята).
⊕ Пн.	11	24	День св. Духа.
В.	12	25	Пр. Онуфрія великого і св. Петра афонськ.
С.	13	26	Св. мчц. Акиліни і св. Трифілія.
⊕ Ч.	14	27	Св. прор. Єміса. Пр. Мефодія, патр. констан.
⊕ Пт.	15	28	Св. Іоан, митроп. Св. Прор. Аммоса.
С.	16	29	Св. Тихона кипрського і св. Тихона.
Неділя 1-а після Тройці (усіх святих) Гл. 8-й Ут. св. Мат. 28, 16—20 ап. Євр. 11, 33—40. св. Мат. 10, 32—33.			
Н.	17	30	Св. мч. Мануїла, Савела і Исмаїла.
Пн.	18	1	Св. мч. Леонтія, Іпатія і Феодула.
⊕ В.	19	2	Св. Апостола Іуди, брата Господня.
С.	20	3	Священномч. Мефодія. Св. Левкія исповід.
Ч.	21	4	Св. мч. Іуліана Св. Терентія, єписк. иконійськ.
Пт.	22	5	Священномч. Євсевія. Св. мч. Зинова і Зини.
С.	23	6	Св. мч. Агриппини.
Неділя 2-а після Тройці Гл. 1-й Ут. св. Марк. 16, 1—8 Літ. ап. Рим. 2, 10—16; 14, 1—4 св. Мат. 4, 18—23; 1, 5—25.			
⊕ Н.	24	7	Народж. Препт. Крестит. Госп. Іоанна.
Пн.	25	8	Мчц. Февронї. Св. Давида і Євфросинїї.
В.	26	9	Пр. Давида і Діонісія.
С.	27	10	Пр. Сампсона.
Ч.	28	11	Св. Кира і Іоанна. Пр. Германа і Сергія.
⊕ Пт.	29	12	Св. апостолів Петра і Павла.
⊕ С.	30	13	Собор св. дванадцяти апостолів.

Червень (Юнь).

Дні неprisутні.

10-го неділя. *Тройця*. (Зелені свята).

11-го понецілок. *Св. Духа*.

29-го п'ятниця. Св. апостолів *Петра і Павла*.

Відміни або кватири місяця.

☉ 6-го у 4 г. 57 хв. рано перша кватира (перекрій).

☽ 12-го у 11 г. 29 хв. веч. підповня (повний місяць).

☾ 19-го у 4 г. 36 хв. дня остання кватира (місяць іде на ушерб).

☀ 27-го у 5 г. 19 хв. веч. настає молодик.

Історичний календарь.

1-го † Мова В. письменник, 1891 р. 3-го † Драгоманів М., вчений, 1895 р. 5-го Любельський сейм 1569 р. 10-го † Мелінський О. поет, 1870 р. 11-го Хмельницький Богдан, гетьман, дає привилей Бразькій школі у Києві 1651 р. 20—29-го Битва під Берестечком 1651 р. 27-го Битва під Полтавою 1709 р. 30-го Почалася битва під Збаражом 1649 р.

Календарь для сільських хазяїнів.

Полють городину, баштан та буряки. Після дощу обгортають (обсинають) картоплю. Пасикують тютюн, кукурузу та капусту.

Під'язують та пасикують виноград, втапаючи йому вершки на четвертому листочку над найвищою гроною. Готують в школьці деревця до очкування (каліровки).

Збирають на деревах гусінь.

Збирають на ясені та на бузковій шанську зелену муху (майки)

Збирають насіння з осики, осокоору, береста, в'яза.

Сіють насіння береста та в'яза.

Дні.	Свт.	Н.м.	Місяць Липень (Юль) має 31 день.
Неділя 3-я після Тройці Гл. 2-й Утр. ев. Марк. 16, 9—20			
Н.	1	14	Св. чудотв. і безсребр. Косьми і Дем'яна.
+ Пн.	2	15	<i>Полож. ризи пресв. Богородиці</i> Св. Фотія.
В.	3	16	Св. мч. Іакинфа. Св. Анатолія. Св. Филиппа.
С.	4	17	Св. Андрея критського. Пр. Євфимія чудотв.
+ Ч.	5	18	<i>Пр. Афанасія афонськ. Пр. Сергія радонеж.</i>
Пт.	6	19	Пр. Сисоя велик. Мч. Исавра і Інноцентія.
С.	7	20	Пр. Фомы і Акакія. Пр. Євдокії, княгині.
Неділя 4-а після Тройці Гл. 3-й Ут. ев. Лук. 24, 1—12. Літ. ап. Рим. 6, 18—23. ев. Мат. 8, 5—13; 42.			
+ Н.	8	21	<i>Св. великом. Проконія.</i>
Пн.	9	22	Священномч. Панкратія і Кирила.
+ В.	10	23	<i>Пр. Антонія печерськ.</i> Св. 45 мучеників.
С.	11	24	Св. вч. Євфимій. Блаж. Ольги, вел. кн. київ.
Ч.	12	25	Св. мч. Прокла і Іларія. Св. мч. мч. Іоанна.
Пт.	13	26	Собор ев. архангела Гавріїла. Пр. Стефана.
С.	14	27	Св. ап. Акилли. Пр. Онисима чудотворця.
Неділя 5-а після Тройці Гл. 4-й Утр. ев. Лук. 24, 12—35.			
+ Н.	15	28	Св. мч. Кирика і Іулиты. <i>Св. кн. Владимира.</i>
Пн.	16	29	Св. мч. Афиногена. Св. мч. Павла.
В.	17	30	Св. великомч. Марини. Пр. Лазаря.
+ С.	18	31	Св. мч. Ємеліана. <i>Пр. Іоанна мноюстр. печ.</i>
Ч.	19	1	Пр. Макрини. Св. Романа.
+ Пт.	20	2	<i>Св. прор. Ілїї.</i> Пр. Аврамія, галицьк. чудотв.
С.	21	3	Пр. Симеона Юродивого і Іоанна постника.
Неділя 6-а після Тройці Гл. 5-й Ут. ев. Лук. 24, 36—53. Літ. ап. Рим. 12, 6—14; ев. Мат. 9, 1—8.			
Н.	22	4	Св. мирнос. Марії Магдалини.
+ Пн.	23	5	Св. мч. Трофима, Фефила і з ними 13-ти муч.
В.	24	6	Св. мч. Христини. <i>Св. кн. Бориса і Гліба.</i>
С.	25	7	Успеніє св. Анни, матери Богородиці.
+ Ч.	26	8	Св. свящмч. Ермолая. <i>Пр. Моисея Урима.</i>
+ Пт.	27	9	<i>Св. великомч. Пантелеймона.</i> Св. Николая.
С.	28	10	Св. ап. Прохор., Никанор., Тимона і Пармена
Неділя 7-а після Тройці Гл. 6-й Ут. ев. Іоан. 20, 1—10. Літ. ап. Рим. 15, 1—7. ев. Мат. 9, 27—35.			
Н.	29	11	Св. мч. Каллиника. Пр. Михаїла. Св. Сераф.
Пн.	30	12	Св. ап. Сили і Силуана. Св. Іоанна воїна.
В.	31	13	Св. і прав. Євдокима кашпадокіяна. Св. Іулити

Липень (Юль).

Дні неprisутні.

15-го неділя. Св. рівноапостольного кн. Володимира.

22-го неділя. ☀ Іменини Цариці Марії Федоровни.

30-го понеділок. ☀ Народження Наслідника Цесаревича Алексія Михайловича.

Відміни або кватири місяця.

☾ 5-го у 3 г. 14 хв. дня перша кватира (перекрій).

☀ 12-го у 6 г. 31 хв. рано підновня (повний місяць).

☾ 19-го у 4 г. 28 хв. рано остання кватира (місяць іде на ущерб).

☀ 27-го у 8 г. 39 хв. рано настає молодик.

Історичний календарь.

3-го † Скоропадський Ів., гетьман, 1722 р. 9-го Величезна пожежа в Києві 1811 р. 27-го † Хмельницький Богдан, гетьман, 1657 р. Засновано в Києві Університет св. Володимира 1834 р.

Календарь для сільських хазяїнів.

Починають жнива.

Которий хліб на продаж, той жнуть усвиду, бо тоді зерно буде важче і краще. На насіння свидне зерно гірше, бо не все сходить. Вижавши, зараз складають снопи, бо на сонці свидне зерно морхне, а в копах, чи в п'ятках воно добре доходить.

Вибірають плоскінь.

Збірають зілля на ліки.

Пересадюють клубнику (полуницю).

З Ілїї (20 іюля) починають очкувати (калірувати).

Збірають насіння з берези, а з липи цвіт на ліки.

Дні.	Свт.	Вст.	Місяць Серпень (Август) має 31 день.
+ С.	1	14	<i>Происхожд. древ. чест. Хреста.</i>
Ч.	2	15	Перенес. моц. св. первом. архидияк. Стефана
Пт.	3	16	Пр. Исаакія, Далмата і Фавста. Пр. Антонія.
С.	4	17	Св. 7 отроків в Єфесі. Мч. Євдокії.
Неділя 8-а після Тройці. Гл. 7-й. Утр. св. Іоан. 20, 11—18. Літ. ап. 1 Кор. 1, 10—8. св. Матф. 14, 14—22.			
Н.	5	18	Св. мч. Євсигнія. Св. мч. Фавія. Св. Нонни.
⊕ Пн.	6	19	Преображеніє Господнє (Спас).
В.	7	20	Св. преподобномуч. Дометія. Пр. Пимена печ.
С.	8	21	Св. Ємеліана испов. Пр. Григорія иконописць.
+ Ч.	9	22	<i>Св. апост. Матфія.</i> Св. мч. Антонія александ.
Пт.	10	23	Св. мч. Лаврентія. Св. мч. Сикста, папи рим.
С.	11	24	Св. мч. Євпла. Пр. Феодора і Василя печерськ.
Неділя 9-я після Тройці. Гл. 8-й. Утр. св. Іоан. 20, 19—31. Літ. ап. 1 Кор. 3, 10—18. св. Мат. 14, 22—34.			
Н.	12	25	Св. мч. Фотія і Аникити. Св. мч. Памфіла.
Пн.	13	26	Пр. Максима. Святит. Тихона, спископ. задон.
+ В.	14	27	Св. прор. Михея. <i>Перен. моц. Св. Феодосія п.</i>
⊕ С.	15	28	Успеніє Пресвятої Богородиці. (Перша Пречиста)
+ Ч.	16	29	<i>Перен. в Констант. Нерукотв. обр. Господ.</i>
Пт.	17	30	Св. мч. Мирона пресвитера. Пр. Аліція печер.
С.	18	31	Св. мч. Флора і Лавра. Св. Іоанна, патр. кон.
Неділя 10-а після Тройці. Гл. 1-й. Утр. св. Іоан. 21, 1—14. Літ. ап. 1 Кор. 4, 9—16. св. Мат. 17, 14—23.			
Н.	19	1	Св. мч. Андрея страт. Мч. Тимофея.
Пн.	20	2	Св. прор. Самуїла. Мч. Севира і Мемнона.
В.	21	3	Св. ап. Фаддея. Пр. Аврамія Печерськ.
С.	22	4	Св. мч. Агафоника. Св. Афанасія, Харисима.
Ч.	23	5	Св. мч. Луппа. Священномч. Иринея ліонськ.
Пт.	24	6	Священномч. Євтихія. Св. Петра, митр. кїв.
С.	52	7	Перенесен. мощей св. апост. Варфоломея.
Неділя 11-а після Тройці. Гл. 2-й. Утр. св. Іоан. 21, 15—25. Літ. ап. 1. Кор. 9, 2—12. св. Мат. 18, 23—35.			
Н.	26	8	Св. мч. Адріана і Наталії.
Пн.	27	9	Пр. Пимена великого. Пр. Кукши і Пимена
+ В.	28	10	Пр. Мойсея Мурина. <i>Свб. преп. отець печер.</i>
⊕ С.	29	11	Усікновеніє глави св. Іоанна Предт. і Хрест. Господня.
+ Ч.	30	12	<i>Перенес. мощей св. Александра Невського.</i>
+ Пт.	31	13	<i>Полож. пояса Пресв. Богородиці.</i>

Серпень (Август).

Дні неприсутні.

6-го понеділок. *Спаса* (Преображеніє Господнє).

15-го середа. *Перша Пречиста* (Успеніє Пресвят. Богородиці).

29-го середа. *Головосіка* (Усічення голови св. Івана Хрестителя).

Відміни або кватирі місяця.

☉ 3-го у 11 г. 8 хв. веч. перша кватиря (перекрій).

☽ 10-го у 2 г. 17 дня підповня (повний місяць).

☾ 17-го у 7 г. 30 хв. веч. остання кватиря (місяць іде на ущерб).

☀ 25-го у 11 г. 6 хв. веч. настає молодик.

Історичний календарь.

6-го Битва під Пілявцями 1648 р. 8-го † Квітка-Основ'яненко Г., письменник, 1843 р. 12-го Битва на Ворсклі Витовта з татарами 1399 р. 30-го У Полтаві відкрито пам'ятника Іванові Котляревському 1903 г.

Календарь для сільських хазяїнів.

Кінчають жнива; починається возовиця та молоча.

Кінчають очкувати (калірувати) дерево.

Копають ранню картоплю.

Зрізують та сушать соняшники.

Вибірають, молотять та мочать коноплі (прядиво).

Після Спаса (6-го Августа) починають сіяти озимину: пшеницю та жито.

Обрізають на дереві сухі гильки.

Зривають та сушать ранню садову овоць.

Вирізують в уліках щільники з медом.

Збирають тютюн, ранню цибулю, мак, квасолю, горох.

Дні.	Свт.	Н. в.	Місяць Вересень (Сентябрь) має 30 день.
† С.	1	14	<i>Пр. Симеона Столпн. і матери його Марфи</i>
Нед.	12-а після Тройці Гл. 3-й Утр. ев. Матф. 28, 16—20. Літ. ап. 1 Кор. 15, 1—11. ев. Матф. 19, 16—26.		
Н.	2	15	Св. мч. Маманта, Феодота і св. Іоанна пости.
Пн.	3	16	Свящмч. Анфима, Феофила, Дорофея, Петра
В.	4	17	Сващмч. Вавили. Св. прор. Моисея.
С.	5	18	Св. прор. Захарії і св. Єлизавети.
† Ч.	6	19	<i>Воспоминаніє чуда архистр. Михаїла.</i>
Пт.	7	20	Св. мч. Созонта. Св. Іоанна.
⊕ С.	8	21	Народження Пресвятої Богородиці. (Друга Преч.)
Неділя	13-а після Тройці Гл. 4-й. Утр. ев. Мар. 16, 1—8. Літ. ап. Гал. 6, 11—18 ев. Матф. 21, 33—42.		
Н.	9	22	Пр. Іосифа. Св. Іоакима і Анни.
Пн.	10	23	Свящмч. Минодори, Митродори і Нимфодори
В.	11	24	Пр. Феодори і пр. Євфросина. Мч. Сераціона.
С.	12	25	Свящмч. Автонома. Св. мч. Феодора александ.
Ч.	13	26	Пам'ять оновл. св. храму воскр. в Іерусалим.
⊕ Пт.	14	27	Воздвиження Честного і Животворящого Хреста.
С.	15	28	Св. великомуч. Никити. Св. мч. Порфирія.
Неділя	14-а після Тройці Гл. 5-й Утр. ев. Мар. 16, 19—20. Літ. ап. Гал. 2, 16—20 ев. Мар. 8, 34—38; 9, 1.		
Н.	16	29	Св. Євфимії і Людмили. Св. Кивріана митроп.
Пн.	17	30	Св. мч. Софії і тріох її дочок. Віри, Над., Люб.
В.	18	1	Св. Євменія. Св. мчнц. Софії і Ірини.
С.	19	2	Мч. Трофима, Савватія і Доримедонта.
Ч.	20	3	Св. великмч. Євстафія, Плакиди. Св. Михаїла
† Пт.	21	4	Св. ап. Кодрата. <i>Св. Дмитрія ростовського.</i>
† С.	22	5	<i>Собор преп. отець в ближн. кійв. учергах.</i>
Неділя	15-а після Тройці. Гл. 6-й Утр. ев. Лук. 24, 1—12. Літ. ап. 2 Кор. 4, 6—15 ев. Матф. 22, 35—46.		
† Н.	23	6	Зачат. Предтеч. Хрест. Іоанна. Мч. Іоанна
Пн.	24	7	Св. первомуч. Фекли. Пр. Никандра.
† В.	25	8	Пр. Євфросинії. <i>Пр. Серія радонежського.</i>
⊕ С.	26	9	Преставленіє ев. ап. і євангелиста Іоанна Богослова
Ч.	27	10	Св. мч. Калистрата. Св. Савватія соловецьк.
Пт.	28	11	Пр. Харитона испов. Св. Вячеслава чешськ.
С.	29	12	Пр. Кирика отшельника і Феофана милостив.
Нед.	16-а після Тройці. Гл. 7-й. Утр. ев. Лук. 2, 12—35.		
Н.	30	13	Свящмч. Григорія <i>Св. Михаїла митр. кійв.</i>

Версень (Сентябрь).

Дні неprisутні.

8-го субота. *Друпа Пречиста* (Нарождення Матери Божої).

14-го п'ятниця. *Здвиження Честного Хреста.*

26-го середа. Св. Апостола і еванг. *Івана Богослова.*

Відміни або кватири місяця.

☉ 2-го у 5 г. 42 хв. рано перша кватиря (перекрій).

☽ 8-го у 11 г. 36 хв. веч. підновня (повний місяць).

☾ 16-го у 1 г. 39 хв. дня остання кватиря (місяць іде на ущерб).

☀ 24-го у 12 г. 23 хв. дня настає молодик.

Історичний календарь.

1-го † Маркович О. письменник, 1867 р. 18-го † Бодяньський О., учений, 1877 р. 20-го Битва під Білою Церквою 1651 р. 22-го † Мазепа Іван, гетьман, 1709 р. 27-го † Рильський Т. 1902 р.

Календарь для сільських хазяїнів.

Молочать хліб.

Кінчають сівбу озимини та орють на зяб, бо що раніше виорана зябля, тим краща вродять ярина.

Збирають городину, баштани. Копають картоплю.

Ламають чи жнуть кукурузу.

Перекопують чи переорують городи.

Сіють насіння садового дерева.

Збирають осінню овоц з дерева.

Обрізують на дереві сушняк.

Копають ями для посадки дерева.

Перекопують сад.

Обмазують хліви, стані та всякі господарські будівлі, щоб зімою худоба не попростужувалась.

Дні.	Свт.	Н.ст.	Місяць Жовтень (Октябрь) має 31 день.
⊕ Пн.	1	14	Покров Пресвятої Богородиці. (Покрова).
В.	2	15	Свящмч. Кипріяна і св. Іустини. Св. Андрея.
С.	3	16	Свящмч. Діонісія Ареопагита. Св. Іоанна.
✙ Ч.	4	17	Св. мч. Іерофея. Святит. Гурія і Варсонофія.
⊕ Пт.	5	18	Св. мчц. Харитини. Св. Петра, Алексія і Іони.
✙ С.	6	19	Св. апостола Фоми.
Нед. 17-а після Тройці. Гл. 8-й. Утр. св. Лук. 24, 36—53. Літ. ап. 2 Кор. 6, 16—18; 7, 1—1. св. Мф. 15, 21—28.			
Н.	7	20	Св. мч. Сергія і Вакха. Пр. Сергія печерськ.
Пн.	8	21	Пр. Пелагій.
✙ В.	9	22	Св. ап. Іакова Алфеева. Пр. Андроника.
С.	10	23	Св. мч. Євламнія і Євламній. Прор. Феофила.
Ч.	11	24	Св. ап. Филиппа. Пр. Феофана печерського.
Пт.	12	25	Св. мч. Прова, Тараха і Андрон. Пр. Косьми.
С.	13	26	Св. мч. Карпа і Веніаміна. Пр. Никити испов.
Нед. 18-а після Тройці. Пам'ять св. отець 7-го Вселенськ. Соб. Гл. 1-й. Утр. св. Іоан. 20, 1-10. Літ. св. Лук. 5, 1-11.			
Н.	14	27	Св. мч. Назарія і Гervasія. Пр. Николи черн.
Пн.	15	28	Пр. Євфимія нового. Мч. Лукіана. Св. Савина.
В.	16	29	Св. мч. Логгина сотника.
С.	17	30	Св. прор. Осї. Св. мч. Андрея критського.
✙ Ч.	18	31	Св. апост. і свангеліста Луки. Пр. Давида.
Пт.	19	1	Св. прор. Іоїля. Пр. Іоанна рильського.
С.	20	2	Св. велкмч. Артемія. Св. Артемія.
Нед. 19-а після Тройці. Гл. 2-й. Утр. св. Іоан. 20, 11—18. Літ. ап. 2 Кор. 11, 31—32; 12, 1—9. св. Лук. 6, 31—36.			
⊕ Н.	21	3	Пр. Ілларіона Великого. Мч. Зотика, Дасія.
⊕ Пн.	22	4	Казанської икони Богоматери.
В.	23	5	Св. апост. Іакова, брата Господня. Св. Іакова.
С.	24	6	Св. мч. Арефи. Св. Афанасія константиноп.
Ч.	25	7	Св. мч. Маркіана і Мартирія. Св. мч. Анастас.
✙ Пт.	26	8	Св. великомуч. Димитрія мироточив.
С.	27	9	Св. мч. Нестора. Пр. Нестора, літописця кийв.
Нед. 20-а після Тройці. Гл. 3-й. Утр. св. Іоан. 20, 19—31. Літ. ап. Гал. 1, 11—19. св. Лук. 7, 11—16.			
Н.	28	10	Св. мч. Терентія і Неонили. Св. мч. Параскеви.
Пн.	29	11	Мчц. Анастасії. Пр. Аврамія.
В.	30	12	Св. мч. Зиновія і Зиновій. Мчц. Анастасії.
С.	31	13	Св. апост. Стахія і Наркисса. Пр. Спиридона.

Жовтень (Октябрь).

Дні неprisутні.

1-го понеділок. *Покрова* (Покров Пресв. Богородиці).

5-го п'ятниця. ✠ Іменини Наслідника Цесаревича.

21-го неділя. Восшествіє на престол.

22-го понеділок. Казанської чуд. икони Пресв. Богородиці.

Відмини або кватири місяця.

☉ 1-го у 12 г. 4 хв. дня перша кватира (перекрій).

☽ 8-го у 11 г. 14 хв. рано підювня (повний місяць).

☾ 16-го у 9 г. 54 хв. рано остання кватира (місяць іде на ущерб).

☀ 24 у 12 г. 41 хв. ночи настає молодик.

☿ 30-го у 7 г. 16 хв. веч. перша кватира (перекрій).

Історичний календарь.

1-го Нанад запорожців на Константинополь 1624 р.

— В'їзд гетьмана Богдана Хмельницького в Київ 1648 р.

8-го † Косінський, гетьман, 1596 р. 9-го Собор в Бересті і початок унії 1596 р.

16-го † Огоновський О., учений, 1894 р. 29-го † Глібів, поет, 1893 р.

30-го † Котляревський Іван, поет, 1834 р.

Календарь для сільських хазяїнів.

Орють на на зяблю.

Переконують чи переорують городи.

Садять на зіму часник, сіють петрушку, моркву а поде-куди то й буряки.

Викопують жоржину.

Пересадюють дерево, обірвавши на йому лист.

Роблять розсаду з малини, смородини та агрусу.

Обмазують дерево вапном та глиною. Молоде дерево обставляють очеретом чи бур'яном, щоб зайці не погризли кори.

Коли почнуться морози, то яриконують виноград та троянди (рози), попередю обірвавши вве ь лист, щоб не попріли.

Копають ями для посадки дерева весною.

Заносять бжолы у темник.

Дні.	С.	Д.	Місяць Листопад (Ноябрь) має 30 день.
Ч.	1	14	Св. чудотворців і безсребр. Косми і Дем'яна.
Пт.	2	15	Св. мч. Акиндина і Елпидифора.
С.	3	16	Св. мч. Акепсима, Іосифа і Аїфала.
Неділя 21-а після Тройці. Гл. 4-й. Утр. ев. Іоан. 21, 1—14. Літ. аж. Гал. 2, 16—20. ев. Лук. 8, 5—15.			
Н.	4	17	Пр. Іоаннікія Великого. Св. мч. Никандра.
Пн.	5	18	Св. мч. Галактіона. Св. Іони.
В.	6	19	Св. Павла испов. Пр. Варлаама.
С.	7	20	Св. мч. Іерона і з ним 33 муч. Пр. Лазаря.
† Ч.	8	21	<i>Собор. св. Архистратія Микайла.</i>
Пт.	9	22	Св. ап. Онисифора і Порфирія. Пр. Матрони.
С.	10	23	Св. мч. Ераста, Олимпа, Родіона, мч. Ореста.
Нед. 22-а після Тройці. Гл. 5-й. Утр. ев. Іоан. 21, 15—25. Літ. ап. Гал. 6, 11—18. ев. Лук. 16, 19—31.			
Н.	11	24	Великомуч. Мии, Виктора і Викентія.
Пн.	12	25	Св. Іоанна милостивого. Пр. Ніла постника.
† В.	13	26	<i>Св. Іоанна Златоустого.</i> Св. мч. Антонина.
⊕ С.	14	27	Св. апост. Филиппа. Св. Григорія Палами.
Ч.	15	28	Св. мч. Гурія, Самона і Авива. Св. мч. Дмитр.
† Пт.	16	29	<i>Св. ап. і евангеліста Матфія.</i> Пр. Сергія.
С.	17	30	Св. Григорія неокесарійського. Пр. Никона.
Нед. 23-а після Тройці. Гл. 6-й. Утр. ев. Матф. 28, 16—20. Літ. ап. Ефес. 2, 4—10. ев. Лук. 8, 26—39.			
Н.	18	1	Св. мч. Платона і Романа.
Пн.	19	2	Св. пр. Авдія. Пр. Варлаама печерського.
В.	20	3	Пр. Григорія Декаполита. Св. Прокла.
⊕ С.	21	4	Вход в храм пресвятої Богородиці. (Введення).
Ч.	22	5	Св. ап. Филімона і Архипа. Убіен. св.кн. Мих.
† Пт.	23	6	Св. Амфілохія. <i>Св. кн. Александра Невського.</i>
С.	24	7	Св. великомчц. Єкатери́ни. Св. мч. Августи.
Нед. 24-а після Тройці. Гл. 7-й. Утр. ев. Марк., 16, 1—8. Літ. ап. Еф. 2, 14—22. ев. Лук. 8, 41—56.			
Н.	25	8	Св. священомч. Климента, папи римського.
Пн.	26	9	Пр. Аліпія. Св. Інноцентія иркут. Пр. Іакова
В.	27	10	Св. вакмч. Іакова персіян. Св. Іакова еп.
С.	28	11	Св. мч. Стефана нового. Св. мч. Иринуарха.
Ч.	29	12	Св. мч. Парамона, пр. Нектарія печерського
† Пт.	30	13	<i>Св. апостола Андрея Первозванного.</i>

Листопад (Ноябрь).

Дні неприсутні.

14-го середа. ☩ Народження Цариці Марії Феодоровни.

21-го середа. Введення.

Відміни або кватири місяця.

☉ 7-го у 2 г. 6 хв. ночі підпоявня (повний місяць).

☾ 15-го у 6 г. 23 хв. рано остання кватиря (місяць іде на ущерб).

☀ 22-го у 12 г. 24 хв. рано настає молодик.

☽ 29-го у 4 г. 18 хв. ночі перша кватиря (перекрій).

Історичний календарь.

5-го Засновано Університет в Харькові 1804 р.
9-го † Дорошенко Петро, гетьман, 1698 р. 10-го † Максимович М., вчений, 1873 р. 20-го Судова реформа 1864 р.
29-го † Коніський О., письменник, 1900 р.

Календарь для сільських хазяїнів.

Кінчають осінні роботи. Коли ще нема морозів, то орють на зяб; краще виорать на ярину хоч пізно в осени, ніж весною. Де-хто оре з осени на пар під озимину на той рік. Щоб пар був всю весну і літо чорний, то весною його переорують, а літом раять та скородять.

Починають рубать ліс на всякі господарські потреби, чи на продаж.

Одлучають лошаг від кобил, щоб не затовкували їх.

Пускають баранів до овець, тоді обкот почнеться весною.

Дні.	С.ст.	Ч.ст.	Місяць Грудень (Декабрь) має 31 день.
С.	1	14	Св. прор. Наума. Св. Филарета милостивого.
Неділя	25-а після Тройці. Гл. 8-й Ут. ев. Марк. 16, 9—20.		
Н.	2	15	Св. прор. Аввакума. Пр. Афанасія, затвори.
Пн.	3	16	Св. прор. Софронія. Пр. Савви звенигородськ.
† В.	4	17	<i>Св. великомч. Варсари.</i> Пр. Іоанна Дамаськ.
† С.	5	18	<i>Пр. Савви освященою.</i> Св. Гурія.
⊕ Ч.	6	19	⊕ Святителя Николая Мірлікійського Чудотворця.
Пт.	7	20	Св. Амвросія медіолан. Пр. Ніла і Іоанна.
С.	8	21	Пр. Потанія, Св. апост. Сосфена, Аполлоса.
Нед.	26-а після Тройці. Зачатіє св. Анни. Гл. 1-й. Ут. ев. Лук. 24, 1—12. Літ. ап. Єфес. 5, 9—19 ев. Лук. 12, 16—21.		
Н.	9	22	Св. мч. Мими, Гермогена. Пр. Фоми.
† Пн.	10	23	<i>Зачатіє св. Анни.</i> Св. Анни, матери Самуїла.
В.	11	24	Пр. Данїла стоппника. Пр. Никона печерськ.
С.	12	25	Св. Спиридона. Св. мч. Александра, єпископа.
† Ч.	13	26	<i>Св. мч. Євстратія, Алекситія, Євгенія.</i>
Пт.	14	27	Св. мч. Фирса, Левкія, Филимона і Каллініка.
С.	15	28	Св. мч. Елевферія. Пр. Павла. Св. Стефана.
Нед.	27-а після Тройці (св. Праотців). Гл. 2-й. Ут. ев. Лук. 24, 12—35. Літ. ап. Колос. 3, 4—11, ев. Лук. 14, 16—24.		
Н.	16	29	Св. прор. Аггея. Св. Феопанія. Св. Маринна.
Пн.	17	30	Св. пр. Данїла і 3 отр. Анан., Азар. і Мисаїла.
В.	18	31	Св. мч. Севастіяна. Св. Модеста. Св. Флора.
С.	19	1	Св. Вонифатія. Мч. Ілії. Пр. Ілії печерськ.
Ч.	20	2	Св. священомч. Ігнатія Богоносця.
Пт.	21	3	Св. мчц. Іуліанії. Св. Петра, митроп. київськ.
С.	22	4	Великомчниц. Анастасії. Св. мчцц. Феодотії.
Неділя	28-а (перед Різдвом Христовім) після Тройці.		
Н.	23	5	Св. 10-ти мч. на Криті. Св. Павла неокесар.
Пн.	24	6	Св. мчцц. Євгенії і Клавдії. Пр. Николая.
⊕ В.	25	7	Роздество Господа і Спаса нашого Ісуса Христа.
† С.	26	8	<i>Собор Пресвятої Богородиці.</i> Св. Іосифа.
† Ч.	27	9	<i>Св. апост. первомч. Стефана.</i> Св. Феодора.
Пт.	28	10	20 тис. мч. в Никомидії сожжен.
С.	29	11	Св. 14 тис. младенців у Вифлєсмї ізбієнних.
Неділя	29-а після Тройці (по Різд. Христ.). Гл. 4-й. Утр. ев. Іоан. 20, 1—10. ев. Мат. 2, 13—23.		
Н.	30	12	Св. мчцц. Анисії. Св. Тимона. Пр. Феодори.
Пн.	31	13	Пр. Меланії римлянки.

Грудень (Декабрь).

Дні неprisутні.

6-го вівторок. *Миколая Чудотворця*. Іменини Государя Імператора.

25-го вівторок. *Різдво Христове*. 26 і 27 середа і четвер. Різдвяні свята.

Відміни або кватири місяця.

☾ 6-го у 7 г. 57 хв. веч. підповня (повний місяць).

☾ 15-го у 1 г. 13 хв. ночі остання кватира (місяць іде на ущерб).

☾ 21-го у 11 г. 45 хв. веч. настає молодик.

☾ 28-го у 5 г. 55 хв. дня перша кватира (перекрій).

Історичний календарь.

6-го Зруйнування Київського Батийом 1240 року.

31-го † Могила Петро, митроп. київський 1646 р.

Календарь для сільських хазяїнів.

Рубають ліс та вивозять. Коли стоїть добра санна дорога, то вивозять з болот та лугів сіно.

Перевівають зерно на вітрі або на віялках та сортировках.

Збирають насіння з ясена, вільхи, граба, липи та акації.

Збирають на деревах гнізда гусені (осельні), щоб вона не росплодилась весною і не обїла молоденького листу.

Лагодять льодовні для льоду.

Де ми і скільки нас?

Коли ми з північного краю Чернігівщини, аж з-за Стародуба, підемо на південь, аж до Чорного й Азовського моря,—скрізь ми почуємо, що сільський народ говорить однією мовою—українською. Так саме, коли підемо зо схід сонця, від Донщини, на захід, то дійдемо аж до межі російської держави, перейдемо цю межу і ще будемо якийсь час іти сусідньою державою Австро-Угорщиною і скрізь, на всьому цьому величезному просторі, чути буде тую ж українську мову, бо скрізь тут живе наш український народ.

У Росії він заселює вісім губерній: Київську, Подільську, Волинську, Херсонську, Катеринославську, Полтавську, Чернігівську та Харківську і, oprіче того, частки ще оціх одинадцятьох губерній: Таврійської, Басарабської, Люблинської, Сідлецької, Гродненської, Минської, Курської, Воронізької, Донської, Ставропольської та Кубанської.

У Австро-Угорщині український народ живе зараз за російською межею: в східній Галичині, в східній Буковині та по Карпатському підгіррю.

Уся ця, заселена українським народом, земля лежить при купі одним величезним шматком, але поділенням, як ми бачили, між двома державами: Росією та Австро-Угорщиною. Течуть нашою

землею великі й малі горні ріки: величезний Дніпро, пруткий Дністер, Прут, Буг, Дінець, Кубань та інші. Вони збігають геть на південь, туди, де Чорне або Козацьке море вкупі з Азовським морем обполіскують південні межі нашої України. Серед сіл та маленьких городів пишуться великі городи, а між їми найголовніщий і найкращий—Київ, тоди Львів, Чернівці, Кам'янець. Житомир, Чернігів, Харків, Полтава, Катеринослав, Херсон, Одес, Катеринодар. Усього під нашим народом землі тринадцять з половиною тисяч квадратних миль, або, як простіше сказати,—69 мільйонів десятин.

Щоб зрозуміти, чи велика се земля, чи мала, —найкраще порівняти її з іншими землями.

У Європі 26 окремих держав—великих і малих. Коли будемо лічити тільки ті їх землі, які в Європі, то побачимо ось що: найбільша з цих держав Росія: простором своїм вона бере більш як п'ять мільйонів квадратних кілометрів, а квадратний кілометр—це все одно, що 92 десятини. Всі інші держави—менші: Австро-Угорщина бере 625 тисяч квадратних кілометрів, Германія—540 тис., Франція—536 тис., Іспанія—504 тис., Швеція—450 тис., Норвегія—322—тис., Англія—313 тис., Італія—286 тис., Турція—162 тис.—далі йдуть уже маленькі держави і є такі дрібні, що в одній з їх (Монако)—тільки 26 кілометрів.

Коли 69 мільйонів десятин української землі перевести на квадратні кілометри, то Україна братиме 750 тисяч квадратних кілометрів, а се значить, що всі інші держави в Європі менші за неї своїм простором, а вона—найбільша в Європі після Росії.

На такому величезному просторі повинно жити й народу дуже багато. І справді—його не трохи. На Україні живе потрошку людей інших національностей (людських пород): євреїв, поляків, москалів, німців, молдаван, та інших, але вони—як ті островці серед великого моря українського народу.

Року 1897-го скрізь по Росії списувано всіх людей і про кожну людину позначено, якої вона національності (людської породи), якою мовою говорить. Всі ті записи полічено потім до купи і таким робом довідалися скільки якого народу живе в російській державі. Виявилось, що українців у тих дев'ятнадцятих губерніях, про які вже тут попередю казано, живе більш як 22 мільйони. Це було року 1897-го; як що доточити до їх тих людей, що народилися після того, то з початку минулого 1905-го року жило на російській частці України 26 мільйонів українців, а тепер трохи й більше.

А в австро-угорській частці нашої землі живе нас: у Галичині більше як три мільйони, на Буковині тисячів зо триста, по Карпатському підгіррю—429 тисячів, а всього—3 мільйони 800 тисячів, а тепер уже трохи й більше.

Таким робом живе на Україні при куні тридцять мільйонів українців.

Окріче того, українці виселялися з свого краю до інших місцевостей російської держави. Через те живуть вони ще в губерніях Астраханській, Саратовській, Терській, Самарській, Оренбургській, в Польщі, на Кавказі, в осередку Росії, в Остзейщині та інших губерніях європейської Росії, а тоді в Азії—в сибірських губер-

ніях та в середне-азіятських—тут їх можна лічити до мільйона душ.

Окріче того живуть українці ще в Румунії, в Турції, в Америці (в Північно-Американських Штатах, у Канаді, в Бразилії) то по інших місцях—усього не менше як тисячів зо 300.

Таким робом можна напевне лічити, що на світі живе більше як 31 мільйон українського народу *).

Коли ми приврівняємо український народ до інших європейських народів, то побачимо ось що: тільки п'ять з їх, а саме: англійці, німці, москалі, французи та італіяне мають людей більше, ніж український народ, а кожен инший європейський народ менший числом своїх людей за наш. Таким робом між європейськими народами (національностями) маємо ми шосте місце.

Цікаво ще глянути, яке місце маємо ми в Росії. Ось табличка скільки якого народу живе в російській державі:

Москалів	62 ¹ / ₂ мільйни.
Українців	27 "
Поляків	9 "
Білорусів	6 ¹ / ₂ "

*) Усі ці рахунки дивись у розвідці відомого статистика д. О. Русова: «О числѣ малороссовъ», друкованій у книзі: «Императорская Академія Наукъ, Обь отмѣнѣ стѣсненій малорусскаго печатнаго слова», С.-ПБ. 1905, боки 91—93.—Профессор М. Грушевський рахує всіх українців — 34 мільйони, — дивись його «Історію України-Руси», том I, видання друге, Львів. 1904, бік 3; так саме його-ж «Очерк исторіи украинскаго народа», С.-ПБ. 1904, бік 2-й.

Євреїв	5 ¹ / ₂	миліонив.
Німців	2	"
Литовців	2	"
Латишів.	1 ¹ / ₂	"
Татар	4	"
Киргизів	5	"
Башкирів	1 ¹ / ₂	"
Молдаван	1 ¹ / ₄	"
Вірмен	1 ¹ / ₂	"
Картвелів	1 ¹ / ₂	"
Кавказьких горян	1 ¹ / ₄	"
Финнів прибалтійських та приволзьких	3	"

Окрім цього живе ще в Росії багачко дрібніших народців, а всього народів є в її більш як сотня, а людей в їх 141 мільйон.

З цієї таблички видно, що найбільший народ у Росії москалі, а тоді—ми.

Чи завжди ж український народ був такий великий і мав під собою таку велику землю (територію)? Ні, позираючи назад, у віки минулі, ми бачимо, що багато є таких місцевостей, де тепер український народ живе, а попереду його там не було. Коли не зазирати дуже далеко, а взяти час за триста років перед сим, то ми побачимо, що українців тоді не було там, де тепер губернії: Курська, Воронізька, Харківська, Херсонська, Катеринославська, Таврія, Бессарабія, Донщина, Ставропольська, Кубанська. Вся ця земля здебільшого лежала пустирем, але за сі триста років (віки 17-й, 18-й та 19-й) український народ розростався і займав усе нові та нові простори, розсуваючи межі рідного краю і розсунув їх так

далеко, що осягнув під себе землі за малим не вдвоє більше, ніж було попереду.

Такий народ, що сили родючої в йому мало, звичайно не збільшується, стає його все менше та менше і помалу-малу може він і зовсім перестися. Таким робом позникало вже попереду чимало народів та і в наш час є один культурний, освічений народ, але який не зростає, не збільшується, се французи. А та річ, що вкраїнський народ так виріс, показує, що в йому є багато сили до життя, і ця сила й дала йому спромогу зробитися великим народом.

Народ великий, землі під їм багато, та тільки та біда, що тяжко йому жити на тій землі: живе він у бідності, живе він темний і безправний, кожен його поштовхує та на його покрикує. Що ж йому за добро з того, що й він великий і земля під їм велика?

Це правда. Не щастило нашому народові в минулому його житті: зазнав він і нападів та руйнування від лихих сусідів, зазнав і зрадництва від своєї інтелігенції (освічених людей), зазнав того, що з вільного зробився кріпаком-невільником, що однято в його рідну мову, однято спромогу освічуватися й розвиватися, однято людські права, без яких не можна жити людині, і доведено до того, що став він з багатого бідний, з освіченого — темний, з вільного — безправний та так, бідуючи, живе й досі—

На нашій славній Україні,

На нашій несвоїй землі...

(Шевченко),

Це все показує, що хоч український народ і має велику силу до життя і через те дуже роз-

рісся, але мало в його було сили самооборонної, щоб добре захищати своє матеріальне й духовне існування.

Та приходить уже той час, коли все це повинно перемінитися. Та сама сила, яка дала нашому нашому народові спромогу так дуже вирости й зайняти під своє житло таку велику займанщину,—та сама сила перетвориться в силу самооборонну, і винесе його на ті високости культурно-політичного життя, на яких уже стоять інші народи,—аби тільки наш народ хоч трохи освідомився, освітився, перестав бути таким темним. І ми вже бачимо, як воно починає перетворюватися, хоч до нашого народу доторкнувся тільки перший блідий промінь свідомости... Прийде час, як тая свідомість засяє повним сявом,—тоді іншим життям почне жити український народ...

Тоді справді зробимося великим народом—не через те тільки, що нас багато, що широко розкинулися, а великим через свої діла.

Ми знаємо, що се буде.

Б. Грінченко.

Про давній лад на Україні.

Маніфестом 17 жовтня (октябрю) в державі Російській заведено новий державний лад,—*конституційний*, тоб то такий, що од сього часу ні одного закону не може вийти без згоди на те народніх заступників, без згоди послів народніх у Державної Дума та ще, що усі громадяне повинні мати волю віри, слова, друку (печати), спілок (союзів), волю ходити та їздити скрізь, незаїманість особи, хати та літування. Про всі справи, найголовніші про народні потреби повинні попередю обміркувати народні послы, і який закон вони ухваллять, такий і мусить бути заведений. Такий лад конституційний заведено давніше по всіх інших державах на світі,—не було його до сього часу тільки в Росії, Туреччині та у Персидському царстві.

Та хоч лад такий новий може здається комусь чудною, новітньою річчю, одначе для нас, Українців, нічого нового та дивного у тім немає: і у нас з дуже давніх часів був такий лад, коли наш народ мав і волю, і рівність, і сам усіма справами своїми порядкував.

Коли ми глянемо назад, у далеку минувшину, за цілу тисячу літ, як ще нашим краєм князі порядкували, то побачимо там, що князі ті наші князували, але безмежною, безкрайою сили

не мали... Як хотіли вони чи війну із сусідом счинити, чи умову з ним уложити, чи в суді та в управі одміну якусь ізробити, то питався згоди та поради про те поважніщих людей в громадянстві, і так, як громада на раді, на „вічу“ ухвалить, то так тому й бути... А не раз тая рада, громадянське „віче“ і про князя свого річ здійсмила, і коли рада скаже, що князь їй не любий, бо дбає не про людей, а тільки про себе, то й князеві тому доводилося часом десь иншого престолу князівського шукати. Так люде наші жили з давніх-давен, сами про себе неключись, сами для себе найкращі порядки встановляючи.

Минулося згодом й князівство, насунула потім із сходу, з Азії, татарщина і Україну на довго під себе підбила, запанувала далі Литва на Україні, а тоді іще й Польща, а люде наші і далі жили, як і перше, і любов до волі, рівности та братерства, до кращого вільнішого, незалежного ні од кого життя—в йому не згасала, жевріла та слухного часу дожидала. І час той прийшов... Коли Польське панування далось народові українському добре в знакі, що далі вже терпіти снаги не ставало, то весь він тоді—й козаки, і поспільство, й міщане—до зброї взялися і з гетьманом своїм Богданом Хмельницьким польське ярмо з себе скинули.

Та не зумів ні Хмельницький, ні инший з найбільших людей тогочасних із тею волею України собі раду дати і привернув Україну під Московського царя руку. Сталося це року 1654 у Переяславі. Але приймаючи під свою опіку Україну, московський царь обіцяв ні в які справи нашого краю не втручатися, ні звичаїв, ні ладу на

Вкраїні не торкатися. А лад у нас був тоді такий. Уся Україна Правобічна й Лівобічна на 16 полків (немов би губерній) поділялася. Найстаршим над тими полками, над всею землею українською, був гетьман, а в кожному полку (у губернії)—полковник. Полків за Хмельницького було аж 16: Чигиринський, Черкаський, Канівський, Корсунський, Білоцерківський, Уманський, Брацлавський, Кальницький та Київський—на правім боці Дніпра, а Переяславський, Кропивенський, Миргородський, Полтавський, Прилуцький, Ніженський та Чернігівський—на лівому. Кожен полк отой поділявся ще на сотні, немов би повіти (уїзди), а над ними начальником був—сотник.

Найвищою властю у нас на Україні тоді був гетьман та рада найстарших людей, немов би міністрів, що звали їх „генеральною старшиною“; то були генеральний обозний (начальник штаба-у наші часи), генеральний суддя, (міністер юстиції) генеральний осавул, генеральний писарь (канцлер); а *генеральними* їх звали тому, бо таке саме було ще начальство і в кожному полку, що разом з полковником усіма полковими справами пораджувало. Вибірали ж ту старшину козаки прямим, рівним, але не тасмним голосуванням, зібравшись для того на раду; козаки в своїй сотні—вибірали собі сотника, козаки в полку—полковника, а полковники та инша старшина—вибірали собі генеральну старшину. Гетьмана ж вибірали усі козаки. Коли б же чи хто з старшини, що хоча б й гетьман не гаразд щось вчинили, не здатні до діла були або не совісними себе явили, то їх на раді скидали, а на їхнє місце знов

нових настановляли. Так воно діялося за часів козацьких із світським начальством, так було і з духовним: кожна громада сама собі пона на порахвию свою, хто любий їй, настановляла, а попи українські на раді своїй єпископів (архирейів) з поміж себе визначали, а архирейі знов митрополита. Так було в ті часи усе начальство на Україні виборне, і через те і добрий лад на Україні був, а як і ні, то люде сами в тому винні були.

Довго такі порядки на Україні були, не одну сотню літ, аж поки Московський уряд (правительство), не заходився порядків тих викореняти, права люду українського обмежати, та вільних людей—козаків, міщан та поснільство—у крешаків не повернув. Скасував він і гетьманство, і січ запорожську, де козацькая воля гартувалася, скасував увесь давній лад на Україні і запровадив такий, який давно вже в Московщині склався. І довго так жив наш народ разом з іншими народами в державі російській, аж поки 17 жовтня (октябрю) р. 1906 промінь надії на краще життя не заблис... І хоч далеко ще нам до того, щоб нове життя вільних людей зананувало, та до старого нема вже вороття. 27 квітня року 1907 зібралась була в Петербурзі перша російська Державна Дума з вибраних од народу послів, а в лютому (в февралі) року 1907 збереться друга. Знову усі народи, які живуть в Росії, почнуть добиватися собі прав; знову кожен хотітиме, щоб йому на його землі була воля порядкуватися, як він сам хоче. А для сього треба, щоб кожен народ сам собі вибірав *свою* народню раду (сейм). Державна Дума повинна порядкувати тільки таки-

ми справами, які будуть на всю державу, а всі справи в краю повинна рішати крайова народня рада, бо сам народ найкраще знає, чого йому треба та як найкраще що ізробити. Такий лад був давніше на Україні, такого порядку щоб на Україні була своя Українська Народня Рада хотіли українці в першій Думі. І це не новітнє, дивовижне щось, а наше рідне, предковичнє; і було б воно у нас і досі, як би Україні инша доля була не судилася.

В. Доманицьний.

Відродження України.

Новий період в історії України звичайно починають з кінця 18 століття. Національне життя українське найпомітніше пробивалося з початку в літературі і через те, зазначивши найвидатніші течії в українській літературі, ми таким чином покажемо і найважливіші моменти розвитку української ідеї. Р. 1898 І. П. Котляревський надрукував частину своєї «Енеїди». Він, як і багато його земляків не був свідомим українцем. Котляревський захоплюється тільки минулою історією України: згадує козацтво, гетьманів і майже нічого не говорить про те страшне пекло, у якому за панщини бідував народ. Трохи далі од Котляревського пішов П. Гулак-Артемівський (з р 1817). В своїх творах, як от наприк. «Пан та собака», він, хоч і не зовсім ясно, а все ж таки натякає на бідування селян, що залежать од всякої панської примхи. Ще ширше і ясніше в своїх повістях описав селянське бідування Гр. Квітка.

Повістями його зачитувались українські пани і мимохіть з більшою увагою придивлялись до життя простого народу. Всі ці письменники жили на лівобережній Україні.

Таким чином осередок літературного життя зпочатку був у слобідській Україні—в Харькові, хоч, треба сказати, широкої національної ідеї ця школа українських письменників не мала. Але з того часу, як вийшов уперше «Кобзарь» Шевченка (1840 р.) і сам автор його переїхав жити на Україну, центр українського руху переходить до Києва. Українська ідея набирає для себе більше живучої сили. У Києві Куліш, Костомарів, Гулак та інші українці заснували Кирило-Мефодіївське Братство,—у якому уже ясно були зазначені політичні домагання. Товариші бажали скасувати панщину, завести федеративний у державі лад, то б то, щоб всі славянські народи жили в згоді і спілці та мали однакові повні права, всякі політичні свободи: віри, слова, печати. Шевченко, хоч і не належав офіційально до цієї партії, та своїми натхненнями чудовими творами ширив думки і бажання товаришів. Але за часів царя Миколи I це було дуже не безпечно. Року 1847 братчиків арештовано і розіслано по далеких місцях на чужину. Та український рух од цього неспиняється.

Ще з 30-х та 40-х років на Україні появляється чимало дрібніших поетів, учені люде, професорі записують та видають народні пісні, старі перекази, літописи (Максимович, Метліньський, Бодяньський, Срезневський та багато інших). Коли ж скасовано панщину (1861 р.) і трохи вільніше стало людам жити, українці знов заходяться коло праці. На чолі українського руху стає найвидатніший тоді після Шевченка письменник Пантелеймон Куліш. Він засновує власну друкарню в Петербурзі і видає для України бук-

варі, та всякі дрібні книжечки, що називались метеликами. Р. 1861—62 Куліш починає видавати перший український місячник «Основу», біля якого гуртуються і старші і багато молодших письменників: Костомарів, Антонович, Марко Вовчок, Глібів, Сторожено, Коніський та інші. Осередок українського руху переноситься до Петербургу, але й на Україні у цей час люде не сплять, а заходяться коло народньої освіти, заводять у Київі, Полтаві та по інших містах воскресні школи з українською мовою, досліджують народне життя... Але після польського повстання настає реакція. Московські письменники почали приточувати український рух до польської «интриги» і на українців посилались утиски. Школи українські позакривано; видатніших людей арештовано і позасилано. Видавництво у Петербурзі припинилось; цензура не пускала нічого українського. З початку 70-х років правда трохи оживає українська течія, на цей раз знов у Київі. Тут засновується південно-західний віділ географічного товариства, гуртуються наукові, літературні і артистичні сили, видається чимало коштовних наукових книг, але скоро і цей рух припинено. Таємним циркуляром р. 1876 заборонено друкувати всякі книжки українською мовою, окріче історичних документів, заборонено робити театральні українські вистави, навіть концерти з українськими піснями. Цей указ тяжким камінем пригнітив український рух, але не міг його зупинити. Правда на протязі кількох років на Україні літературний рух замірає, з року 1882 виходить тільки переважно науковий журнал «Кіевская Старина»; він, хоч і російською мовою, гово-

рять про українські потреби. Коло нього гуртуються українські письменники та учені, переважно кияне. Згодом у журналі цензура пропускає іноді й українські оповідання.

В Петербурзі засновується «Благотворительное общество издания общепольныхъ и дешевыхъ книгъ», а у Києві видавництво «Вік». Вони видають чимало путящих книг, але закон 1876 року не дає їм змоги розвернути як слід свою діяльність.

Живе українське слово прилюдно можна було в цей час почути тільки в українському театрі. З року 1881 склалась перша українська трупа. Українських гарних драм та комедій хоч і обмаль було, але на українській сцені з самого початку виступили такі велетні артисти, як Кропивницький, Саксаганський, Карпенко-Карий, Садовський, Заньковецька, Затиркевич—вони зразу поставили український театр на певний, сталий шлях. Правда і українському театрові нелегко було пробивати собі дорогу до громадян. Цензура і тут накладала свою важку лапу. Акторам забороняли виставляти самі тільки українські п'єси, а примушували ставити з українськими і російськими п'єси, і в один вечір артисти мусіли грати стільки ж російських дій, як і українських. Це, хоч і шкодило українському театрові та не могло припинити його розвитку. В ці часи культурне життя українців на Україні ледве пробивається. За те воно розвивається в иншому місці, недоступному для російських урядовців.

Утиски російського уряду до всього українського примусили українських діячів звернутись на захід у Галичину, де теж бідувало біль-

ше 3,000,000 українського народу, але де все ж таки можна було боротись за кращу його долю.

Ще року 1834 в Галичині троє товаришів: М. Пашкевич, Я. Головацький та І. Вагилевич розпочали видавати українські альманахи «Зорю» та «Дністрову русалку». Правда «Зорю» цензура зовсім заборонила, а «Русалку» конфіскувала, але все ж таки, після розрухів у Австрії р. 1848, за галицькими русинами визнано було деякі права. Засновано було політичний клуб «Головна рада», почала виходити газета «Зоря галицька». Коли ж поляки знов набули собі сили в Галичині, вони почали гнітити русинів. Галицькі русини почали тоді хилитись до Россії, якої вони зовсім не знали. Спершу галичан вабила московщина, але, ознайомившись краще з Россією галичане зрозуміли, що для них рідніше і корисніше життя українського народу і з москофілів більшість галицького народу зробилась народавцями. Ім помагають і грошми і літературною роботою українці: Куліш, Коніський, Нечуй-Левіцький та інші. У Львові виходить кілька українських журналів, між якими визначається найбільше «Правда». Р. 1873 коштом українців засновується у Львові «Товариство імені Шевченка», яке згодом перетворилось в українську академію наук і виявило велику наукову діяльність.

Після 1876 року за кордон виїздить із Києва професор Михайло Драгоманів. Він друкує то в Швейцарії, то в Галичині кілька книжок та журналів і ставить українське питання на живий ґрунт. Він обстоює не тільки національні українські інтереси, а й інтереси робітників, простого люду. Його гострі критичні статі викликали цілу

бурю в Галичині. За Драгомановим пішли молоді галицькі сили: І. Франко, О. Терлецький, Павлик, що заснували партію радикалів.

З початку 90-х років до Львову вибирається ще один українець, професор київського університету Михайло Грушевський. Він стає на чолі всього галицького українського руху і своєю невтомною працею і енергією за кілька років підносить українське питання так високо, що на нього звертають увагу навіть чужинці. Найгостріше виступає питання про українські школи, про український університет.

Разом з тим в народі ширяться просвітні і політичні організації. За всею цією роботою пильнують, а иноді і беруть в ній активну участь російські українці. Це все заближує одно до другого розрізнених кордоном українців.

Проминуло 100 років з того часу, як на Україні почався новий рух. Р. 1903 було одкрито у Полтаві пам'ятник першому українському поетові Котляревському. Це було перше українське свято, на якому українці виступили перед усім світом і на яке звернула увагу навіть російська преса, що до того часу ніби не помічала українського руху. На цьому святі були й галичане. Вдруге таким прилюдним бучним українським святом був ювілей славетного української музики М. В. Лисенка (1903 р.).

Українська справа за останні часи захоплює все ширші круги українського громадянства.

Найбільше лихо для українського народу тепер те, що скрізь на Україні заведено тільки школи московські, у яких не навчають дітей, а забивають їм памороки.

Ось через що багато наших людей робляться покручами, і працюють на користь чужих націй. Але не вважаючи на це, серед українського народу виявилось чимало свідомих талановитих людей, які не зрікалися свого народу. Поміж ними бачимо багато письменників, поетів, драматургів, учених, художників, артистів, музиків, композиторів—твори яких викликають інтерес і повагу навіть за кордоном.

За останні часи серед української молоді і широкого громадянства провадиться агітація—заснування українських кафедр по університетах на Україні.

Виникла думка заснувати також вільні народні університети. Коли це буде виконано, тоді українська культура, матиме змогу захоплювати як найширші верстви громадянства, але й без того українська справа стала уже на твердому ґрунті.

Після маніфесту 17 октября почали виходити українські газети, журнали, книжки наукового та громадянського змісту. В першу Державну Думу обібрано послами людей, які обороняли інтереси українського народу, зложили у Думі свій гурток і домагались такого ладу, щоб на Україні порядкували місцеві, виборні люде і всі українські справи розглядали не Петербурські чиновники, а місцевий український сейм.

М. П—ий.

Іван Котляревський.

Іван Котляревський народився в Полтаві року 1769-го, серпня (августа) у 29-й день. Батько його був маленьким чиновником у городському магистраті полтавському і жив убого. Усього добра в його тільки й було, що своя хата. Тим Іван Котляревський зазнав змалечку вбоства, бо дома бувало так, що не завжди й їсти було що, окрім хліба черствого. Та він тим не журився, бо вродився собі не журливий і був завжди веселий, стрибучий, балакучий,—усіх у хаті звеселяв своїми вигадками. Письменства вчився він спершу в дяка, потім йому довелося ще багато вчитися в духовній семінарії (в Переяславі), був він учителем у панів, служив у Новоросійській канцелярії, а р. 1796 пішов служити до війська і прослужив там офіцером до р. 1808-го. Та став на здоровлю занепадати і покинув військову службу. Не маючи з чого жити, почав Котляревський шукати собі заробітку і поїхав прохати служби аж до Петербурху. Довго шукав, жив дуже вбого, сидів у неопленій хаті, голодував часом навіть і не завжди мав чим увечері в хаті світити, то мусив у темному бути, або світити дуже не на довго. Сама шенелія поганенька за все відбувала: у шенелію він удягався, шенелією вкривався, шенелію й

замісто постелі слав. Мабуть тоді він і вірші оці про долю склав, що каже—

Без розуму люде в світі живуть гарно,
А з розумом, та в недолі все проходить марно.
Ой, доле людська, чом ти неправдива,
Що до інших дуже гречна, а до нас спісива.

Та й при лихій годині силкувався Котляревський не журитися, ще й жартувати не покидав—усе з своєї долі кепкував.

Так бідував Котляревський аж до половини р. 1810. Тоді пощастило йому добути собі діло в Полтаві: настановлено його доглядачем у полтавському „воспитательномъ домѣ для дѣтей бѣднихъ дворянъ“. Хоч і поганенька служба була, та добра й та, коли иншої нема. Та ще радий був Котляревський, що доведеться жити в рідному місті—в Полтаві. Поспішаючися поїхав він з Петербурху.

У Полтаві Котляревський прожив аж до смерти в своїй хатці. Добре його там знали й шанували багато людей—і серед панства, і серед козаків, міщан та мужиків. Котляревський любив бувати серед простих людей, розмовляти по українському. Коли кому з цих людей траплялося лихо, то Котляревський запомогав йому, клопався за людей перед великими панамі, і таким робом помогав дуже часто простому, вбогому чоловікові.

Замолоду Котляревський був кремезний та при здоровлю. Він був на зріст середній чоловік, у плечах широкий, дужий; волосся було йому чорне, очі теж чорні, блискучі й розумні, обличча біле, довгасте, трохи віспа йому пошкодила, та за те воно було ласкаве та ввічливе.

Як почав він нездужати, то р. 1835-го му- сив і службу покинути. Схуд Котляревський, по- сивів увесь. А все ще веселий та любязний був, аж поки хвороба так придавила, що вже він ле- жав. Умер він р. 1838, жовтня у 29 день і було йому тоді мало не 70 років.

Котляревський був чоловік освічений. Опрі- че того, чого навчився в семінарії, знав він мо- ви грецьку, латинську, французьку й польську і читав багато книжок, тими мовами писаних. І сам він до писання книжок мав великий хист.

Ще будши Котляревський у семінарії, по- чав там komponувати пісні українською мовою, а потім став уже й книжки складати. Найбільша книга, що її Котляревський написав, зветься „Енеїда“. Вперше він видрукував її р. 1798, та ще не всю, і потім усе життя дописував її.

Устаровину люде думали в нас так, що мож- на й треба писати тільки про князів, про панів вє- лїких, то що, а про простий народ та ще й простою мовою писати не можна. То всі й писа- ли так, а простими людьми гордували. А Котля- ревський до простих людей прихилився і писав простою українською мовою, і наш народ добре написане розумів і воно йому до серця доходило.

У старовину на Україні було своє письмен- ство, що писалося спершу церковно-славянською мовою, а згодом усе більше та більше народньою українською. Одначе на при кінці XVIII-го віку російський уряд (правительство) звелів усі наші школи—нижчі, середні й вищі, де учено україн- ською мовою, покасувати, а позавадив школи московські. Друкувати українські книжки було заборонено. Через усе це освічені українці об-

москалювались усе більше та більше, книги писано було мішаниною з мов московської та церковно - славянської. Освічені люде одрізнялися від простих мовою, мов би то був зовсім инший народ.

Українським словом не то в книжках, а і в розмові вони гордували. Таких людей, що писали по вкраїнському, на при кінці XVIII-го віку було дуже мало, та й писали вони (здебільшого вірші) потрошку і писаного не друкували. Котляревський своєю «Енеїдою» почав нову вкраїнську літературу. Тоді й инші люде пішли його слідом і почали писати нашою мовою на добро всьому нашому народові і так склалося нове українське письменство, яке звичайно й починають од 1798-го року, од книги Котляревського.

У цій книзі він переказував по своєму поему латинського поета Вергілія.

У давню давнину жив народ Римляне або Латинці. Вони поскладали багато книжок про своїх богів (бо вірили в багатьох богів), про царів, князів та панів своїх. А отой латинський поет, Вергілій склав книгу про царя Енея, як той Еней їздив, воювався і царство собі збудував. Цю книгу Вергілій назвав *Енеїдою*. Котляревському заманулося тих богів латинських, князів та панів, що Вергілій описав в *Енеїді*, описати знову, але на сміх, на глум.

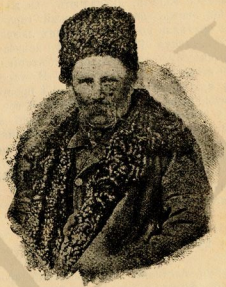
Він і почав складати віршом свою *Енеїду*, описуючи латинців так, мов би наших людей. Він осміював і гудив все те, що буде у наших панів чи в мужиків негарного, щоб вони того не робили. *Енеїда* та дуже смішно та гарно написана була, припала до смаку землякам. Всі її залюбили читали та читають і досі.

Це ж у цій книзі Котляревський ще сміявся, глузував з того негарного, що тоді в нас було. Але він згодом написав і другу книгу: «Наталку Полтавку». В її він описує простих сільських людей з великою прихильністю і поправді розказує, як вони живуть, як радіють, чи журються. Він у цій книжці показував, який гарний наш народ і прихилив до його освічених людей. «Наталку Полтавку» Котляревський написав так, щоб можна було на театрі її виставляти, і р. 1819-го вперше її виставлено. В старовину в нашому краї виставляли на театрі й простою мовою писані речі, та тільки небагато і все сміховинні. А далі й того не стало, бо було заборонено. А Котляревський уперше виставив на театрі простою нашою мовою складену річ та ще й не сміховинну, а поважну. Таким робом з Котляревського починається у нас новий народній український театр.

Окріче цього Котляревський написав ще одну річ до вистав на театрі—«Москаля Чарівника», це вже була веселенька річ, але і там він озивався про наших людей добрим та розумним словом.

Своїми писанням Котляревський зробив і робить досі багато добра. За це його й згадуємо добрим словом і щирою дякою. За це ж і пам'ятника йому поставлено в Полтаві року 1903-го з великою й бучною шанобою — йому на славу й вічну подяку, а нам усім на те, щоб нагадував нам той пам'ятник, якого чоловіка мав український народ.

Б. Грінченко.

Про Тараса Шевченка.

25 лютого (февраля) 1814 року в простій, убогій сем'ї селянській Шевченків в селі Кирилівці, Звенигородського повіту (в Київщині) народилося хлоп'я... Вродилося воно; понесли його вуми у сусіднє село Моринці і там його охрестили... Наймення йому дали—Тарас. Росло воно собі, як ростуть усі мужицькі діти, а надто ще в сем'ї, де й голод і холод—не вдивовижу, де мацуха злая, де старші брати (та ще ж-зведенята) малому не потурають. Дитинячий вік свій звікував він то постухом, то в п'яного дядка в науці, якій вчив його *тма*, *мна*, а більш того, що заставляв воду носити та дітей своїх глядіти; був він в науці і у маляра, бо вже змалечку великий хист до малювання виявляв; забрали його нарешті у панській двір, і завіз його пан з собою, між чужі люде, у Вільно, а потім і в Петербург, як кріпака свого, як челядника... Оттам то, нидіючи в прихожій панській, поки пан од сну пробуркається, або з пізніх гостей до дому поверне, хлопчина Тарас і малює собі бувало-то генерала якогось, то инше щось, аби серцеві розраду знайти. Побачили сторонні люде, що то не протє собі малювання, а великого майстра робота, і упростили пана, щоб живучи у Пербурзі, пускав хлопця в Академію Художеств ходити. З тієї Акаде-

мій Художеств найвидатніші малярі (художники) в російському царстві виходять, бо вчать там малювання найкращі учителі. І от і почав туди бігати Тарас, та й собі разом з иншими учитися. Скоро на нього й учителі увагу звернули і побачили, що буде з нього не аби який художник.

Але ходячи у „Літній Сад“, де та Академія стоїть, Тарас часом про малювання своє забуде, а десь в куточку сяде та виливає на папері свої думи, усе те, чим боліло його молодече серце. А дум тих він неміг ніяк позбутися... Поливав він їх гіркими сльозами, але сльози ті їх не затопили, не винесли в море, не розмили в полі:

„За карії оченята,
За чорні брови
Серце рвалося, сміялось,
Виливало мову;
Виливало, як уміло,
За темні ночі,
За вишневий сад зелений,
За ласки дівочі;
За степи та за могили,
Що на Україні,
Серце мліло...

Так Тарас почав співати на чужині про гірку долю України, лити за неї криваві сльози, став поетом, великим поетом, і слава його не тільки по Україні та по всій Росії розійшлася, але й по всьому світі... Не було й досі немає другого такого письменника-майстра, щоб вийшовши сам з простого народу, кість од кости і плоть од плоти його, розкрив би так перед громадою чужих людей душу його, змалював би так яскраво гірку долю селянина-крепака, нещасної покритки

та байстрюка, і дівчини, що з туги за чумаком помирає, і своє власне мученицьке життя, і козацьку волю і славу як прабатьки наші їх боронили, а гетьмани-недомудри їх занастали. Короче кажучи, хто хотів би знати долю цілого багато-мільйонного народу українського, і вдавніщі часи, і в XIX столітті, аж поки кріпацтво не упало, той ніде, і ні в кого про це краще не довідається, як у безсмертному „Кобзарі“ Тараса Шевченка.

Малюючи та складаючи свої писання поетичні Шевченко зажив у Петербурзі великої слави... Зацікавилися їм не тільки земляки-українці, але й російські художники та письменники і заходилися його з кріпацтва визволяти. 22 квітня (апріля) року 1838 Шевченко був уже вільним, і найбільше про те постарався російський письменник В. Жуковський. Шевченко за теє присвятив йому свою „Катерину“. Через два роки Шевченко зібрав до-купи те, що написав, і випустив невеличку книжку „Кобзарь“. З того часу й пішла слава про „Кобзаря“ Шевченкового. Але що далі—то слава тая все більше зростала. Року 1841 він написав своїх „Гайдамаків“ і видав їх окремою книжкою. Тут розказав він про те, що чув од старого діда свого про гайдамаків,—про те повстання народне, що скінчилося року 1768 на Україні, коли козакі перейшли через Київщину (од Черкас і до Уманя), по дорозі вигублюючи ляхів та жидів. Розказуючи про такі події за прадідів наших, поет говорить, що бодай воно й не верталось, те що тоді було.

„Оттаке-то було лихо
По всій Україні!

Гірше некла... А за віщо,
За що люде гинуть?
Того ж батька, такі-ж діти,
Жити б та брататься!
Ні, не вміли, не хотіли:
Треба роз'єднатся!“

. . . . .
Болить серце, як згадаєш:
Старих славян діти
Впились кровю, а хто винен?
Ксьовдзи, *езуїти!*“

Року 1843 Шевченко поїхав нарешті на Україну, вперше після того, як забрали його малим хлопцем з дому. Надивився він на те, як люде стогнуть живучі, лани братами орючі, і те лихо, що з малечку йому уявлялося, тепер ще дужче заворушилося, запекло його серце. Тепер світогляд його уже поширшав; він і книжок читало вже перечитав, і серед людей освічених пробував доволі, то й глибше та ширше на неправду людськую почав дивитись та звідкіля вона виходить ясніше почав добачати. Написав він за тих три роки (1843, 1844, 1845) найславніші свої твори, як от „Кавказ“, „Сон“ („Гори мої високи“), „До мертвих і живих і ненарождених земляків моїх“, „Бретик“ або „Іван Гус“, „Розрита могила“, „Холодний Яр“ та де які дрібніші поезії, і в них піднявся на таку височінь мистецьку, до якої не часто люде на світі підіймаються та й сам він потім вже не доходив. В писаннях цих він вже не простий письменник, що виспівує долю рідного народу, а пророк, який прийшов на землю любов, правду і братерство між людьми провістити.

Схаменіться, недолюдки! — благає він земляків своїх мертвих, живих і ненарождених ще:— „Подивіться на рай тихий,

На свою Україну!
Полюбіте щирим серцем
Велиту руїну!
Розкуйтеся, братайтеся!

Умійтеся! Образ божий
Багном не скверніте!
Не дуріте дітей ваших,
Що вони на світі
На те тільки, щоб панувать:
Бо невчене око
Загляне їм в саму душу
Глибоко-глибоко...
Дознаються небожата,
Чия на вас шкура,
Та й засудять... і премудрих
Немудрі одурять.

Учітеся, брати мої!
Думайте читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь;
Бо хто матір забуває
того Бог карає,
Чужі люде цураються,
В хату не пускають,
Свої діти—мов чужії...

Обніміте, брати мої,
Найменшого брата,...

Благословіть дітей ваших
Твердими руками,
І обмитих поцілуйте
Вольними устами...

Шевченко тепер боліє вже душею не тільки за своїх братів-земляків, найрідніщих йому, але хоче бачити,

Щоб усі славяне стали
Добрими братами
І синами сонця правди“...

Такі думки свої найкраще виложив він в поемі своїй „Єретик“ або „Іван Гус“... Але не на самих лишень думках та доброму хотінні він обмежився, а разом з кількома найвидатнішими українськими діячами, як от Куліш, Костомаров, Білозерський, Гулак-Артемовецький, заснував товариство „Кирило-Мефодієвське братство“ на те, щоб темним людям освіту давати, і зібравши усіх славян до купи, вільними людьми усіх поробити. Та вишукався такий лаходій, що виказав на Шевченка і на все товариство,—немов би то вони не знати яке лихо замишляють. І Шевченка найдужче з усіх було покарано: його заслано було (року 1847) *простим* рядовим в Оренбургщину і заборонено *писати і малювати*. Десять літ терпів він таку нелюдську кару, і ті десять літ тяжкої неволі та знущання над освіченою, надзвичайно чутливою людиною, над славою українського народу, підточили в корінь здоров'я поета і завели його передчасно в могилу, Одначе, хоч і заборонено було Шевченкові на засланні писати, і не раз за те його карали, про те він потай од усіх—нищечком „мережав“ та „начиняв“ віршами

дрібненькі книжечки та ховав їх за халявою і в сих віршах розкрив до дна усі страждання душі своєї. Та й так крадькома писав він тільки три роки; з року 1850 і до 1857—цілих сім літ Шевченко нічого по українському не писав.

Умер Шевченко в Петербурзі, 26 лютого 1861 р. і тільки кілька день не дожив до волі, до того, як об'явлено було про скасування кріпацтва. Але земляки перевезли тіло його на Україну і поховали поблизу Каніва, над Дніпром, на горі,

Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно,—було чути,
Як реве ревучий.

На горі, де його поховано, насаджено високу могилу, а на ній поставлено чугунний хрест. Що року тисячі людей навмисне приїжджають звідусіль, щоб поклонитись прахові поета, щоб побувати на тому місці, де похований найбільший поет народній в цілій Славянщині.

Та мало тієї шаноби — їздити на могилу поета. По всіх закутках і нашої, і австрійської (галицької) України заснують на честь Шевченка товариства—просвітні, наукові, читальні, бібліотеки, вертаючи тим дрібненьку данину тому, хто все своє життя своє страждав за рідний народ і, за нього душу положив.

Кажемо „дрібненьку“, бо заслуга Шевченка перед рідним народом незмірно велика. „Шевченко—каже Куліш ¹⁾),—наш поет і перший історик. Шевченко перше всіх запитав наші німі

¹⁾ П. Куліш. „Листи с хутора“. Лист III.

могили, що вони таке, і одному тільки йому дали вони ясну, як Боже слово, відповідь. Шевченко перше всіх додумався, чим наша старосвітщина славна і за що проклянуть її грядущі роди. Його устами весь наш народ заспівав про свою долю: тим його слово голосною луною розлягалось усюди, де лилась наша кров, де лежать наши кості,—усяке серце од його співу стрепенулося... Озвались до кобзаря з рідним вітанням на Кавказі, на Сибірі, за Бендерами, за Случчю й за Дунаєм. Що тільки живе було з українського роду по всьому світові, все стрепенулося, нашорошило уши і в серце приняло благовіствування своєї народности. Шевченко став мов би високим корогвом серед роспорошеного на тисячах миль нашого люду. Слово його животворяще сталося ядром нової сили, а та нова сила—народність.²⁾

Виявляючи пошану до пам'яті Шевченка, найменовуючи його ім'ям товариства просвітні, школи та читальні, земляки-українці не повинні забувати й про те, що незабаром (через 5 літ) мине 50 літ з дня смерті поета, а через 7 літ—100 літ одколи він народився... На той час мусять бути ушановано пам'ять Шевченка великим, гарним пам'ятником, що поставлений буде у Києві. І про це слід пам'ятати кожному, кому ім'я Шевченкове любе...²⁾

²⁾ Жертви, яких треба буде багато, найкраще надсилати на адресу Київського товариства „Просвіта“ (Київ, Б.-Кудрявська, 10), що засновано в пам'ять Т. Шевченка.

Якої нам треба школи.

1.

Давно вже тямущі люде говорять, що як учи-ти дитину, то треба, щоб наука була тією мовою, якою дитина говорить змалку. Так кажуть і пе-дагоги, люде, що добре тямлють науку про те, як треба доводити до розуму дитину.

Чому ж то так?

Коли вчити дитину нерідною мовою, то дити-ні треба спершу вивчити тую чужу мову, щоб добре розуміти науку. Зразу, значить, дитині тре-ба робити два діла: і вчитися читати, писати та щитати, і вивчати чужу мову. Уже через це од-но завсігди краще, щоб до науки вживати рідну мову. Та на сьому ще не край.

Як би в науці була своя мова, то весь час дитина вживала б на те, щоб набіратися знаннів наукових; а як дитині треба ще й чужої мови вчитися, то вже їй дуже мало буде часу, щоб добувати ті знання. Через те та дитина, яка вчить-ся чужою мовою, завсігди менше знатиме, ніж та, що має науку мовою своєю.

Звісно, багаті люде, що мають спромогу дов-го вчити свої діти, вивчають їх так, що вони ча-сом путяще тямлють і чужомовні книги. Але ро-бочий чоловік не може так довго вчитися: у його й грошей на те нема, та й діти його завсігди в

роботі. У багатих людей дітям одна робота: наука; а в бідних зовсім инакше. Візьмімо хоч селянина. Тільки дівчина хоч трошки підросла, — вже вона нянька, або гуси чи телята пасе. А хлопець хіба не з самого малку все то в пастухах, то в погоничах, то на вишій роботі? Через те дітям робочих людей на науку зостається дуже мало часу, вона в їх коротка. Значить треба зробити так, щоб за коротку науку така дитина могла яко мога більше навчитися. Отут і стає на перешкоді чужомовна наука, бо більшу частину часу дитина повинна витратити на чужі слова, а не на знання. Тим то чужомовна наука не дуже дошкуляє багатих людей, а робочим людям вона непридатна: *робочим людям треба науки рідною мовою, бо тільки нею можна всього найшвидше навчитися.*

Через те, що багатий чоловік довго вчиться по всяких школах—у нижчій у середній та в вишій—через те він уже в школі добуває собі стільки знань, скільки треба, щоб зробитися освіченим чоловіком. Робочий же чоловік школу має коротеньку і через саму школу освіченим чоловіком зробитися не може. Коли він хоче знати більше, то вже йому доводиться самотужки вчитися, читаючи книги. Коли ж ті книги чужомовні, то дуже важко йому буде добувати собі з їх знання. Бо хоч і вчився він у школі, та чужої мови за короткий час не вивчив, через те і розуміє такий чоловік чужомовну книгу погано, а часом то й зовсім не розуміє. Значить і знань собі з таких книг він здобути не може і зостається й довіку таким нетямущим, як і був. А як кому й пощастить дечого навчитися з тих книг,

освітитися, то на це доводиться йому витратити стільки часу, положити стільки праці, що такою працею міг би він собі вдсятеро більше розуму добути, як би вчився й читав своєю мовою. І завжди робочому чоловікові трудно добути собі освіту, а через чужу мову стає воно ще трудніше,— тим то серед робочих людей тільки кому-не-кому пощастить засягти тієї освіти.

Що цьому правда, те ми бачимо й у себе. У нас по школах учать не нашою рідною українською мовою, а московською (чи, як инді її в нас по селах звуть,—панською). Дитині дуже тяжко вчитися, і вона мало чого навчається і скоро забуває те, що й вивчила. Часом буває така біда, що й читати забуває. Та як же б воно инакше й було? За чужою мовою поспіє дитина вхопити тільки крихточку знаннів. Треба б, щоб після школи дитина читала добрі книги та до тієї крихточки ще нового знання докладала,— дак тут знов горе: московської мови дитина не могла доладу навчитися, а книги, які їй доводиться читати, всі по московському. Дивиться в книгу хлопець або дівчина, через десяте п'яте розбірає, а більше так, що й ні. Трудно розуміти,— нема охоти й читати,—вудно. Так і покине дитина. А як не читає чоловік, не вчиться далі, то забуває й те, що знав, і так темним і вмирає.

Друге те, що звичайно всяка наука дитячій голові важка. А тут іще як почати задурювати дитині голову сією чужою мовою, то дитина й зовсім очманіє. І через те ми й бачимо, що дуже часто після науки чужою мовою, дитина хоч так-сяк і навчиться читання-писання, а розуму в неї в голові не то не прибуде, а часом і той, що є,

запаморочиться. Бо наш розум так, як і наше тіло: як робити через силу, то пропаде й сила. Як через силу товкмачити в голову і науку, і чужу мову, то й памороки голові заб'еш.

І справді ми бачимо таку річ, що завсігди діти, що вчаться своєю рідною мовою, розумніші, більше в їх хисту й розумової моторности, ніж у тих, кому затуркують голову мовою чужою. З чужомовної науки дитина дуже часто стає якоюсь недотепною, важкою на думку.

Тепер же щò воно буде, як увесь народ отак завсігди навчати чужою мовою? Сей народ ніколи не буде такий навчений, ніколи не буде стільки знати, скільки знатиме народ, що має школу з рідною мовою. А як народ менше навчений, менше знає, то йому трудніше й на світі прожити,— так саме, як і кожному окремому чоловікові. Інші народи вже багато придбають собі добра—і в коморю, і в голову,—а сей народ усе остається позаду, усе живе бідно й погано, ніяких гарних порядків не може в себе завести, не може допущти ладу собі дати.

Хиба ж ми не бачимо сього й на нашому українському народові? Народи по інших державах давно вже позаводили в себе добрі порядки, а в нас вони хиба добрі? Інші народи живуть у достатках, а ми бідуюмо. Інші народи зазнають добра і втіхи, кохаючись у науці, в просвіті, у всяких уміlostях (искусствах), а в нас найчастіша втіха—чарка. Звісно, ця біда залежить не тільки од поганої школи, а ще й од усяких інших справ, та все ж дуже тому лихові допомагає те, що ми темні, не знаємо куди треба йти та що саме треба робити, щоб завести в себе гарне, розумне й

любє серцеві життя. А темні через те, що в нас наука поганенька, та й тієї поганенької ми не тинимо, бо вона чужою мовою.

Та й не саме тільки це лиху у нас.

Ми всі знаємо, як тепер буває, що [як навчється дитина в школі перекручувати свою мову по московському, то зараз уже й задерє носа: і батько в його дурний, і мати нетямуца, і сестри та брати недоумки, і начхати йому на сільське товариство, бо всі вони неуки. Він через школу так уже навчився думати, що освіченій, учений чоловік може бути тільки з московською (чи то: з панською) мовою. Сам він тієї освіти має так багато, як кіт наплакав, і московської мови не знає, а тільки калічить мову, мішаючи московську з українською, та він дуже став розумний уже через те, що замісто як говорить *как*, а от батько, мати та інші селяне того не вміють, то вже він на їх поглядає згорда; він уже на панську лїнію переходить, а вони—мужлаї! Отак і починається в сем'ї розладдя, сварка,—ми це раз-у-раз бачимо по селах. Хвѣба ж воно гарно? У сем'ї треба ладу та любови, а ся чужомовна наука призводить до безладдя та до сварки. Звісно, часом буває, що вивчений син і не величається, і не свариться з сем'єю, та се бува рідко.

Такого розладдя через неоднакову мову не буде по сем'ях тоді, як школа вчитиме рідною мовою: тоді і школяр і сем'я говоритимуть однією мовою, то й не буде такий школяр у сем'ї й на селі одрізаною од хліба скибою. Тоді він не гордуватиме селом, а як що добре вивчив і знає щось, то не величатиметься так своєю наукою, а зацпомагатиме нею тих, які її не мають.

Усе, що тут розказується, давно вже відомо серед інших, освіченіших за нас народів. Там давно вже зрозуміли, яка біда буває з чужомовною наукою, і через те позаводили в себе так, що дитина завжди вчиться своєю рідною мовою, тією, якою вона говорить дома. Так саме треба зробити й у нас. Треба, щоб по наших школах учено нашою рідною українською мовою, тією, якою наші діти говорять у своїй хаті з батьком-матіррю. Треба, щоб українською ж мовою були й книжки до науки, та не до самої шкільної науки, а щоб усякі наукові книги були нашою мовою, щоб кожен і маловчений чоловік легко їх розумів і міг придбати з їх собі яко мога більшої користі.

Як заведеться у нас школа рідною мовою, то нашим дітям буде дуже легко вчитися, а наші діти пам'яткі і добре до науки беркі. А читаючи потім добрі книги й газети зрозумілою рідною мовою, вони добудуть собі таких знаннів, такої освіти, що вже знатимуть добре, як собі гарний лад дати і такий порядок у себе завести, щоб народові легко й щасливо жилося.

Б. Грінченко.

Наші товариства.

Наукове товариство імени Шевченка у Львові.

(Львів, ул. Чорнецькою, ч 26).

„Наукове Товариство імени Шевченка“— найважливіша культурна інституція на всьому просторі України. Засновано її в 1873 році у Львові заходами російських українців (О. Кониський, Ел. Милорадовичка, Д. Пильчиків, М. Жученко та ин.) після того, як у Росії уряд почав дуже переслідувати українське слово. На Україні було зібрано кілька тисяч рублів, за які куплено друкарню, що мала служити основним маєтком „Товариства імени Шевченка“—для того, щоб друкувати українські книжки та часописи. Перші роки свого існування Товариство не виявляло надто живої діяльності. Воно з 1885 року видавало двохтижневик „Зоря“ що довгий час був одним літературним часописом на всю Україну, та видало кілька книжок, серед яких важнішими були праці проф. Ом. Огоновського про українську мову та письменство. В початку 90 років, знов таки за почином українців з Росії, виникла думка про те, щоб зреформувати „Товариство імени Шевченка“, надати йому науковий характер і зробити його діяльність більш широкою. В 1892 році сталась та реформа або зміна; товариство прийняло назву „Наукового Товариства імени Шевченка“ і почало видавати науковий журнал

„Записки Наукового Товариства імени Шевченка“, що з 1895 року виходять 6 разів на рік.

Товариство поділилось на 3 відділи, або секції: в одній працюють вчені над ізученням старовини—се зветься *історично-філософічна секція*; в другій—*філологічній* секції ізучають українську мову та письменство (старе й нове); в третій—*природничій секції*, працюють над медициною, математикою та природознавством. Кожна секція має свій журнал; де-які секції поділяються ще на комісії. В 1895 році головою товариства обібрано молодого професора української історії у Львівському університеті Михайла Грушевського. Йому вдалось з'єднати біля товариства цілий ряд визначних українських вчених-старших і молодих, поставити на справжній науковий ґрунт роботу в товаристві і широко розвинути його видавничу діяльність. Тепер товариство видає отакі періодичні видання: «Записки» (досі вийшло 74 томи), «Етнографічний Збірник» (16 томів), «Українську історичну бібліотеку» (по над 20 томів), «Часопись правничу й економічну» (9 томів), «Жерела до історії України-Руси» (досі вийшло 7 томів), «Памятки української мови та літератури», (3 томи), «Збірник секції природознавчо-математично-лікарської» (10 томів), «Матеріяли до української етнології» (7 томів). З 1897 до 1905 року товариство видавало що-місячний журнал «Літературно-Науковий Вістник». Окрім того, товариство видає «хроніку» по українськи та по-німецьки—для ознайомлення вченого світу з своєю діяльністю.

З окремих видань Наукового Товариства треба зазначити: 5 томів «Історії України-Руси»

проф. М. Грушевського; 4 томи «Російсько-Українського Словаря» М. Уманця, юридичний словарь В. Левіцького, 2 томи біографії Т. Шевченка, писаної О. Кониським, 4 томи «Кобзаря» Шевченка, 3 томи етнографічних праць М. Драгоманова та збірник творів Ю. Федьковича. В 1905 році товариство надрукувало 16 томів наукових праць та матеріалів, а всього з 1892 року—більше 160 томів. У працях товариства брали визначну участь окрім його голови проф. М. Грушевського, ще Іван Франко, В. Гнатюк та Хв. Вовк; брали або беруть в них постійну участь такі українські вчені та письменники: Ів. Верхратський, В. Грінченко, М. Дикарив, В. Доманицький, П. Житецький, О. Кониський, проф. О. Колесса, В. Лесевич, В. Левіцький, Ів. Левіцький (галицький учений), О. Лотоцький, проф. О. Маркевич, О. Роздольський, проф. В. Перетц, проф. Ів. Полюй, М. Павлик, Ів. Стешенко, К. Студинський, В. Шухевич та ин. «Наукове Товариство імени Шевченка» витворило цілий ряд молодих українських учених, з яких найбільшої уваги заслужують: В. Герасимчук, Ів. Джиджора, Ів. Кривецький, М. Мочульської, О. Сушко,— Ст. Томашівський, О. Целевич та др.

Товариство організує наукові подорожі та експедиції, влаштовує наукові відчити, видає стипендії та заповоги українським письменникам, шкільній молоді та інституціям. При товаристві є дуже гарна бібліотека і невеликий музей.

Засоби товариства складаються з щорічної заповоги від галицького сейму та австрійського міністерства освіти (в 1905 тої заповоги було видано 5750 рублів) та пожертвувань. З останніх

найбільше—40000 рублів було прислано з російської України в 1898. Товариство має свій власний великий будинок у Львові; крім друкарні та переплетні воно має чималу українську книгарню.

Наукове Товариство імени Шевченка має велике культурне значіння для всієї України. Це—справжня українська Академія Наук і, мабуть, скоро воно й офіційально здобуде цю назву.

Товариство „Просвіта“ в Галичині.

(Львів, Ринок, ч. 10).

Товариство «Просвіта» засновано 1868 року у Львові за починком української студентської молоді. Воно поставило собі метою ширити просвіту серед галицького селянства видаванням книжок та заснуванням читалень. Першим головою товариства був Н. Вахнянин. Попереду «Просвіта» дбала найбільше про видання шкільних українських книжок, а потім взялася до видання книжок популярного змісту, спочатку-переважно релігійних, а далі-сільсько-господарських, релігійних та других. Товариство почало засновувати відділи (філії) по Галичині та читальні по селах. В 1905 році товариство мало 35 філій і 1550 читалень. До товариства належало в 1905 році 17478 членів, з яких за невеликим виїмком усі селяне. За 37 років свого існування «Просвіта» видала біля 300 дешевих популярних книжок, видаючи останніми часами по 8 книжок на рік. Книжочки ці розсилаються дурно усім членам «Просвіти» (членська вкладка — 1 гульден на

рік—80 коп.) Окрім читалень, «Просвіта» останніми роками почала засновувати по селах крамниці, позичкові та щадничі каси, громадські газети («шпіхліри»). В 1905 році «Просвіта» мала більш 500 крамниць при читальнях, по-над 200 кас і 200 «шпіхлірів». Головне правління «Просвіти» міститься у Львові, у власнім будинку. Там є досить велика бібліотека (біля 9000 томів) і музей. «Просвіта» має у своєму завідуванні кілька видавничих та культурно-просвітних фондів. Для розвитку галицького селянства «Просвіта» зробила дуже багато.

„Добродійне товариство видання дешевих і користних книжок“ у Петербурзі.

Товариство (під московською назвою «Благотворительно» Общество издания общепользных и дешевых книг») було засновано гуртом українців у Петербурзі. Воно поставило собі метою «запомогати релігійно-моральному розвитку та економічному добробуту українського народу» виданням дешевих і приступних по мові та змісту книжок. Перші кроки товариству прийшлося робити серед дуже тяжких обставин: російська цензура не дозволяла майже нічого друкувати по українськи; через те мало хто з авторів прислав свої твори, та й засоби товариства були невеликі: Лихі цензурні умови висіли над товариством аж до самих останніх днів, але за те йому вдалось здобути симпатії серед українського громадянства, яке з великою охотою вступало в члени товариства і надсидало йому часами досить значні грошові жертви. До 1906 року товариство

видало 43 книжки у 509233 примірниках. Переважна частина тих книжок—популярні брошури з історії, медицини, природознавства, сільського господарства, біографії видатних діячів—українських та чужих народів. Книжки видавано з малюнками, дуже чепурно та дешево. Через цензурну заборону, більшість популярних брошур видало в формі белетристичного оповідання. Чимало рукописів згинуло в цензурі. Першим головою в товаристві був М. Федоровський, потім з 1900 до 1905 року пок. Д. Мордовець, тепер—Русов. Членів товариства в 1905 році було 1200 чоловік.

Товариства „Просвіти“ на Україні.

До кінця 1905 року в Росії не дозволялось засновувати українських просвітних товариств; одиноким таке товариство існувало в Петербурзі і то під московською назвою (про його діяльність вище). З кінця 1905 року, коли одмінились умови громадянського життя, українці взялись до закладання просвітних товариств на взір галицької «Просвіти». У—перше було засновано тов. «Просвіта» в *Одесі*. Діяльність її почалась влаштуванням прилюдних українських віч (мітінгів). В кінці листопада (ноября) 1905 року уряд затвердив статут товариства, і воно почало існувати правильно. Діяльність його досі висловилась у влаштуванні ряду відчитів, концертів та громадських вечорів. Товариство має своє власне помешкання (Одесса, Софіївська, 28), де двічі на тиждень відбуваються реферати та концерти. Товариство має свою бібліотеку (по-над 2000 томів) і читальню

та книгарню. В початку 1906 р. при товаристві виходили тижневі часописи—спочатку «Народное Дѣло» і «Народня Справа» (вийшло по одному числу, і зараз же було заборонено), а потім 5 чисел часопису «Вісти». Тепер в Одеській «Просвіті» біля 600 членів.

Після Одеси почали засновуватись «Просвіта» і по других місцях. В початку 1906 р. було засновано «Просвіту» в *Камляці подільському* з філією в Могилеві. Товариство почало засновувати народні читальні по селах і ширити українські книжки в народі; але на перешкоді стоять утиски з боку адміністрації.

В 1906 році засновано «Просвіти» в *Київі, Катеринославі, Катеринодарі й Харкові*. В Полтаві та Лубнях одкрити «Просвіти» не дозволив місцевий уряд. На черзі стоїть відкриття «Просвіти» в Житомирі. Але крім київської, другі «Просвіти» мало чім виявили свою діяльність. «Просвіта» у Київі виробили план видання книжок для народу і почала вже їх видавати. *) Товариство має власне помешкання (Київ, Бульварно-Кудрявська, 10), де має бути відкрита бібліотека та читальня. При товаристві існує артистична комісія, яка дає концерти за-для народу, видавничча комісія, яка упорядковує та видає книжки, і бібліотечна, що дбає про бібліотеку та читальню пви «Просвіти» (є вже коло 1500 томів).

*) Видані вже о такі книжки:

№ 1. *М. Драгоманов*. Про українських козаків, татар та турків. № 2. *М. З.* Земельна справа в Новій Зеландії № 3. *М. Левицький*. Як рятуватись при наглих випадках та каліцтвах.

Київська «Просвіта» налічує біля 300 членів.

Катеринодарська «Просвіта» має два книжних кіоски в Катеринодарі, засновує відділи по станицях, влаштовує концерти та вистави. Катеринославська та Харківська «Просвіти» тільки що йно приступають до роботи, захожуючись, головним чином, біля спорудження своїх читалень та влаштування вечірок та популярних відчитів.

Товариство імени Шевченка в Петербурзі.

Товариство імени Шевченка засновано в 1898 році в Петербурзі з метою допомогати українській молодіжі, що вчиться у вищих школах у столиці. Не маючи великих засобів, товариство проте що року видавало грошову допомогу десяткам студентів та студенток, здобуваючи засоби з членських вкладок та з українських вечорів, які воно що року влаштовує в Петербурзі. Число членів товариства—більш 400. В 1905 році товариство видало два томи дуже цінних праць української вченої—Ол. Ефименкової. Тепер товариство друкує перше в Росії повне видання «Кобзар» Шевченка. В кінці 1905 р. виникла думка з'єднати «Товариство імени Шевченка» з «Добродійним видавничим товариством» в одну культурно-просвітну інституцію, але доті ще ця думка на ділі не здійснена.

Товариство педагогічне у Львові.

Товариство засновано у Львові 1881 року. Мета його—ширити освіту через закладання шкіл

та видавання книжок і часописів за—для дітей. Товариство утримує своїм коштом отакі шкільні інституції: Жіночу семінарію, 5 класну жіночу школу імени Шевченка, два інститути (інтернати) для дівчат, вечірні курси української мови для дівчат, курси для анальфabetів (неписьменних) і бурсу (інтернат) для хлопців. Товариство має понад 25 філій в Галичині і біля 300 членів; видає часописи: «Учитель»—двохтижневик про педагогічну науку (18-й рік видання) і «Дзвінок»—часопис для дітей. До сього часу «Педагогічне Товариство» видало біля 120 книжок за—для дітей, де-які ілюстровані.

Товариство „Сокіл“ у Галичині.

Товариства «Сокіл» почали закладатися в Галичині на зразок чеських та інших славянських соколів. У-перше було засновано «Сокіл» у Львові в 1892 році. Видатнішими з його перших діячів були В. Лаврівський і В. Нагірний. Мета товариства — гімнастичні вправи, але останніми часами члени його почали складати з себе по селах організації для боротьби з пожежами («сторожі пожежарні»). Товариство має зараз 15 гімнастичних філій і 242 пожежарних філій, в яких є до 15000 членів. «Сокіл» має велике значіння для розвитку національної свідомости та ідей демократизму в Галичині і взагалі для її культурного поступу, не кажучи вже про практичну користь, яку приносять сокільські організації для фізичного виховання молодіжи і боротьби з пожежами.

Як рятуватись при наглих випадках та каліцтвах.

Бувають часто всякі нещасні пригоди з людьми, з дітьми, зо скотиною, коли трудно наразі й подумати, як рятувати, яку дати пораду? Чи скалічиться хто сокирою, косою або-що, чи вчадіє так, що трохи не мертвий лежить, чи опечеться або опариться, чи у воді заллється, чи отрутою якою собі пошкодить—губами (грибами) або як, буває, діти понаїдаються якого шкодливого зілля чи коріння—саме тоді, коли треба рятувати, не гаявши часу,—не знають ніоді люде, що робить; ренетують, метушаться, хапаються за всяку пораду, хоч-би й нерозумну; збігаються люде, сусіди, всякий дає якусь иншу раду, та не всякий може дати добру пораду.

І буває часто, що з таких недотепних порад або бабських забубонів ще гірше лихо робиться тому нещасному хворому або скаліченому.

Особливо, як у хаті доводиться рятувати кого, то трудно буває, коли натовпилось народу багато, що й повернутися нігде, і душно стає і гомін такий, що й слова промовити не можна.

Щоб рятувати людину при наглому випадкові, досить щоб було двоє—трос тямущих і спо-

війних людей, то краще вони діло зроблять, ніж десятеро нетямущих, що тільки метушаться, хапаються та репетують.

Наглі випадки бувають найчастіше ось-які:

Р А Н И.

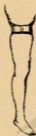
Всяку рану треба попереду добре обмити чистою водою и братись до неї чистими руками, помивши їх добре милом. Треба гарненько оглядіти рану і повиймати з неї все, що могло туди загнатись: земля, трава, тріска, скалка, волосся, клаптики одежи або-що. А виїнявши, знов чистенько обмити рану, стулити рівненько край до краю, покрити саму рану шматочком чистого полотна, поверх його покласти шар вати або знов-таки чистого полотна, зложеного вчетверо, або трохи чистого льону чи прядива і поверх усього зав'язати чистою окрайкою, хусткою або повивачем полотняним (бінтом). Крий Боже закладати рану павутинням, губкою, хлібом, землею, листям яким або ще чим иншим: рана найкраще заживає тоді, коли вона зовсім чиста і нічим не запаскужена. І скотина навіть вилизує свою рану язиком, щоб чиста була.

Коли дуже кров юшить з рани, то треба її тісніше зав'язати, більше накласти вати або прядива поверх полотна, що покриває саму рану. Коли й це не допоможе, то треба спиняти кров, притиснувши бойову жилу («артерію») вище рани або рукою (дивись малюнок 1), або затягнувши

міцно зранену часть тіла віще рани хусткою, рушником, поясом або чим иншим (мал. 2).

(Мал. 1).

(Мал. 2).

Тісно зав'язана рана довго ве повинна бути, бо омертвіє все, що нижче зав'язки. Через годину, не більше, треба розпустити зав'язку: може вже тоді кров і спинилась, а як ні-то вже лікарь або фершал знайдуть спосіб спинити кров; а самому того зробити не можна, бо значить дуже велика і важна бойова жила скалічена.

Не треба ніколи замовляти кров, бо це дурниця, бабська вигадка: коли кров не дуже йде, то спиниться вона добре, коли рана гарно зав'язана; а коли дуже йде і зав'язки нічого не допомагають, то нічого не pomoже їй замовляти кров, хоч-би й десять бабів та знахорів для того скликати.

Бувають *рани отруєні*, коли, наприклад, вкусила гадюка або скажена собака. Ранки, що їх гадюка вкусила, бувають дуже невеличкі і кров з них мало йде. З такої ранки не тільки не треба спинити кров, а противно: стягнути кров, скільки можна, щоб більше її вийшло, бо з кров'ю може вийти геть і отрута. Стягнути кров можна і губою, хто не боїться, у кого губа не порепана, нема на ній ранок ані виразок—тоді просто можна высати ту ранку, спльовуючи кров. Або можна поставити на ранку суху баньку. Коли нема баньки, то можна взяти звичайну чарку з

рівним, не шербатим красм, запалити папирця шматок, вкинути його в чарку і швиденько поставити її до гори дном на рану: як вигорить папірець, то шкура кругом ранки втягнеться у чарку і кров піjde дужче.

Висавши кров з отруєної рани, треба ту рану добре промити водою чистою або з карболкою (брати чайну ложечку карболки на стакан води) або спиртом, або добре помастити її іодом.

Коли покусав скажена собака, то не досить загоїти рану: треба зараз-таки поїхати щепити скаженину, бо хоч-би й як гарно очистити ту рану вкушену, хоч-би й як висати її і випекти, а певности нема, що тая отрута скаженини не пішла вже в кров у тіло. Скаженину щеплять тільки у великих містах, де є університети і вищі лікарські школи: у Києві, в Одесі, у Харькові, у Варшаві.

КРОВОТЕЧА.

Кровотеча буває з великих ран, коли порізана велика бойова жила (артерія). На разі можна сивинити її так, як вже розказано вище і показано на малюнках. Але зараз таки треба шукати помочи лікаря або фершала: бо коли поранена велика бойова жила, то зав'язка не може: треба тоді знайти саму ту жилу і перев'язати її, а для того треба і справи лікарської, і знання доброго.

Буває *кровотеча* і не з ран: *носова, горлова, маточна і кишкова.*

При носовій кровотечі не треба сякати носа, а краще лягти на той бік, з якої ніздри кров йде, і ту ніздру притиснути пальцем; дихати не

носом, а ротом; на ніс класти холодну примочку, коли можна то й з криги (льоду) або снігу; ніздрутую, що з неї кров йде, можна заткнути щільно затичкою з вати. Більш того не слід нічого робити. Де-які рають втягувати в ніс воду з оцтом (уксусом), але це річ непевна: не зажде від того кров спиниться, а іноді ще гірше буває, бо кортять сякати носом або чхати і ще дужче кров може пуститись. Коли не спиняється носова кровотеча або дуже часто повторюється, то краще шукать поради і помочи у лікаря.

Горлова кровотеча, себ-то коли людина вихаркує, випльовує кров з кашлем, буває найбільше при хөробах легенів (при сухотах). Іноді тої крові у харкотинні буває мало, але ж буває, що й чиста кров вихаркується і багато її йде. При таких випадках хворого зараз треба покласти у постіль і на разі іноді дуже добре помагає звичайна *сіль*: треба взяти солі чайну ложочку, розрошити її у чарці води і дати випити хворому. Дуже шкодить такому хворому, коли він лякається, кричить, стогне, кашляє або багато говорить. Треба його заспокоїти і вмовити, щоб лежав тихо, мовчки і здержував, скільки можна, кашель. Окріче солі при горловій кровотечі помагають *ріжки*, ті чорненькі, що на житі трапляються; тих ріжків треба взяти пів-ложечки чайної, потовкти їх, стерти у порошок і дати випити хворому; через годинку можна знов дати їх другий раз. Вони продаються і в аптеці, вже готові, потовчені (*secale cornutum*). Щоб спинити кашель, бо він дуже шкодить при горловій кровотечі, треба давати ліки, що втихомирюють кашель; це вже діло лікаря або фершала, але як що нема

лікаря, то при такій скруті можна взяти в аптеці опіуму (*tinctura opii benzoica* або ж *elixir peregolicum*) і давати ті каплі хворому по 20—30 кап. що 2 або 3 години. Дуже треба пильнувати, щоб у тій хаті, де лежить такий хворий на горлову кровотечу, повітря було чисте: щоб не було куряви, щоб не курили там тютюну, щоб дуже душно не було і багато народу щоб не товклося.

Харкотиння такого хворого треба збирати в яку окрему посудину або черепок, бо воно може мати в собі заразу сухотів, не виливати його будькуди, а закопувати глибоко в землю. Бо коли нахаркано скрізь по долівці, коли зокаляна тим харкотинням постіль або одежа і все це висохне, то частинки того сухого харкотиння будуть здійматись з курявою у повітря (воздух) і надихуться того лиха й здорові люде.

І посуду (ложку, стакан) такому хворому треба дати окрему, щоб з неї здорові люде не їли і не пили.

Маточна кровотеча (з матки, з уразу) буває найчастіше у вагітних (беремених) жінок, але трапляється і у порожних (не вагітних), а навіть і у дівчат. При цій пригоді треба лежать, не ходити і ніякої роботи не робити, а особливо не слухати ніяких бабських порад ні забубонів, бо з них тільки лихо буває. Як найшвидче треба їхати по акушерку або лікаря або ж повезти хвору у лікарню, тільки дуже обережно, щоб не сиділа на возі, а лежала і щоб добре та мягенько поміщено було. При маточній кровотечі не раймо давати ліки без поради акушерки чи лікаря: ріжки, про які розказано при горловій кро-

вотечі, допомагають при маточній тільки тоді, коли матка порожня; коли ж жінка вагітна (беремена), то від тих ріжків ще гірше буде.

Кишкова кровотеча, себ-то коли кров йде задом, з калом, буває при різних хворобах: у тих людей, що мають почечуй (геморой), при черевному тифові та при кривавиці (різачка, дізентерія). Отже й ліки різні бувають при цих різних хворобах.

При почечуєві люде ніби-то почувають себе здоровими, ходять, діло своє роблять, тільки коли йдуть „до вітру“, тоді з них кров пускається задом та иноді дуже сильно. При такій кровотечі добре допомагають клієстри з холодної води (стаканів зо два), коли їх ставити щодня, в одній порі; коли дуже багато крові сходить, то клієстр ставлять не з чистої води, а додають на 2 сканни води чайну ложечку таніну (в автеці взяти) або ж варять дубову кору (жменю очищеної кори на 2—3 сканни води), цідять на ситко або через полотно, остужують і ставлять з того клієстр.

Кишкова кровотеча при тифові або кривавий різачці—річ дуже небезпечна: тут вже трудно без лікаря рятуватись. На разі поки приїде лікар, треба держати хворого дуже спокійно, у постелі, кривий Боже не садовить його „до вітру“ сідячи, бо з того ще гірше кров пуститься; нехай вже робить це діло лежачи, у підстелену ганчірку яку або черепок. Треба дуже обережно годувать такого хворого: ніякої твердої їжи не давати, а найкраще буде—тільки панувати його міцним чаєм з червоним вином, кофієм та чистенькою доброю

юшкою з яловичини або з курятини. З ліків можна давати пити той самий танін, по чверть-чайної ложочки з водою, або одвар дубової кори, по столовій ложці—що години.

Яка б не була кровотеча, коли багато втратила крові людина, вона дуже охле, спадає з сили, іноді навіть омліває. Звичайно—в сам-перед треба спинити яко-мога ту кровотечу; а від того ослаблення, знесилення треба давати хворому: вина червоного по чарочці або по пів-чарки, міцного чаю—чистого чи знов-таки з вином червоним, кофію, а з ліків—валер'янові каплі (*tinctura valerianae aetherea*) по 15—20 капок що години або й частіше.

О П І К Т А О П А Р.

Коли трапиться кому нещастя, що опечеться або опариться, то так само як і при ранах, треба дбати, щоб опечене або опарене місце було чисте, нічим не треба його наскудити, як то, буває, рають баби: ні глиною, ні чорнилом, ні коров'яком, бо з того всього тільки гірше загноїться і займуться тіло. Треба легенько і бережно обмити опечене місце тепленькою водою; коли набігли пухірі, то обережно прорізати їх чистими ніжницями або ножиком і випустити з них ту сукровицю, водичку, що в них набралась, а тоді взяти чисту і мякеньку полотняну ганчірочку, намастити її чистою оливою (тою, що перед образами світять), покласти на опечене місце і легенько зав'язати.

З ліків дуже добре допомагає і заспокоює біль марганцовий калій (kali hypermanganicum)—його беруть в аптеці: скільки зерняток того ліку розропити на стакан води і з того класти примочку на опечене місце чистою шматкою полотняною, часто міняючи.

Коли опік або опар великий, тяжкий, то треба зараз звернутися по раду до лікаря або фершала, бо як почне гнити і ятритись тіло, тоді вже трудніше лічити його.

Коли спечена або опарена більш, як третина тіла, то вже ледве чи допоможуть які ліки: такі нещасні люде здебільшого помирають.

Відморожену частину тіла (вуха, ніс, руки, ноги) можна признати з того, що вона побіліє і стає нечувствевна: хоч її колоть, хоч ущипнуть—не болять ніяк. Таке відморожене місце не треба зараз гріти, а навпаки: треба добре і довго терти снігом, аж поки почервоніє, а тоді вже помаленьку прикладати теплу примочку. Коли відморожене місце швидко нагріти, то поробляться на йому такі самі пухірі, як на опеченому або опареному. Тоді з ними поводитьься так само, як про це вже вище розказано.

ЗЛОМИ ТА ЗВИХИ.

Зломи й звихи костей часто трапляються серед робочого народу. Полагодити це лихо здебільшого можна добре лише тоді, коли злом або звих не за давниний. Поправляти та складати кости треба знаючи, не аби-як, бо коли нерівно скласти

злом або не добре вправити *звих*—то буде людина по-вік каліка.

Багато лиха роблять людям костоправи, бо вони люде темні, нетямущі.

Щоб лагодити гарно зломи та звихи, треба дуже добре знати людський кістяк, як він збудований, бо не всі-ж сугласти однакові, різні і звихи бувають, різні зломи: і впоперек ламається кість, і навкіс, і, буває, повздовж трісне; а буває знов, що нема ні злomu ні звиху, а тільки сильно втовчена кість. Усе це треба добре розібрати і знати, як поправити лихо. А костоправи тільки одно знають: натягають—чи треба, чи не треба, тай в'яжуть у лубки. І буває через те, що зломи зростаються криво або сугласти закладають так, що перестають згинатися по-вік і тоді вже цього не поправлять ніяк навіть найкращі лікарі.

Зломи костей бувають *закриті*, коли шкура понад кісттю ціла (мал. 3) і *відкриті*, коли шкура

(Мал. 3).

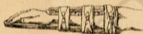

(Мал. 4).

пробита і зламана кість виперлась наверх (мал. 4). Нічого й казати, що відкриті зломи куди—гірші закритих, бо тут ще й рана є велика і скласти та добре зав'язати такий злом куди трудніше.

При закритих зломах треба обережно і по-маленьку вирівняти зламану руку чи ногу, але

крий Боже *не натягати її*; потім підмотити лубки або дощечки, або инше що—що є під рукою, так, щоб прив'язати і обидва найближчі сугави, щоб не ворушилися, бо тоді тільки поламані кінці костей не будуть тертись один до одного; де треба—підмотити вати або прядива або хоч ганчірок м'якеньких, щоб не тиснула й не муляла дощечка або лубок і все те обмотати добре, та не дуже тісно, повивачем, або поясом або чим иншим та й зараз-таки везти хворого до лікаря (мал. 5 та 6). Часу не треба гаять, бо як за-

(Мал. 5).

(Мал. 6).

лухве зламане місце, тоді й лікареві трудніше орудувати і хворий більше м'юки й болю натерпиться.

Бувають часто зломн ключиці. Цю кисть ніяк не можна ув'язати в лубки і дуже трудно буває скласти і прирівняти зламані кінці. То ж, щоб довести якомсь хворого до лікаря, треба обв'язати його двома великими хустками так, як показано на малюнківі 7, постеливши під ту хустку, що йде кругом шиї жменьку вати або чого вишого мякенького на зламане місце, щоб не дуже муляла по йому хустка (як назначено на малюнківі кружечком - - - в).

(Мал. 7).

З відкритими зломами, коли кість вилізла наверх, треба поводитися так як з ранами і з закритими зломами, себ-то: попереду гарненько обмити рану, очистити її, коли туди що напада-ло, покрити чистим полотном м'якенькими і тоді ув'язати так само, як закритий злом, тільки дуже обережно треба прикрити і захистити рану.

І відкриті зломи иноді зростаються дуже добре, але це буває тільки тоді, коли рана дуже чиста, не буде ятритись і загнивати та коли той злом дуже добре зложеній.

Буває часто, що кість не зламана і не звх-нена, а тільки дуже забита, втовчена (контузія) і иноді навіть жили під шкірою розриваються, кров розливається під шкірою, синяк великий робиться, гуля набігає на тому місці, а рани нема. Ось тут-то й найбільше лиха роблять не-тямущі люде і костоправи, коли натягають забиту кість або сугав: вправляти там нема чого, а на-тягаючи без потреби—ще гірше, бо рвуться жи-ли і більше кров розливається по-під шкіру. Таке забите місце треба обережно ув'язати, *не натягаючи*, у лубки, щоб не ворушилось; на разі треба прикладати холод (кригу або сніг, або хоч холодну воду), а днів через три, коли вже не буде гострого болю, треба легенько його рости-рати (массаж) знизу до гори хоч просто рукою або, ще краще, блекотовою олією (німиця, люльок, oleum hyoscyami) і потроху згинати й розгинати сугав, щоб не застрявав.

ОТРУТА.

Отрута буває різна: грибами (губами) ріжнемпи, як-то: мухоморами, валуями та іншими; зіллям шкочливим: дурманом, блекотою (німицею), кукольваном, вовчими ягодами (діти, буває, наїдаються); буває отрута несвіжою рибою, несвіжою ковбасою; іноді й медяниками та конфетками (цукерками) розмальованими, що їх на ярмарках та базарах продають, бо ті фарби на них бувають шкочливі; буває, нарешті, й отрута ліками ріжними (мишаком, сулемою, карболкою), що їх продають у крамницях та в аптеках і лехковірні люде вживають їх самі, без поради лікаря або за порадою нетямущих бабок та знахарів.

Яка-б не була отрута, треба покванитись яко-мога швидше вигнати, викинути її геть із тіла. Найкраще буде, коли зараз виблює людина, виригає отруту; для того треба застромити палець у горло та легенько лоскотати там, аж поки згудить і виблює; або коли не пальцем, то іншим чим можна це зробити: держальцем ложки, шір'ячком або-що.

Таким робом дуже часто можна згудити на блювоту. Як це не поможе, то треба давати пиль теплої води з оливою або з милом, а коли і з того нічого не виїде то вже треба давати ліків на блювоту: порошок інпекакуани (*radixan pascuinae pulv.*) по $\frac{1}{2}$ чайної ложочки з теплою водою (з шів-чарки).

Коли гарно виблює людина отруту, так що вже її в середині нема і вертається назад чиста вода, тоді треба ще дати вишити оливи простої або рицинової (касторки) 2 або 3 ложки столових,

щоб добре прочистило на низ. Добре буває напувати отруєну людину молоком або білком яєшним, розбавленим з водою, це особливо допомагає при отруті ліками: мишаком, сулемою, карболкою.

Коли все це зроблено так, як тут розказано, а проте хворому не стає легше, коли він лежить без пам'яті або дуже ослаб, то треба зараз податись до лікаря або фершала; бо на деяку отруту є противотрута, але вживати її знають тільки вчені, письменні лікарі та фершали, а не баби та знахарі.

Це вже діло трудне, а в нетямущих руках навіть небезпечне.

ОБМИРАННЯ (млість).

Коли, буває, хто зомліє, треба зараз покласти його горлиць (до гори лицем) розціпнути комір, пояс, очкур, щоб не тиснуло ані шиї, ані живота, себ-то для того, щоб легше було дихати. Розціпити зуби, коли стиснуті таї подивитись, чи не запов язик у горло, а коли запов, то витягнути його звідтиля. Далі треба прислухатись, чи б'ється серце і чи дихає людина.

Коли серце б'ється і зомлілий дихає, то біда ще не велика; треба поприськати на лице холодного водою, дати понюхати чого кріпкого, прикрою: хрону, цибулі, табаки чи смоленого пірря або нашатирного спирту—таї помаленьку зомлілий опам'ятається. Не треба ніколи зомлілого заливати горілкою. Коли лице дуже бліде, то покласти зомлілого так, щоб голова лежала низько, а ноги вище. Але буває, що дуже тяжке, трохи не смертельне обмирання; се буває, коли лю-

дина тяжко очадіє, коли залетється водою, втопиться, повіситься, коли землею або глиною привалить у глинищі, або-що. При таких нещасних випадках смерть настає від того, що нічим дихати людині, повітря недоступає до легенів.

Як-що не дуже давно скоїлось лихо, себ-то коли очаділий, втопленик, чи вішалник, чи привалений ще теплий, хоч може й не даше, то треба яко мога швидше, не гаючи часу на бідкання та балачки, зараз відживляти його.

А для того:

Очаділого зараз винести на двір або хоч у сіни, де не холодно, на чисте повітря,

Втопленика або вішелняка покласти тут таки, де знайшовся.

Приваленого землею дуже обережно відкопати, не тягнути за ноги, крий Боже, бо часом буває у такого ще злом чи звих, то-ж тягнувши можна ще гірше пошкодити зломану чи звихнену часть.

А поклавши нещасного на землю, підмести під спину яку одежину і зараз розшинути комір, розв'язати пояс, очкур та розцінити зуби і огядіти гарненько, чи нема чого в роті (землі, баговиня, жабуриння чи-що); коли язик запав у горло, то витягнути його звідтіля і зараз —таки почати робить йому насильне дихання. А се робиться ось як.

НАСИЛЬНЕ ДЫХАННЯ.

Обмершого треба покласти на землі, підмостивши йому під спину сувій одежи згорнутої

або тверду подушку, згорнувши її валом, або

(Мал. 8.)

низенький стілець. (як показано на малюнку 8.) Атоді — хто дужчий та проворний стає в

головах обмершого (навколішки, коли той ле-

жить не землі) і бере його за руки вище ліктів. Попереду треба витягнути руки обмершого до го-

ри, так щоб лікті його досягли аж до вух, зараз же після того

спустити руки вниз і притиснути ліктями до

грудів з обох сторін. Це ро-

биться для того, що коли витянути руки до го-

ри, тоді грудь розшириться і набере в себе духу,

а коли руки спустити та ще притиснути ліктями до боків, то груди спадаються і випускають із себе

дух.

Оттак витягати та спускати руки обмершоми треба часто, так часто, як звичайно людина дихає або так, як москалі муштруються: раз-два, раз-два, раз-два...

Таким робом обмерший, хоч не може, а мусить дихати і через те такий спосіб рятування називається насильне дихання.

Мал. 9.

Таким робом обмерший, хоч не може, а мусить дихати і через те такий спосіб рятування називається насильне дихання.

Робити насильне дихання обмершому треба довго, де-коли з пів-години, аж поки він помаленьку сам почне дихати. Буває, звичайно, що і через пі-години обмерший не почне сам дихати; тоді, значить, надії оживити його нема, значить він вже мертвий.

Часом дуже трудно буває пізнати, чи очадлий, абл втоплення завмер, чи зовсім вже неживий; навіть і лікарь не завжди розпізнає. Тому-ж то, коли є хоч яка малесенька надія відрятувати, то треба притьмом робити насильне дихання.

Звичайно, коли неборака довго пролежав у воді або довго провисів у петельці, що аж захолов, то вже нема надії його оживити. Але поки теплий,—треба постаратись. Де які бояться чинати тіло при таких случаях, щоб не було отвіту та клопоту перед начальством. Так ні. Закон велить рятувати людину при всякій біді, коли є хоч яка малесенька надія вирятувати і ніякісенького отвіту нема перед законом тому, хто попробує рятувати, коли-б навіть нічого з того заходу не вийшло.

А коли обмерший після насильного дихання почне сам дихати, то треба йому дати понюхати нашатирного спирту або хрону, чи цибулі, чи табаки, щоб швидче опам'ятався, але, крий Боже, не треба його трусити, ані садовити, ані горілкою напувати, Хай полежить тихенько тай віддише, а тоді обережно треба його перенести або перевезти у хату.

КОРЧИ (перелѳги).

бувають у малих дітей (родимець) і старших, дорослих людей (чорна неміч, причинна) і у жінок—родильниць (мимохід).

При таких случаях, як візьмуть кого корчи (як вдарить причинна), не можна самому знайти поради, а треба зараз шукати лікаря або фельдшера, бо тут без ліків нічого не вдієш. Про одно тільки дбати треба: не давати бабкам та знахарям робити свої вигадки та дурниці над хворим: не накривати його з головою, не напувати нічим, не приськати волою, не разтирати ані примовляти, бо се нічогоісенько не зможе.

Не тільки не треба накривати такого хворого кожухами, або чим иншим з головою, а навпаки треба відкрити йому лице, розщипнути комір, щоб лехче йому було дихати: голову підмостити вище, щоб кров не заливала її, класти на голову холодну примочку та глядіти, щоб не покусав собі хворий язика та губи. А лікарі вже дадуть якіх треба ліків, бо від різних корчів різні ліки бувають: що годиться для дитини, те жінці родильниці не зможе.

А що баби рають купати дітей у чистий четверг від родимця—се забубон, дурниця: хоч купайте, хоч ні однаково родимець без ліків не злічиться.

А П Т Е Ч К А,

яку треба мати тому, хто живе далеко від лікаря та аптеки.

1. Рицинова (касторка) *олія* (oleum ricini) $\frac{1}{2}$, або 1 фунт. Дається, коли треба прочистить.

кишки: при всякій отруті після того, як вже добре очистився шлунок (жолудок) блювотою; дається тоді, як взагалі чим-небудь розладяться кишки і почнеться бігунка (понос) або запор). Дітям дають 1—2 чайних ложочки, дорослим людям 1—2 столових. 1 фунт коштує 50 коп.

2 **Блекотна олія** (*oleum hyoscyami*) $\frac{1}{4}$ ф. Пить ніколи не дають її, бо це отрута; але вона заспокоює біль, коли вживати її зверху тіла: розтирати товчене місце, дітям маленьким мазити живіт, коли кольки беруть (завійна) і дитина дуже кричить; (після того треба тепленько зав'язати живіток). Коло зуба як нарив робиться (флюс)—мастити щочу і тепло зав'язати. $\frac{1}{4}$ ф. коштує 35 к.

3. **Шпигинар**. (скипидар, *oleum terebinthinae*) $\frac{1}{2}$ ф. Вживається для розтирання, коли застужене яке місце, коли ломить сустав або кість, при кольках у грудях. Розтирають таке місце або чистим шпигинаром, або мішають його нарівно з олією та з нашатирним спиртом. $\frac{1}{2}$ фунт. коштує 20 к.

4. **Нашатирний спирт** $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ фунта. Вживається зверху з олією або шпигинаром (летюча мазь), як вище сказано. Нюхати дають його зомлілому, щоб швидше опам'ятався. Пити дають його дуже рідко—хіба тоді, коли хто дуже п'яний, то дають йому 3—5 капель з водою, у чарці. $\frac{1}{2}$ ф. коштує 10 коп.

5. **Горчиця** або готові горчишники. З горчиці роблять з тепленькою водою тісто, мажуть його на тонке полотно, а готовий горчишник про-

сто мочать водою і прикладають на боляче місце при тих сами болях, що й шпигинар та нашатирий спирт.

7. **Бертолетова сіль** (*Kalium chloricum*)— $\frac{1}{4}$ ф. Вживаються для полоскання в горлі і в роті, чайна ложечка на стакан води. Можна додати й іоду. Берт. сіль теж ядовита, коли її багато випить. $\frac{1}{4}$ ф. коштує 15 коп.

6. **Іод** (*tinctura jodi*) 1—2 унції (неодмінно тресеа, щоб затичка у пляшечці була склянна, бо всяка инша згорить і іод вивітриться). Вживають іод зверху тіла: мастять застужене місце коли де колька є або ломить кість чи сугустав; мастять нечисті рани, коли дуже загнились та зайтрились; мастять отруену рану, коли вже добре стягнули з такої рани кров. Вживають іод і для полоскання горла: на стакан води беруть чайну ложичку бертолетової солі або борної кислоти і додають 5—10 капель іоду. *Іод дуже шкідливий і ядовитий, коли його випить*; при такій отруті іодом треба давати пить багато соди і крохмалю з водою. 1 унція коштує 30 к.

8. **Борна кислота** (*Acidum boricum*) $\frac{1}{4}$ ф. Вживається тако-ж для полоскання, як і берт. сіль; вона не ядовита, але і слабшу силу має. Вживається ще для примочок до очей, коли гнояться і закисають; і ухо можна промивать, як гноїться. $\frac{1}{4}$ ф. коштує 10 коп.

9. **Марганцовий налій** (*Kalium hypermanganicum*) 1—2 унції. Дуже добрий для очистки всякої гнилої, смердячої рани, для полоскання горла і рота, коли дух поганий, коли ясна (десни) гниють; на опік і опар кладуть з його примочку.

Зовсім не шкідливий. Беруть 5—10 зерняток його на стакан води. 1 унція коштує 10 коп.

10. **Карболова кислота** (*Acidum carbonicum*)
Вживається тоді-ж, як і марганцевий калій, тільки вона *ядавита і шкідлива*, коли винить її, а маленьким дітям шкодить навіть і зверху коли її прикладати. Беруть її чайну ложочку неповну на стакан води. *Дітям і до очей не вживати її*. 1 унція коштує 10 к.

11. **Таннін** (*Acidum tannicum*) $\frac{1}{2}$ —1 унції.
Вживається при кровотечах: носових, чайна ложочка на стакан води; ставлять і клістіри з його при почечуйній кровотечі. Не ядовитий. 1 унція коштує 20 коп.

12. **Сода**. (*Natrium bicarbonicum*). $\frac{1}{4}$ ф. Вживається, щоб промивать дуже нечисті рани, тоді-ж, коли й марганцевий калій. Пити дають по $\frac{1}{4}$ чайної ложочки з водою, коли печія пече під серцем, а тако ж при отруті кислотами. 1 фунт. коштує 10 коп.

13. **Хина** (*Chininum purificatum*) $\frac{1}{2}$ унції.
Дається від пропасниці, по $\frac{1}{4}$ чайної ложочки, набраної вщерть. Давити не тоді, коли труситься, а після того, як вже пропотів хворий; 3 рази в день. *Не можна давати вагітним жінкам*. 1 унція коштує 1 карб.

14. **Ріжки** (*Secale cornutum pulveratum*), порошок з них. Дається при кровотечах, по $\frac{1}{4}$ чайної ложочки, набраної вщерть. *Не можна давати вагітним жінкам*. $\frac{1}{4}$ унції коштує 10 коп.

15. **Іпекануана** (*Radix ipecacuanthae pulv.*) $\frac{1}{4}$ унції. Дається на блюоту, направши на кінець ножа (менше, як $\frac{1}{4}$ чайної ложочки) тоді, коли

іншими способами не можна зробити блювоту при отруті $\frac{1}{4}$ унції коштує 20 коп.

16. **Опіум** (*Elxur paraegoricumi tinctura opii benzoica*) 1 унція. Дається від сильного кашлю, особливо при горловій кровотечі, по 15—20 капель у чарочці води. *Дітям малим не можна давати.* 1 унція коштує 10 к.

17. **Валер'яна** (*Tinctura Valerianaе aeth.*) 1 унція. Дається при обмиранні та млості, або коли людина дуже ослаблена через кровотечу, по 20—30 коп. у чарочці води. 1 унція коштує 10 коп.

18. **Каплі Датського короля**, даються від кашлю, дорослим людям по 30—40 коп., дітям—у-двоє проти того, скільки дитині літ (2 роки—4 каплі). 1 унція коштує 5 коп.

Окрім цих ліків треба мати ще:

1. **Термомір** лікарський (термометр максимальний), щоб міряти тепло тіла при різних хворобах. Звичайне тепло у здорової людини 37 градусів; коли воно стає вище, то це показує, що вже якась хвороба починається і треба звернутись до лікаря.

2. **Вати чистої аптечної** (гігроскопічної) 1 ф., коштує 80 к.; щоб прикладати на рану, при zlомах підмощувать, де муляє; квачики з неї робить на скалочці, щоб мастити іодом.

3. **Бінтів** (повивачів) 3—4 з м'яккої марлі, про всяк випадок, коли треба зав'язати рану яку. Коштує такий бінт 15 коп.

4. **Клістірну машину** Есмарка, для дорослих людей.

5. **Малий клістірний балон** для дітей. В аптеці покажуть як їх вживати, це не трудна річ,

а описувати це—дуже трудно і довго. Коштує великий 1 карбованець, малий—30—40 коп.

6. Церати або-ж воцанки шматок у $\frac{1}{2}$ аршина для огрійливого («согрѣвающаго») компреса, який часто доводиться класти, за порадою лікаря, на різні болячі місця.

Лікар М. Левицький.

Перша поміч хворій скотині.

Кожному господареві трапляється бути свідком якого-небудь несподіваного нещастя з своєю чи чужою скотиною, але-ж часто йому доводиться безсило падати серцем, не знаючи, що робити при такій напасті. Починається біганина по сусідах: ті рають одно, другі—як раз противне, і людина, не знаючи, за віщо братись, даремно гає дорогий час, або ж вдіє таке, що тільки завадить хворій скотині.

Кровотеча. Тамувати кров треба яко-мога швидче, бо деколи й з невеликої кровотечі скотина може зійти кров'ю. Коли поріз буває маленькій, то його промивають креоліновим чи карболовим розтвором (1 частина ліків на 30—35 част. води), або ж хоч теплою кип'яченою водою й тугенько зав'язують чистим полотном. Як що-ж буває порізана жила на нозі й з рани дуже юшить світло-червона кров, треба *вище рани* перетягнути ногу мотузком або ремінцем; рани-ж поки-що не займати. Далі слід вистригти волосся навкруги порізу й наложити тісну креолінову пов'язку з хустки, марлі чи вати. Хворого не ворухити і декільки годин нікуди не зводити з місця. На тих містинах, де неможна одразу добре наложити пов'язку (голова, зад, ребра і т. и.), треба рани заткнути чистою хусткою чи ватою із $\frac{1}{2}$ години-

годину придавлювати рукою. Що-разу, як скоти на стеряе багато крови, треба давати їй у-волю води, крім того можна залити у рот $\frac{1}{2}$ [шклянки горілки.

Коли через рану на череві чи грудях випа-датимуть кишки, легкі то-що,—ніколи не треба братись за них руками, чи засовувати назад, а слід підложити чисту хустину, змиту в окропі або-креоліновім розстворі, й мерщій кинутись до лікаря. Не годиться притоптувати порізи павути-ною, жованим хлібом, порхавкою, чи мастити ла-ком та коломазью, бо тим тільки, запаскудяться рана, і дуже пошкодять скотині.

Опік. Легкий опік проходить сам собою. Ко-ли-ж набігають пухірі—треба примочувати раство-ром соди (1 ложка соди на пляшку води), далі-присипати содою-ж, абож картопляним крохмалем. Слід пам'ятати, що скотина мусить подохнути, коли в неї буде ошпарена або спечена $\frac{1}{3}$ усього тіла, що часто тропляється на пожежі. При мен-чих же опіках, коли містинами шкура спечеться на вугля й робляться зсадини та рани,—добре до-помагає мазь з камфорою олії та вапняного мо-лока (половину-на половину). Коли обшарена мі-стина вже заструпиться, не слід одирати струпа,— а мастити його свіжим маслом, чи свинцевою мазью.

Удушення у скотини буває тоді, коли її прив'язують на дуже довгий повід чи налігач, на котрому вона й може затягтись. Тоді треба мер-щій розтирати усе тіло розсолом, або шпигинаром наполовину з оливою, а в рот залити шклянку горілки.

Втопленій скотині треба витягувати язика й розтирати шкуру тим же побитом, що й удущеній.

Замерзання. Запримічено, що коні ніяк не замерзають, поки в них є, що їсти. Через те, коли трапляється заблудитись та чекати в степу ранку, — слід пильнувати, щоб у коней був корм.

Забої, звихи, розтяження сухих жил, що особливо часто буває у скотини, розпізнаються досить легко. Так, коли хворість буває на ногах, — скотина починає кульгати, шкандибати, покалічена містина розпухає, дуже болить. Крім того нога наче довшає, а опух розходить ся навкруги від забитої містини. Гояться ці хвороби перш над усе холодом (хол. компресси): хвору містину 2—3 дні обкладають льодом чи снігом, а коли цього немає — замішують глину холодною водою (добре додавати оцту (уксусу) й обмащують опух на 1—2 пальці в товщину. Треба пильнувати, щоб глина не просихала й завше була холодна. Коли буває звих, то дбають про те, щоб спершу його справити. На 2—3 день глину змивають, а забої розтирають камфорною оливою, або нашатирним спиртом (1 ч.) з оливою (4 ч.) Розтирати слід хвилин по 15—20 двічі у день.

Зсадини та рани треба держати дуже чисто та щоденно прополіскувати розтвором карболки чи креоліну. Після промивання слід присипати рану іодоформом, або хоч — нафталіном. Зсадини можна гоїти креоліновою маззю (1 ч. креол. на 10 ч. оливи, або свинячого свіжого, не солоного сала). Ця мазь швидко затягує зсадину й крім того, забороняє мухам сідати на виразки.

Чиряки та болячки (нариви) в першій час го-
яться «согріваючими компресами», котрі роб-
ляться так: хустину чи м'якенькій рушник згор-
тають у-четверо намочують у *чистій* воді, трохи
викручують, щоб не текла вода, й кладуть на
хворе місце. Поверх ложать клеснку (вощанку),
або шматок шкуратка; ще зверху—вовни, вати
або прядива й пов'язують міцненько другим руш-
ником. Годин через 5 здіймають, а через годину
кладуть знов. Коли болячка вистигне й «вершок»
у неї стане м'який,—її треба розрізати, видави-
ти гній та й гоїти, як звичайну рану.

Переломи кісток іноді розпізнати досить труд-
но. Частіш усього вони бувають на ногах у ко-
ней (рідко-у товару) й звичайно розпізнаються
тим, що нога стоїть невірно, ніби ловшає, стає
надзвичайно рухома і, як її ворухити, то вчу-
вається особливий саморідний хрум від черкання
кінців зломленої кістки. Коняка зовсім не стає
на ногу, дуже пітніє й почуває страшенну біль.
Переломи бувають *прості* (немає рани) й *відкри-
ті* (коли кістки показуються через рану). В пер-
шій разі треба м'якшій рівненько направити кіст-
ку, обложити лубком та прядивом й міцненько
об'язати, щоб зробити зломану ногу нерухомою.
Поверх обкласти льодом, чи обмазати холодною
глиною. При відкритих зломах—треба вистригти
волосся коло рани, промити її розтвором карбол-
ки та обкласти льодом на той час, поки приїде
ветеринар.

Короста частіш буває у коней, ніж у това-
ру. Починається звичайно на голові, шиї та пле-
чах, де спершу робляться дрібненькі прищики,
потім випадає волосся й лисина робиться глизя-

ва, мокра й дуже свербить, *найбільше в темлі та нічю*. Щоб вигоїти хворі містини, їх вимивають літеплом з милом (краще-дьюгтярним, або зеленим), потім мастять креоліновою або «вінською рідкою маззю», яка робиться так: ложка доброго дьюгтю та ложка сірки змішуються з 2 ложками спирту й 2 ложк. зеленого мила. Мазати цією маззю слід 1 раз у тиждень; перед новим мазанням—добре вимити коростяві містини літеплом з милом.

Лишай (стригущій) часто буває у товару, принаймні у молодого та чорної масти. Починається він переважно на голові та шиї, де робляться *круті лисини*. Шкура на них репається й стає схожа на висохше *тісто*? Гоїться хворість обмиваннями зеленим милом, креоліновою маззю та йодною настоячкою. Мастити не варт більш, ніж раз у день.

Після корости й ріжних лишайв слід усею зброю перемазати дьюгтем, бо ці хвороби *приліпчиві* й можуть переходити не то що від скотину на скотину, але й навіть на людей.

Звичайно коні найчастіше *хворіють на коптти*.

При усіх цих хворобах треба мати на увазі, що недужа коняка невдатна до праці, аж поки зовсім не одужає. Як тільки коняка почне шкандибати й вдалось довідатись, що именно через копт,—слід негайно її розкувати та поставити в стаю, де повинно бути досить чистої та свіжої підстилки.

Коли буває заковка, чи наминка, або ж попаде в підшову гвіздок—треба покликати коваля, щоб він розчистив копт. Далі слід робити так:

у дерев'яне відро до половини треба налити гарячої води, але не окропу (щоб можливо було вдержати руку), додати ложку креоліну й хвилини на 15—20 поставити хвору ногу коняки в цю воду. Потім того її слід витерти й зав'язати чистою хусткою. Це треба робити разів зо два у день.

Розколини копитів частіш бувають на «заціпі»—спереду та на вуглах п'яток. В цім разі не слід знімати підкови, а копит треба скувати скобкою й робити «креолінові ванни», як сказано вище.

Наливи на ногах треба розтирати шпигинаром (1 ч.) з оливою (2 ч.), або камфорною оливою, після чого розтерту містину треба закутати й тугенько об'язати годин на дві.

Опій, коли коняка падає на передок, робиться абож від того, що її наоєно гарячу, абож вона переїла вівса чи якого инчого зерна. Хвора коняка ходить, наче спутана, сідає на задні ноги, пітніє й у неї помічається горячка. При цій хоробі треба ростирати ноги розсолем чи шпигинаром з оливою, води давати небагато й провозувати по дворі з $1\frac{1}{2}$ години після ространня. У рот залити 1 хунт глауберової соли (ропускається у плящі води).

Мокрець робиться від бруду та вохкісти й, коли його не гоїти, може зовсім знівичити коняку.

Гоїться ж так: перш розмивають з милом містину, потім насухо витирають, намазують йодною настоячкою, присипають пшенишним крохмалем й зав'язують хусткою. Крім того пильнують, щоб у стані була завше суха та чиста підстілка,

щоб не застоювалась сеч, щоб після їзди по калній дорозі, у коняки були сухо витерті ноги.

Кольки, запір, пронос дуже часто бувають у товару й у коней через те, що вони об'їдаються ласого корму (молода трава, особливо конюшина (клевер), або від такої паши, що її пошводила заморозь, цвіль або вохкість. Коли скотина заслабне на живіт,—вона дуже турбується: то лягає то підводиться, озирається на черево; в животі у неї реве, дише вона важко; півки на очах, яснах та губах стають попереду червоні, а далі сині. Такій скотині не слід дозволяти жачатись та лягати, треба ж розтирати жмутом соломи живіт, а у рот залити 1 хунт (товарові—1½ ф.) глауберової соли. Коли-ж ліки не допомагають, треба вибрати з'аду рукою кал. Годувати краще пійлом з борошна та висівок та січеним свіжим сіном.

При зтяжньому проносі можна заливати одваром з свіжої (сьоголітньою) дубової кори. Одвар дається тоді, як вихолоне по 1½—2 шклянки у день. Крім того зменчають води й дають підгничений на сковороді овес.

Залозиця абож мит буває майже тільки у коней і найчастіш у молодника. Хвороба ця дуже пошестна, й через те, перш ніж гоїти хворих, треба одлучити від них дужих. Хворим треба робити припарки (у торбину насипають висівок чи льняного насіння, обпарюють окропом й, коли можна буде вдержати на руці—підв'язують під щелепи, зверху накривають смушком—вовною до припарки.) Міняти треба не довше, як через годину. Коли веред настигне, треба його розрізати,

бо гній може розійтись по усьому тілі—й тоді заразиться крів і скотина здохне.

Піна (ящур) звичайно вкидається до товару, але може перейти на овець, свиней, коней і навіть на людей. Зімою—майже не буває. Починається тим, що в роті та на губах висипають пухирі, потім репаються і з них витікає жовта сукровиця. У товарюки безперестанно тече слина, вона нічого не їсть і дуже спадає з тіла, корови зменшають молоко. Хворість швидко перекидається з одної корови на всю череду, так що не встигають одлучити дужих від хворих. Гоїться так: прополіскують рота кілька раз у день чистою водою, або розтвором галуни (маненьку ложечку на шклянку літепла). Годують тільки пійлом, а воду—можна з вуксусом—ставлять біля хворої скотини, щоб вона пила, коли схоче. Од хворих коров не слід пити сирого молока, особливо дітям, бо можуть заслабнути й померти.

Хвороби в легких помічаються звичайно через кашель; але самому їх нелегко розпізнати. Через те треба кинутись по ветеринара, поки-що від кашлю можна давати насіння кропу ($\frac{1}{4}$ фунта з ложкою соди на 3 рази що-дня), або солом'як ($\frac{1}{2}$ ложки тричі в день з водою). Крім того добре помагають такі ліки: у торбинку насипають сухого сіна, додають ложку доброго березового дьогтю, обливають окропом і вішають на морду скотині, щоб вона дихала тим паром, котрий буде виходити з торби. Коли пар перестане—торбу знімають, а недужого оберегають від холодного вітру. Робити таке треба двічі у день.

Куряча холера. Під який рік трапляється що в хазяйстві від невідомої причини починається

моровиця на курей. Кура робляться ніби сонні, не їдять, не кубляться, часто стоять на одній нозі, підвернувши голови під крило. На носіку в них робиться смага, гребінь стає синій, починається частий пронос. Через день два, а то й швидше, курка перекидається набік і здихає. Ця хворість дуже пошестна й від курей переходить на другу птицю. Щоб знищити її, треба одразу дужих перегнати на друге сідало,—а хворим можна заливати по $\frac{1}{2}$ чайної ложечки олії з таким рахунком, щоб на кожну курку приходилась одна краплина настойки. Дужим слід давати в шійло соляну кислоту, теж по 1 краплі у день. Дохлих треба закопувати у землю.

Крім сказаного, *при всіх пошестних хворобах* треба пам'ятати от що: 1) місце, де почалась пошість, треба вичистити від гною та бруду й обливи ванільним молоком (на відро води—1 фунт ванна); 2) трупи небезпримінно закопувати з шкурою глибоко у землю у таких містинах, де не буде ходити та пастиись скотина; 3)—помешкання, де були хворі, крім чистки, треба добре провітрювати і 4)—ясла то-що попалити, а зброю перемазати дьогтем.

Нарешті треба сказати, що не слід довірятись коновалам та бабам-шентухам, а надто не дозволяти їм пускати скотині крів, бо від того не то що, не буває ніякої користі, а часто робиться ще гірше; коли ж трапиться лихо, кинутись до ветеринарного лікаря, або фершала.

Ліки, що були вказані вище (крім опійної настойки) можна, одержати без дозволу лікаря в аптечних крамницях, примірно, по такій ціні; 1 фунт глауберової соли коштує 5—6 коп., 1 ф. креоліну—65—70 к., $\frac{1}{2}$ ф. очищен. карболки—25—30 к., —неочищеної—10 к.; 1 ф. зеленого мила—15 к., 1 ф. неочищ. соляної кислоти—5 к.; 1 ф. соди—10—20 к., $\frac{1}{2}$ ф. нафталіну—5—6 к.; 1 ф. шпигинарю—15—18 к.; $\frac{1}{2}$ ф. сол'яку (нашатирю)—15 к.

Ветер. лікарь В. К. Корольов.

Очкування чи каліровка.

Очкування чи каліровка робиться літом, починаючи з Ілїї (20 іюля), раніше очкувати не слід, бо тоді з прищепленого місця в те ж літо виросте пагоніць (парост) і зимою відмерзне, а через те треба очкувати пізніше, щоб очко розвилось тільки на другу весну. Після Семена (1-го септября), вже не слід очкувати, бо тоді вже настають холодні ночі і очкування не вдається.

До очкування треба мати гострий як бритва ніж з кісточкою або нікелірованою лопаточкою.

Перше ніж почати очкувати, треба довідатись, чи добре відстає на дичках кора; для сього треба розрізати у дичка кору навхрест і лопаточкою ножа відхилити її; коли вона легко відлушиться, то можна очкувати, а коли кора розривається і не відстає, то з тими дичками треба відчеканити часом і до другого літа. Треба зауважити, що черешень завсім не можна очкувати; вишні теж погано очкуються, найкраще очкування вдається на яблунах та грушах.

Коли видно, що кора на дичках відстає і вже можна очкувати, тоді треба нарізати *жмівці*

(різок) з тих дерев, які бажано прищепити дичкам; ці дерева звуть *маточними*.

Живці для очкування нарізаються з сьогорішніх пагонців (паростів), що на кінцях гильок, то-б-то з тих паростів, що виростили в те саме літо, в яке очкують. Їх можна нарізати і з молодих дерев, які ще не родили але добре відомо, що вони іменно того сорту, який бажано прищепити. Можна нарізати різок і з старих дерев, тільки з таких, що не мають ніякої хвороби, ніяких болячок.

Коли маточні дерева ростуть в тім самому селі, де й школка, то не слід заздалегідь нарізати багато живців, а лиш стільки, щоб стало очкувати на день, і держати їх у відрі, наливши на дно трохи води.

Коли ж живці беруться здалека, то їх перевозять в заткнутих пляшках з водою на дні і держать в відрі, і по два тижні, в холоднім льоху (погрібі), тільки так, щоб зрізані кінці були верхків на два в воді; на ніч воду виливають, а на день знов наливають.

Нарізати живці краще з верхків гильок, щоб очка на їх були повні, набухлі, і зараз позрізувати на їх листя, тільки листових хвостиків не слід відрізувати бо можна поцувати очка. Відрізавши листочки, треба поврізувати живцям верхки і товщі кінці, як показано на малюнку 1, бо найкращі очка бувають саме на середній частині живця.

Коли починають очкувати, то перше зрізують з живця очко, як показано на малюнку 2-му.

Малюнок 1-й.

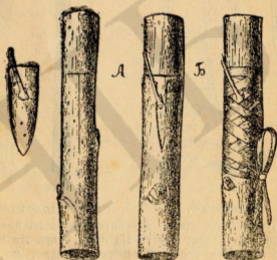

Малюнок 2-й.

Зрізуючи його, треба зачепити кору з на палець вище і на палець нижче від очка, і при тім так, щоб захопити трохи й деревини, тільки, не багато, бо тоді очко не приросте, а коли зрізати без деревини, то хоч воно й приросте, та часом пагонця з його не буде. Зрізане очко треба взяти бережно за кінчин, щоб не впустили його на

землю і не засмітити; тоді нахилити дичок, втерти його вохкою ганчіркою, щоб на йому не було грязі, і поближче до коріння розрізати на йому кору буквою Т, як показано на малюнку 3-му; потім роздявити кору лопаточкою ножа і вставити очко в сю роздявину, щоб верхнє плічко прийшлося як-раз на поперечньому розрізі дичка, так щоб кінчик зійшовся з корою дичка, як се показано буквами А і Б.

Вставивши очко, треба його зараз тугенько обв'язати ликом, захопивши трохи вище і трохи

Малюнок 3-й.

нижче надріза, тільки самого очка не слід замотувати.

Хто ніколи не бачив, як робиться очкування, той нехай попередю наламає руку на вербі, або що, а тоді вже візьметься очкувати і в школьці.

Очкувати найкраще в тиху погоду, зранку до снідання і після полудня, а в спеку і в мокру погоду або на вітрі очкувати не слід; окрім того краще вставляти очка з північного боку, щоб вони були цілий день в холодку; отже треба так міркувати, щоб вставляти очка як-раз пониже якої небудь гілочки на дичку, тоді більше надії, що вони швидче позростаються; про запас очкують дички в двох місцях кожній.

Треба ще сказати, що на дичках треба заздальгідь, ще до Петра, пезрізувати всі гілочки пониже того місця, де має бути зроблене очкування.

Малюнок 4-й

Тижня через два вже видно, яке очко приросло, а яке—ні: коли очко повне, а листовий хвостик віднав або неміцно держиться, то видно, що очко засохло і такий дичок треба переочкувати в те ж літо, коли ще відстає на йому кора.

За очкованими деревцями треба дивитись, бо часом обвязка в'їдається в кору і не дає деревині в тім місці товщати, а через те деревце часом і переломується; такі обвязки треба перев'язати вільніше.

Після очкування вже до самої зими деревцям нічого не роблять, а тільки доглядають, щоб між ними не було бур'яну і щоб земля була разураз пухка. На зиму треба обставити школку очеретом чи бур'яном, щоб зайці її часом не посували.

Рано весною, поки ще не понабухали бруньки, треба поздіймати обвязки і поврізувати дички з на четверть над вставленим очком, тоді вони швидче повиганяють з очків парости, які потім доведеться поприв'язувати в двох місцях льком до залишеного сучка, щоб вони росли прямо вгору, як це показано на 4 малюнку.

Коли дичок очковано двома очками і з обох ростуть пагонці, то один, слабший, треба зовсім відрізати; а коли вони обидва однакові, то залишити нижчий. Коли на паростах літом повиростають бокові гілочки, то їх треба позціпувати, щоб залишались тільки сучечки не довші двох вершків, а в Спасівку їх повідрізувати зовсім; тоді ж відрізати гладенько гострим ножем і той сучок, до якого прив'язано парост (дивись малюнок 4-й).

Я розказав попередю про щепіння очкуванем, бо цей спосіб тепер всі садівники вважають за найкращий, отже не разураз можна цим способом щепити. Коли дичок дуже грубий, або хоч і тонкий, та кора на йому стара, шкарубка, то щепити його очкуваннем неможна; такі дички щеплють вже не очками, а різками (живцями), як я розкажу далі.

Щоб щепити живцями, треба перш усього зробити садову замазку та добути різок.

Садова замазка робиться всяко, отже найпростіша і найкраща така: ростоплюють фунт білої живиці, фунт воску та фунт несолоного смальцю, все окреме, а потім зливають все в одну посудину і росколочують добре; коли захолоне, то садова замазка готова. Отже ця замазка на холоді швидко застигає і її треба разураз роспускати на вогні, а через те роблять так: беруть лист паперу, намазують його ростопленою замазкою, потім кладуть намазаним боком на дошку і різуть гострим ножем стьожки в мизинець ширини: сими стьожками обмотують прищеплену до дичка різку.

А то ще роблять рідку садову масть: ставлять на жар в горщику фунт білої живиці і підливають туди потроху пів-кварту кріпкої горілки, разураз мішаючи паличкою; коли масть охолоне, зливають її в пляшку і затикають, а як треба нею мазати, то це роблять щіточкою чи квачком.

Різки чи живці різуться такі самі як до очкування, тільки не літом, а пізно в-осени, зимою або рано весною, коли на їх нема листу і коли ще не понаброщувалась брость, бруньки.

Найкраще нарізувати різки пізно в-осени, бо зімою часом вимерзають верхки дерев, тільки не слід нарізувати з водяних паростів (вовчків), бо на їх разураз погані очка; так само не здатні і двохлітні парости, а безпремінно треба однолітні.

Малюнок 5-й.

Нарізвавши живців, їх звязують в пучечки, прив'язують таблички з написом, якого вони сор-

ту і складають в погрібі на піску, і там вони лежать аж до того часу, коли їх візьмуть у діло. Коли поблизу нема дерев бажаних сортів, то можна з осені виписати живців від садоводів, що торгують щепами.

Вписані живці треба обдивитись і, коли вони почорніли під корою, то вже негодящі, а коли тільки поморхли, то їх треба розкласти в погрібі на піску і вони можуть відійти навіть тижня і через два, три.

Щепити живцями можна тільки тоді, коли дички поросли літо в школьці і добре вкоринились; найкраще щепити в Апрілі місяці, в теплу погоду, тільки не в спеку, а ранками та після полудня, вибіраючи погоду тиху та суху.

Коли дички не товщі за палець, то їх щеплють так званою **прикладкою**. Розрізують різку (живець) на шматочки, по 3—5 очок в кожному *); беруть один шматок і прикладають до дичка, якомога ближче до коріння; коли вони однакові завтовшки, то зрізують їх обох навскісь, як показано на малюнку 5-му і щільно припасовують один до одного так, щоб кора дичка зійшлась з корою живця; треба так міркувати, щоб живець був зрізаний як-раз пониже очка і щоб на дичку проти його приходилось очко, тоді живець швидче приросте. Потім об'язують намазаними стьожками або просто лямом і замазують рідкою садовою замазкою; замазують і кінчин живця, щоб не всох.

*] Треба зауважити, що найкращі очка бувають на середній частині різки.

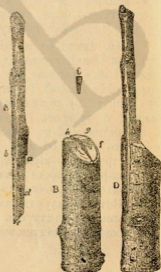
Так само можна щепити і на гильках великих, навіть старих, дерев.

Товстий дичок або гильку на дереві щеплють ще й в роскіл, як показано на 6-му малюнку; се найстаріший спосіб, отже тепер ним садовники рідко-коли щеплють, бо сим способом глибоко калічиться дичок і довго не заростає.

Коли ж дичок дуже товстий, то найкраще його щепити під кору (*кожуховати*). Спилавши, дичок зглажують рівненько ножем, розрізають кору до деревини, відхиляють її і стромляють туди навскісь зрізаний живець, зрізаним боком до деревини, як показано на малюнку 7-му, потім обв'язують і замазують.

На товстому дичку, чи на гильці, краще прищеплювати разом два-три живця, тоді швидче затягається рана. Щепити під кору можна тільки пізно весною, коли вже кора на дереві добре відстає.

Часом роблять щепіння під кору і не розрізаючи її а спилавши дичок, стромляють під ко-

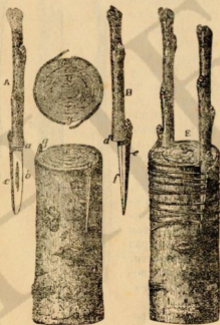
Малюнок 6.

ру клинець з твердого дерева, а потім в сю ді-

рочку вставляють загострений живець (різку) з плечиками або й без них; коли кора рясне, то обв'язують, а коли зостанеться цілою, то тільки замазують прищеплене місце і вершечок живця.

Ще треба розказати про один спосіб щепіння, яким прищеплюють дичка, а найбільше гляки великих дерев. Розрізують кору дичка, як показано на малюнку 8-му, буквою Т, як і при

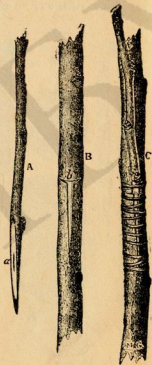
Малюнок 7.

очкуванню, живець застругують з одного боку і заселяють за кору, потім об'язують і замазують.

Сим способом можна щепити і літом, отже тоді беруть живці неїторішні, а ті, що виростають того самого літа, так само як і при очкуванню. Дичок чи гиляку не зрізають над щепленим місцем, аж поки з його не виросте парост. Сей спосіб зветься щепінням під кору збоку.

Коли дички щеплено то треба зараз-же коло кожного дичка забити близьенько по кілочку в аршин заввишки, щоб на йому сідали пташки, бо як вони сідатимуть на живці (різки), то порунтають їх. А коли з живця повиростають парости, то найкращий треба нетісно прив'язати лямом до кілка, як показано на малюнку 9-му, а всі останні повідрізувати; так само треба разураз відрізувати парости, що йдуть з дичка по нижче щепленого місця.

Коли-ж на прив'язаному парості повиростають бокові ги-

Малюнок 8.

дочки, то й їх треба позщипувати, щоб zostались сучечки не довші 2-хъ вершків.

Коли до одного пенька прищеплено зо скілька живців і всі вони поприймаються, то слабші треба вкорочувати, а коли пеньок зовсім заросте, то слабші пагонці повідрізувати зовсім, зоставивши один найкращий, і прив'язати до кілочка

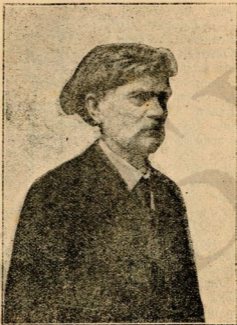
Ціле літо щени треба доглядати: де обв'язка дуже в'їлась, треба попустити вільніше; коли завелись листові воші, то їх треба вигубити настойкою з тютюну.

Землю між щепами треба разураз сапувати, щоб вона була пухка і щоб на їй нічого не росло; на зиму школку обставити, щоб зайці не погризли щен.

Малюнок 9.

(Є. Чикаленно. Роз про С.—Х. 5 нн. Сад.)

Володимир Антонович.

Володимир Бонифатієвич Антонович, професор, народився р. 1834 в с. Махнівці Бердичівського повіту в Київщині. З роду польський шляхтич, він щиро переконався, що його обов'язок—це праця на користь українського народу, бо з того народу і рід Антоновичів вийшов і

серед його, та з його праці той рід жив. Не бажаючи бути чужинцем на Україні, В. Антонович одкинувся од думок та бажань польської шляхти і присвятив свої сили українській історії та археології. На цій ниві працюючи, він вславився серед учених своїми многоцінними науковими дослідками і багато користі українському народові приніс, правдиво освітивши в своїх творах чимало темних закутків з його давнього життя. Антонович був і громадським діячем. Ще замолоду він згуртував київських студентів-українців в одну громаду, яка у великій пригоді для української справи сталася, бо виховала таких громадян і українських діячів, як Драгоманів, Житецький, Більзерський, Чубинський, Єфименко та інші. І все своє життя, будучи профессором в київському університеті, Антонович не ухилявся од громадської роботи, хоч часи були люті і кожного громадського діяча, а українського особливо, ждали усякі неприємности та переслідування од ворогів. Не минули вони й Антоновича.

З нагоди 45-літнього ювілею наукової та громадянської діяльності шановного професора, ми шлем йому наші найкращі бажання.

Іван Франко.

Торік минуло п'ятдесят років Іванові Франкові. Франко—син селянина-коваля, на світ народився р. 1856 в с. Нагуевичах Дрогобицьк. пов. в Галичині. Вчився в народній школі, а далі в гімназії та університеті в Львові. Перші твори Франка надруковані р. 1874 в львівському журналі „Друг“. З того часу Франко написав багато поезій, оповідань, повістей, які друковані по різних журналах, збірниках і окремими виданнями («В поті чола», «Захар Беркут», «Перехресні стежки», «З вершин і низин», «Зів'яле листя», «Мій ізмарагд», «Із днів журби»...). Окрім численних беллетристичних та поетичних творів,

Франко дуже багато написав і різних публіцистичних і наукових праць—з історії літератури, етнографії, політичної економії, то що, та перекладів з європейських та російських письменників (Байрон, Гете, Гейне, Шеллі, Зола, Тургенев, Щедрин, Некрасов та инш.). Франко за час своєї більш тридцятилітньої літературної діяльності був редактором журналів: «Громад. Друг», «Дзвін», «Молот», «Світ», «Народ», «Життя і Слово» і «Літературно-Науковий Вістник». Раз-у-раз беручи велику участь в політичному й культурному житті галицьких українців, Франко був проводарем радикальної партії. Широка, кипуча, різномайтна діяльність Франка придбала йому цілком заслужене високе почесне ім'я серед кращих діячів українських. Хоча Франко працював і працює в Галичині, але його діяльність має надзвичайну вагу і для нас—російських українців, бо ми з галичанами один народ.

Вітаємо шановною письменника і бажаємо йому довгого й щасливого віку.

Про світ божий.

Части світа: Європа, Азія, Африка, Америка та Австралія.

На світі є всього суходолу 136.980 тисяч квадратів, кидометрів, води 372.970 тис. квад. кидом., а разом 509.950 тис. кв. кидом. ¹⁾.

Людей налічують приблизно 1.512 мільйонів. Що року прибуває люду приблизно 10 мільйонів.

Держави, які є на світі.

Назва держави.	Земля в кидом.	Скільки народу.
Європа.		
Австро-Угорщина з Боснією та Герцоговиною	625.518	45.405.267
Андора (республ)	452	5.231
Бельгія	29.456	6.896.079
Болгарія	96.845	3.744.283
Великобританія (Англія, Шотландія та Ірландія)	314.389	41.609.091
Англійські землі в Азії	4.860.000	295.213.000
Африці, Америці та Австралії	23.969.661	61.046.909
Всього в Великобританії	29.044.000	397.872.000
Германія	540.743	56.367.178
Германські землі в Африці	2.352.860	2.547.000
Всього.	2.893.603	58.914.178
Греція	64.679	2.453.806
Данія з феррерськими островами	39.780	2.464.770
Ісландія	104.785	78 489
Гренландія	88.100	10.566

¹⁾ Квадратовий кидометр=92 десятини.

Назва держави.	Земля в килом.	Скільки народу.
Антильські острови св. Хреста, Фоми та Івана	359	30.504
Всього в Данії	232.665	2.584.279
Італія	286.682	32.961.247
Італійські землі в Африці	247.300	329.616
Всього	533.982	33.290.863
Іспанія	504.552	18.608.086
Іспанські землі в Африці	35	10.412
Всього	504.587	18.618.498
Нрит	8.618	310.862
Люксембургъ	2.586	236.543
Монако	1,5	15.180
Нідерланди (Голландія)	33.000	5.347.181
Нідерландські землі в Азії	915.417	38.042.000
в Австралії	897.789	240.000
Всього	1.346.206	43.629.181
Португалія	88.954	5.021.657
Землі в Азії	19.918	850.900
в Африці	2.126.180	407.143
Всього	2.235.002	6.279.700
Румунія	131.957	5.912.520
Сан-Марино (республіка)	61	9.535
Сербія	48.303	2.579.842
Турція вкупі з землями в Азії та в Африці	2.969.500	24.028.900
Чорногорія	6.080	227.841
Швеція і Норвегія	769.339	7.438.784
Швейцарія з озерами	41.846	3.325.028
Франція	536.464	38.961.945
Землі в Азії	663.509	18.073.000
в Америці	81.993	449.390
Всього	1.281.996	57.484.335

Назва держави.	Земля в килом.	Скільки народу.
А з і я.		
Авганістан	558.000	5.000.000
Аравія незалежна	2.289.208	1.100.000
Гімалайські держави.	218.000	3.260.000
Китай	11.138.880	330.130.000
Корея	218.650	5.713.241
Оман	194.200	1.000.000
Персія	1.645.000	9.000.000
Самос	468	53.424
Сіам	663.000	6.820.000
Японія	417.412	47.608.875
Африка.		
Абіссинія	540.000	4.000.000
Єгипет	994.300	9.821.045
Конго	2.522.780	30.000.000
Ліберія	85.350	2.000.000
Марокко	439.240	8.000.000
Сахара (незалежна)	6.065.500	2.500.000
Середня Африка	5.384.000	60.000.000
Триполі Турецька земля	1.033.400	1.000.000
Америка.		
Аргентинська республ.	2.885.620	4.926.913
Болівія	1.658.119	1.853.400
Бразилія	8.337.218	14.333.915
Венецуела	1.197.069	2.444.816
Гаїті	28.676	960.000
Гватимала	125.100	1.574.338
Гондурас	119.820	650.500
Домініканська республ.	48.577	417.000

Назва держави.	Земля в кілометрах.	Скільки народу.
Коста-Рика	54.070	316.738
Колумбія	1330.875	3.878.600
Мексика	1.987.201	13.604.923
Парагвай	253.100	655.571
Перу	1.769.804	4.559.550
Сальвадор	21.070	1.006.848
Сполучені Американські Штати	9.383.029	76.303.387
Уругвай	186.926	978.048
Чилі	796.967	3.061.874
Еквадор	299.600	1.204.200
Австралія та Океанія.		
Британські землі	8.199.944	5.187.600
Німецькі	243.819	448.090
Нідерландські	394.780	240.000
Французькі	27.719	90.000
Сполучених штатів	16.709	134.000
Незалежні острови	13.367	невідомо.

ВІДОМОСТІ ПРО ЄВРОПУ.

Європа займає 9.620 тис. квадр. кілометрів, де живе 379 мільйонів народу.

Народи в Європі: славян 106 мільйонів, німців 105 м., романського плем'я 99 м., мад'яр 7 м., євреїв 6 м., финнів 5 м., турків та татар 5 м., литвиців 4 м., греків 3 м., кельтів 2 м., албанців 1 м., басків, циган та інші.— кожного менш мільйона.

Грамотних на 100 душ народу: в Німеччині 98, Англії 90, Франції 85, Австрії 52, Росії 16.

Учнів на 100 душ народу: в Швейцарії 19, Німеччині 18, Англії 16, Швеції та Норвегії 15, Франції 15, Нідерландах 14, Бельгії 13, Австрії 12, Іспанії 10, Італії 9, Росії 3, Турції 2.

Скільки паперу виробляється на світі. На 3.985 папірних виробляється всього приблизно 7.904 мільйони дестів. Половина паперу іде на книжки, а половина на газети. На кожного вчителя приходиться в Англії $11\frac{1}{2}$ дест. на рік, в Північній Америці $10\frac{1}{2}$, в Німеччині 8, у Франції $7\frac{1}{2}$, в Австрії та Італії по $3\frac{1}{2}$, в Мексиці 2, в Іспанії $1\frac{1}{2}$ і в Росії $1\frac{2}{3}$ дест.

Рівень цивілізації кожного народу, його розумового розвитку досить наглядно показує оця таблиця, де бачимо, скільки у якого народу тратиться паперу для друку (печаті) та письма. Це ж саме видно й з таблиць про число грамотних та учнів по різних державах.

На 100 душ народу умирає: в Швеції 17, Данії 18, Англії 19, Фінляндії 20, Швейцарії 21, Франції 22, Росії 35.

Із 1000 народжених умирає до 5 літ: в Швеції 180, Данії 210, Англії 240, Фінляндії 260, Швейцарії 280, Франції 300, Росії коло 500.

Перегляючи оді числа бачимо, що за наше безладдя ми платимо тяжке подушне смерті, далеко більше, ніж платять інші держави ¹⁾.

Про Російську державу.

До російської держави належитья усієї землі в Європі та Азії 407.329 кв. миль, або 22.434.392 кв. килломет. або 19.713.152 квад. верст. Щоб яснійше собі уявити, яка то велика обшир, скажемо, що у Росії землі більш, як наприклад, у Німеччині у 40 раз. З тієї землі хіба $\frac{1}{4}$ частина лежить в Європі, решта ж у Сибірі та в середній Азії. За останніх сто літ людей в Росії побільшало, майже у трое, бо року 1800-го в Європейській Росії було людей усього 35 миліонів, а по переписі 1907 року в Росії було вже 129.214.113 душ. З цього величезного числа людей

в губерніях російських	71.808.199
на Україні	22.380.551
в Царстві Польському	9.442.590
на Кавказі.	9.723.553
в Сибірі та на Сахаліні	5.731.732
в 5 областях степових	3.415.174
в Туркестані і Закаспійській області, з Амудар'їнським одділом і Памиром.	4.175.101
Російських підданих в Хиві та Бухарі	6.412
у Великому князстві Фінляндському	2.527.801

Якої віри ті люде, що живуть в Росії.

	об. полів.	%
Православних	87.123.604	69,3
Магометан	13.906.972	11,1
Католиків	11.506.809	9,3
Гудеїв	5.215.805	4,1

¹⁾ Докладнійше по це можна прочитати в „Новій Громаді“, 1906 р. кн. 4, ст. Пилиновича, М. „Державний лад і здоров'я народне“.

Протестантів	3.769.756	3,0
Старовірів та сектантів	2.204.596	1,8
Вірменів грегоріян	1.179.266	0,9

Як поділяються люди в Росії по суспільному становищу (по сословіям).

	об. полів.	%
Дворян та чиновників	1.850.288	1,5
Духовних	588.487	0,5
Почестних громадян	342.927	0,3
Купців	281.179	0,3
Міщан	13.386.392	10,7
Селян (хліборобів).	96.916.644	77,1
Військових козаків	2.918.842	2,3

Україна в межах Росії.

Україна в межах Росії своїми більшими суцільними частинами сягає на 510 тис. квадр. кілометрів. Се вийде мало не 450 тис. квадр. верст, або коло 47 мільйонів десятин. Ми поділяємо Україну в межах Росії на три частини: Україну *Правобочну* (по правий бік Дніпра), *Лівобочну* (по лівий бік Дніпра) і *Стенову* (в степах понад Чорним морем) ¹⁾.

На землях російської України, крім українців (72% усієї людности), живуть ще й інші народи, але в невеликому, рівняючи до українців, числі. З таблиці, яку ми подаєм нижче, видно, скільки є людей на Україні, якої нації та по яких губерніях вони живуть.

Українці здебільш (90%) все хлібороби. З усієї людности на Україні $\frac{4}{5}$ —селяне, а міщане, дворяне, духовні, купці та люди усяких інших становищ вкупі складають всього $\frac{1}{5}$ частину людности на Україні.

¹⁾ Докладніше про Русь-Україну дивись у книзі Л. Палади: „Про землі і людність Русі-України“, відкрий ми і берем наші відомости.

ЛЮДНІСТЬ В ТИСЯЧАХ ДУШ.

НАРОДИ.	Правобочна Україна.			Лівобочна Україна.			Степова Україна.			По 3-ч частини України			
	Київська.	Подільс.	Волинск.	Разом.	Полтав.	Черниг.	Харьков.	Разом.	Катерин.		Херсон.	Таврич.	Разом.
Українці.	2,819	2,443	2,096	7,358	2,583	1,526	2,009	6,118	1,456	1,462	611	3,529	17,005
Великоросси	209	99	105	413	73	492	441	1,006	365	575	404	1,344	2,763
Євреї . . .	430	369	395	1,195	110,4	123	13	246	99	323	55	477	1,918
Німці . . .	15	4	171	190	4,6	5,2	9	18,8	80	123	78	281	490
Поляки . . .	69	69	184	322	3,9	3,2	6	13,2	12	31	10	53	390
Білорусси.	6,4	0,8	3,8	11	1,2	151	10	162,2	14	22	10	46	220
Татари . . .	—	—	—	—	0,7	0,2	1,8	2,2	17	3	188	208	211
Молдаване .	0,2	27	0,8	28	—	—	—	—	10	147	2	159	187
Греки . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	49	8,2	18	75,2	76
Болгари . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	41	66	66
Чехи	3,2	0,9	27,8	32	0,2	0,2	0,1	0,2	—	—	2	2	35
Вірмени . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	11
Караїми . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	8	8
Турки	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	2	2	7
Цигане . . .	—	—	—	—	0,2	0,7	—	1	—	—	2	2	3
Ести і Лагши	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2
Всі інші . .	24,1	18,2	14,6	57	17,6	21,2	20,4	59,2	5	6,7	2	13,7	129
Всєї людн.	3.576	3.032	2.998	9.606	2.795	2.322	2.510	7.627	2.112	2.733	1.444	6.289	23.521

ПРО ЗЕМЛЮ НА УКРАЇНІ.

На Україні, як і скрізь, не вся земля однакової вартости: в одному місці земля гарна до хліборобства, в иншому—земля поросла лісом, ще в иншому є сіножать, а ще в иншому місці земля зовсім лиха і відочого не здатна. Як різної вартости землі поділяються між губерніями України, видно з оцієї таблиці:

Земля в тисячах десятин.

Губерній.	Рілля.	Сіножаті.	Лісу.	Иншої доброї.	Нездатної відочого.	Всього землі.
Київська	2.808	320	825	308	268	4.529
Волинська	2.332	891	1.439	781	711	6.154
Подільська	2.603	216	429	242	322	3.712
Чернігівська	2.408	557	932	187	343	4.427
Полтавська	3.199	397	250	242	162	4.250
Харківська	3.444	402	460	211	330	4.847
Херсонська	4.998	861	80	225	277	6.441
Катеринославська	3.912	969	160	356	311	5.708
Тавричеська	3.445	985	261	284	453	5.428
Разом	29.149	5.598	4.836	2.836	3.077	45.496

Виходить, що на обширі 9 губерній України є всього 45.496 тис. дес. землі, в тому числі ріллі 29.149 тис. десят., сіножаті 5.598 тис. десят., лісу 4.836 тис. десят., иншої доброї землі 2.836 тис. десят., а землі нездатної ні до хліборобства, ні до чого иншого (піски, болота то що) 3.077 тис. десят.

Хто володі землею на Україні, або як земля ця поділяється між ріжними земельними власниками, показує оця таблиця.

Мають землі в тисячах десятин:

Губернії.	Селяне надільної землі.	Казна.	Удѣли.	Манаст. та церкви.	Приватні власники.	Інші власники.	Всього.
Київська . . .	2.057	169	97	69	2.060	77	4.529
Волинська . . .	2.413	510	53	89	3.034	55	6.154
Подільська . . .	1.761	92	67	85	1.644	63	3.712
Чернігівська . . .	2.215	223	—	42	1.891	53	4.427
Полтавська . . .	2.140	26	14	47	2.003	20	4.250
Харківська . . .	2.847	157	9	44	1.718	72	4.847
Херсонська . . .	2.211	425	19	70	3.423	293	6.441
Катеринославс.	2.603	132	15	42	2.870	46	5.708
Тавричеська. . .	2.135	303	9	92	2.829	60	5.428
Разом . . .	20.382	2.037	283	580	21.475	739	45.496

Найбільше землі мають приватні власники—21.475 тис. дес., а потім селяне—20.382 т. дес.; в цьому останньому числі є також земля, що власне належить не селянам, а бувшим колоністам, такої землі рахується: в Херсонській губ.—378 т. дес., в Тавричеській—478 тис. і в Катеринославській—537 тис. десят.

Тепер звернімо увагу на те, як поділяється земля між селянами і між приватними власниками, бо хоч загальна сума надільної і приватної землі сливе однакова, але є велика різниця в тому, скільки землі припадає на душу у селян і у приватних власників.

На кожну душу (м. п.) селян приходиться десятин землі:

Губерній.	Число душ м. п., що одержали наділи в 1861 р.	На одну десятин землі:				На одну душу в 1900 р.
		дятьсядушу м. п. приходитьсь:				
		В 1861 р. на душу бувш.				
Государств селян	Панських	Удільних	Всіх			
Київська	681.629	4,6	2,4	2,9	2,9	1,2
Волинська	519.090	5,6	3,9	—	4,2	1,2
Подільська	636.800	3,7	2,4	—	2,6	1,7
Чернігівська	561.629	3,6	3,1	—	3,4	2,6
Полтавська	767.723	3,4	1,7	—	2,8	1,6
Харківська	624.943	4,2	2,4	4,8	4,1	1,9
Херсонська	555.771	7,6	3,6	—	6,1	2,2
Тавричеська	208.673	8,9	5,1	—	9,4	2,6
Катеринославська	415.289	6,6	2,7	—	6,2	3,2

Найменше надільної землі мають селяне в одних губ: Київській і Подільській (по 1, 2 дес. на душу м. п.), найбільше в Тавричеській—3, 6 десят. По всій Україні за 40 років після наділу землі зменшилося в 2 і 3 рази.

Перейдемо до земель, що належать приватним власникам.

Приватні власники мають землі в тисячах десятин.

Губерній.	Дворяне.	Кушці.	Міщане.	Селяне.	Інші.	Всього.
Київська	1.740	89	17	35	169	2.060
Волинська	2.504	74	13	54	389	3.034
Подільська	1.481	57	12	47	47	1.644
Чернігівська	1.289	206	74	275	50	1.894
Полтавська	1.561	111	62	208	61	2.003
Харківська	1.203	212	49	230	24	1.718
Херсонська	2.158	493	186	472	114	3.423
Тавричеська	1.242	507	117	747	247	2.870
Катеринославська	1.929	200	50	660	10	2.829
	15.107	1.949	590	2.728	1.101	21.475

З таблиці видно, що дворяне на Україні володіють $\frac{4}{5}$ всієї приватної землі і $\frac{1}{2}$ всієї землі, яка є на Україні. Селяне, кушці, міщане і інші приватні власники разом володіють тільки $\frac{1}{4}$ приватної землі.

Щоб показати, як поділяється приватна земля, якої є на Україні мало не $\frac{1}{2}$ всієї землі, між окремими власниками, се б то скільки припадає десятин землі на кожного власника, подаємо ще одну таблицю.

Скільки десятин на одного власника.	Число власників.	Вони мають всього десятин.
Від . . . 1 до 10	57.378	170.810
„ . . . 10 — 100	32.846	1.137.097
„ . . . 100 — 1000	14.471	5.168.069
„ . . . 1000 — 10000	4.164	10.246.126
Звиш . . . 10000	212	3.751.781

Таким робом, приватна земля на Україні поділена дуже не рівномірно: 90.224 власники мають всього 1.307.907 дес., а 18.847 власників, це б то в 6 раз менше мають землі 19.165.976 дес., або в 16 раз більше; далі 4.376 власників володіють більшою, як половиною всієї землі, з них тільки 212 чоловіка володіють 3.751.781 десят.

ПОЧТОВІ ПРАВИЛА.

Перевод грошей по почті. За перевод треба платити: до 25 р.—15 коп., більш 25 р. до 100 руб.—25 к. од 100 до 125 руб.—40 к. і од 125 до 100 руб.—50 к. Коли переводяться гроши по телеграфу, треба платити стільки як і за телеграму у 20 слів.

Скільки треба платити на почті вагового:

1. За закритого листа з кожного лоту . . . . . 7 коп.
2. За одкритку . . . . . 3 "
3. За бандерольну посылку з кожних 4 лотів по . 2 "
4. За цінні та грошові пакети з кожного лоту по . 7 "
5. За повідомлення, що наказного або грошового листа одержано. . . . . 7 "
6. За пересилку грошей (монети) в шкуратяних пакунках з кожного хунта по такі на посылки.

Танса на посылки.

За посылку треба платити:
Як що пакунок не переважає.

	В 1-му поясі (Європейська Россія).	В 2-му поясі (Західна Сібір, Туркестанський край і Закаспійська об- ласть).	В 3-му поясі (Східна Сі- бір).	Між сусідніми поясами.	Через олин пояс.
	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.
а) 2 хунтів	— 25	— 35	— 45	— 45	— 65
б) од 2 до 7 хунтів .	— 45	— 65	— 85	— 85	1 25
в) од 7 до 12 хунтів.	— 65	— 95	1 25	1 25	1 85
г) звиш 12 хунтів треба платити з кожного хунта .	— 5	— 10	— 15	— 15	— 20

За росписку не платиться.

Плата за телеграму: а) в межах Європейської, або Азіатської Росії за кожне слово 5 к. б) коли телеграма пересилається з європейської Росії в Азію, або навпаки, за кожне слово 10 к., в) в городі за кожне слово 1 коп.

До того ще за кожну телеграму береться окремо 15 коп. плати.

Плата на залізниці.

За поїзд в II класі плата у півтора рази більша, а у I-му у два з половиною рази більша, як у III-му.

На дитину з 5 до 10 літ береться $\frac{1}{4}$ билета.

Увага. Коли пасажир, купивши билета, захоче їхати не на тому поїзді, який в билеті зазначено, то повинен заявити про те начальникові станції, бо иначе билет утратить силу. Начальник станції на билеті покладе штампця: „остановка станція №№“. А потім, як уже пасажирові прийде сідати на той поїзд, який йому потрібен, він мусить знову заявити билета в касі, щоб зазначено було, з яким поїздом пасажир їде.

ПАРАХОДИ.

Верст.	Пароходні лінії та пристані.	Плата за проїзд.			Верст.	Пароходні лінії та пристані.	Плата за проїзд.		
		І кл.	II кл.	III кл.			І кл.	II кл.	III кл.
	Пароходство по Дніпру.				100	Р. Припять.	1 35	— 90	— 45
	Київ-Натеринослав.				111	Ниж. Жарів.	1 35	— 90	— 45
	Одчаює в 9 годин і 5 год. по полудні.				134	Навози . .	1 35	— 90	— 45
	Київ	—	—	—	145	Камарин . .	1 50	1 —	— 50
53	Трипілля . .	1 20	— 70	— 30	156	Іолча	1 50	1 —	— 50
82	Ржищів . . .	2 10	1 20	— 50	187	Бабка	1 65	1 10	— 55
94	Переяслав . .	2 60	1 60	— 55	190	Любеч	1 65	1 10	— 55
141	Канів	2 80	1 70	— 60	208	Радуль	1 80	1 20	— 60
147	Прохорівка.	3 —	1 80	— 65	225	Лоїв	2 95	1 30	— 65
175	Сокірна . . .	3 10	1 90	— 70	250	Вовчуги . . .	2 10	1 40	— 70
195	Золотоноша	3 10	2 —	— 75	261	Островки . .	2 10	1 40	— 70
215	Черкаси . . .	3 25	2 —	— 75	285	Дятловичи . .	2 25	1 50	— 75
235	Налісня . . .	3 40	2 10	— 80	320	Гомель	2 25	1 50	— 75
260	Богун	3 60	2 20	— 85		Київ-Чернігів.			
290	Бужин	3 80	2 30	— 90		Одч. в 10 ¹ / ₂ г. дня і 5 г. по полудні.			
320	Кременчук .	4 —	2 50	1 —	—	Київ	—	—	—
350	Калиберда .	— 85	— 50	— 25	25	Микол. Пуст.	— 60	— 40	— 20
365	Машурин . . .	1 30	— 80	— 40	43	Літки	— 90	— 60	— 30
390	Орлик	1 70	1 —	— 50	64	Жукин	1 20	— 80	— 40
415	Верхнедніпр.	2 —	1 30	— 60	91	Остер	1 50	1 —	— 50
425	Паньківка . .	2 50	1 50	— 65	110	Моровськ . .	1 80	1 20	— 60
450	Каменське . .	3 —	1 70	— 70	135	Надиновка . .	1 95	1 30	— 65
476	Катериносл.	3 50	2 —	— 75	153	Смолин	2 10	1 40	— 70
	Київ-Гомель.				188	Чернігів . . .	2 25	1 50	— 75
	В 9 год. рано, 2 ¹ / ₂ г. дня.					Київ-Пинськ.			
	Київ до Межигір'я .	— 60	— 40	— 20		Одч. в 10 г. рано щодня.			
45	Глібівка . . .	— 90	— 60	— 30	—	Од Київа до Межигір'я.	— 60	— 40	— 20
85	Печки	1 20	— 80	— 40	41	Глібівка . . .	— 90	— 50	— 30
					85	Печки	1 05	— 70	— 35
					100	Р. Припять.	1 20	— 80	— 40

Верст.	Пароходні лінії та пристані.	Плата за проїзд.			Верст.	Пароходні лінії та пристані.	Плата за проїзд.		
		І кл.	II кл.	шкл.			І кл.	II кл.	шкл.
130	Чорнобиль .	2 10	1 40	— 70	Ніів-Чорно- биль. Одч. в 10 г. рано и 6 ¹ / ₂ г. веч. щодня. Київ . . . Глівівка . . . Печки . . . Припєять . . . Вирумки . . . Чорнобиль. Пароходство по Дону, Азов- ському і Чер- ному морю. Ростов . . . Таганрог . . . Сїськ . . . Маріуполь . . . Бердянск . . . Керчь . . . Темрюк . . . Феодосія . . . Пароходство по Черн. морю. Внутр. лінія. Одесса . . . Севастополь . . . Ялта . . . Феодосія . . . Керчь . . . Таганрог . . . Поті . . . Батум . . . Одесса . . . Миколаїв . . . Херсон . . . Нікополь . . .	—	—	—	
160	Шепеличи .	2 85	1 90	— 95		—	—	—	
210	Дерновичи .	3 15	2 10	1 5		—	—	—	
250	Наровля .	3 45	2 30	1 15		—	—	—	
268	Барбар. Юрьев . . .	3 60	2 40	1 20		—	—	—	
288	Мозирь . . .	3 75	2 50	1 25		—	—	—	
	Птичь Бе- гринів . . .	4 05	2 70	1 35		—	—	—	
326	Скригалів .	4 20	2 80	1 40		—	—	—	
346	Конковичи .	4 35	2 90	1 45		—	—	—	
384	Петриків .	4 50	3 —	1 50		—	—	—	
414	Лісковичи .	4 80	3 20	1 60		—	—	—	
458	Туров . . .	4 95	3 30	1 65		—	—	—	
498	Нирча . . .	5 25	3 50	1 75		—	—	—	
533	Кож.-Город .	5 55	3 70	1 85		—	—	—	
563	Стахів . . .	5 70	3 80	1 90		—	—	—	
598	Качановичи .	5 85	3 90	1 95		—	—	—	
628	Пинськ . . .	6 —	4 —	2 —		—	—	—	
	Київ-Могилєв. Одч. в 6 г. веч. щодня. Київ . . .	—	—	—	—	—	—		
825	Лоїв . . .	—	—	—	—	—	—		
269	Холмич . . .	2 70	1 80	— 90	—	—	—		
297	Отверниця .	3 —	2 —	1 —	—	—	—		
322	Річиця . . .	3 30	2 20	1 10	—	—	—		
348	Р. Березина .	3 60	2 20	1 20	—	—	—		
394	Стрішин . . .	3 90	2 60	1 30	—	—	—		
424	Жлобин . . .	4 20	2 80	1 40	—	—	—		
452	Рогачів . . .	4 50	3 —	1 50	—	—	—		
498	Кистені . . .	4 80	3 20	1 60	—	—	—		
532	Нов. Бихов .	5 10	3 40	1 70	—	—	—		
571	Ст. Бихов . .	5 40	3 60	1 80	—	—	—		
629	Могилєв . . .	6 —	4 —	2 —	—	—	—		
	Могил.-Орша. Мегилєв . . .	—	—	—	—	—	—		
47	Шклов . . .	— 80	— 50	— 25	—	—	—		
61	Копись . . .	1 —	— 65	— 35	—	—	—		
86	Орша . . .	1 50	1 —	— 45	—	—	—		
					—	—	—		
					10 50	7 50	2 80		
					12 50	9 —	3 20		
					15 —	11 —	3 60		
					17 50	13 —	4 40		
					21 —	15 —	5 20		
					30 50	21 50	8 —		
					38 —	30 —	9 60		
					39 —	30 50	9 80		
					—	—	—		
					3 —	2 —	1 —		
					360	2 40	1 —		
					9 —	6 —	2 80		

МІРА ТА ВАГА.

Міра вмістимости.

Куб. саж. = 343 куб. ф.
„ „ = 27 к. ар.
„ фут. = 1728 к. дюйм.
Куб. дюйм. = 1000 к. лін.
„ арш. = 21952 к. д.
„ „ = 4096 к. верш.
„ верш. = 5,359375 к. д

Міра на сиплє (сиплєць).

Четверть = 8 мірок.
Корець = 4 мірки.
Мірка = 8 гарців.

Аптечна вага.

Фунт = $\frac{7}{16}$ торгов. фун.
„ = 84 зол. = 8064 долі.
„ = 12 унціям.
Унція = 8 драхмам.
Драхма = 3 скрупул.
Скрупул = 20 грамам.
Гран (gr).

Міра на рідне.

Гючка = 40 відер.
Відро = 10 кварт.
Око = 3 кварта.
Чвертка = $\frac{1}{4}$ кварта.
Восьмушка = $\frac{1}{8}$ кварта.
Крючок = $\frac{1}{2}$ восьмушки.

Міра довжини.

Миля казенна = 7 вер.
„ народня = 10 вер.
Верства = 500 сажнів.
Сажинь = 3 арш.
„ = 7 фут.
Аршин = 16 вершк.
Лікоть = 13 вершк.
Корх = $1\frac{1}{2}$ вершк.
Фут = 12 дюймів.
Дюйм = 10 ліній.

Міра землі.

Десятина = 2400 кв. сажнів.

Гони=120 сажнів у дов-
жину.
Шнур=75 локтів або 63
арш. у довжину.
Упруг= $\frac{1}{4}$ десятини.
Морг=1317 кв. сажнів.
Риза= 2 десятини.

Квадратова міра.

Квадр. верства=250000
кв. сажнів.
" сажнів=49 кв. фут.
" " =9 кв. арш.
" фут=144—кв. дюйма.
" дюйм=100 кв. лін.
" арш.=784 кв. дюймам
" " =256 кв. вершк.
" верш. = 30625 кв.
дюйм.

Сант.-
метри.
Дюйм.
Вершки.

ТОВАРИСТВА НА ТЕ, ЩОБ ДЕШЕВШЕ ГРОШІ ДОБУВАТИ.

Мало не кожному, хто живе з сільського господарства або ремесла якого, часто доводиться десь доставати грошей на свою обихідку і не раз давати за позичку якомусь глїтасві дуже великий процент.

Через той процент людина часом на віки буває зруйнована,—не спроможеться ніяк із павутиння того павука виборсатися. От для того, щоб люде могли дешевше гроші добувати та не запобігати ласки у якоїсь товстої кишені, їй придумано заграницею, в Західній Європі, позичкові («кредитныя») та позичково-зберегательні («ссудо-зберегательныя») товариства, які згодом і в наші краї пересаджено. Скажемо коротенько про ці товариства.

Для чого такі товариства заводяться та що вони мають робити? В § 1 *Позичкового товариства* про це прописано так: «Позичкове товариство служить на те, щоб допомагати своїм членам-товаришам легше і краще справлятися в господарстві, а також здобувати реманент, для чого вона дає позичку грошима та береться бути посередником в господарських справах товаришів», а в § 1 *Позичково-Зберегательного товариства* говориться те саме, тільки ще додано: «щоб допомагати своїм членам товаришам складати гроші та легше і краще справлятися в господарстві»...

Для того, щоб засновати такі товариства, треба одразу не дуже великих грошей: щоб зас-

новати *Позичкове* товариство — треба щоб було основного капіталу не менш як тисяча рублів, і гроші ці позичає або державний Банок, або Земська Управа, або просто людина яка небудь; а щоб завести та розпочати діло в *Позичково-Зберегательному* товаристві—то для цього заведено, що кожен член товариства мусить покласти *пай*; скільки того паю мусить бути, це встановляють самі товариши; аби тільки був він не менш, як 10 р. і не більш як 50, і пай той треба скласти за пять літ, не одразу. З цими паями та ще позичаними та узятими на вклад грошима і можна починати діло. Гроші на вклад (на процент) товариства приймають, од товаришів і од людей сторонніх та усяких інституцій (товариств, з волонних де яких та сільських капіталів та інших); береться ті вклади або на якийсь строк, або ж без строку—коли тільки той, що дав, скаже оддати; приймається також вклади і на багато літ: напр. поки дитина—сирота дійде повних літ, поки дочка заміж йтима, до смерти (на похорон) та инше.

Крім паїв та вкладів можна ще й позики («займи») робити,—у окремих людей або в державному банку або Земської Управі. От цими грошима й орудує товариство; дає своїм членам за невеликий процент позики та ще й заробляє якусь копійку, і зтих заробітків частину вертається товаришам як процент за пай, а частину одкладається в запасний капітал на той случай, як би в товаристві які втрати сталися та на те, щоб забезпечено було чужі гроші, положені в товариство.

Усіма справами заправляють самі члени товариства, обравши з поміж себе уряд («Правління») з трьох або більше чоловіка та Раду («Советъ»), теж з трьох або більше, яка наглядає і за урядом товариства і за всіма справами в ньому.

Для того, щоб засновати позичкове або позичково-Зберегательне товариство, треба щоб була на те згода не менш як 20 членів. А в члени можна приймати: а) чоловіків і жінок повних літ, таких, що мають право орудувати своїм добром, мають своє хазайство, ремество або промисел, б) артїлі, товариства та громади з сільських хазяїв, хліборобів, ремесників та промисловців і в) волосні, сільські, станичні та інші такі селянські і козацькі громади. Кожен член, вступаючи в товариство, мусить дати росписку, що він одповідає за справи товариства, як про це прописано в правилах статуту (устава) товариського.

Як тільки набереться двадцять охочих бути членами товариства, як тільки обміркують вони, яке їм товариство більше буде до вподоби: чи позичкове (кредитне), чи Позичково-Зберегательне («Ссудо - Зберегательне»),—а різниці між ними тільки й є, що в Позичково - Зберегательному складають члени пай, а в Позичковому—пая не треба,—то тоді подається за підписом усіх двадцяти, чи може й більше, членів прохання у «Губернській (Київський чи Полтавський чи інший який) комітетъ по дѣламъ мелкаго кредита», щоб таке товариство було дозволено «по нормальному уставу». А устав цей можна виписати або з Петербургу (Государственный Банкъ, Управление по дѣламъ мелкаго кредита), або ж з Київ-

ської Губерської Земської Управи (*Агрономическій отдѣлъ*), звідки пришлють його дурно.

Докладніше про Позичкові та Позичково-Зберегательні крамниці можна довідатися з моєї книжечки: «Про сільську кооперацію» (ц. 5 коп. Дістати можна у Києві, Безаковськ. 8, книгарня «Кіевской Старини» та в книжці С. Бородаєвскаго «Мелкій кредитъ». ц. 10 к. (Петербургъ Фурштадская, 44, комитетъ по дѣламъ мелкаго кредита).

Потребительні Крамниці.

(«*Общества Потребителей*»)

Коли мало не для кожного хазяїна великої ваги річ—здобути за невеликий процент грошей, то не менш пекуча для нього справа—як би то дешевше купити усячину, чого тільки треба і в хаті і коло хати. Кожен знає, скільки то доводиться йому зайвих копійок, а з тих копійок—десятків рублів, що годя усяким крамарям переплатити. Та ще їдъ часом за якоюсь пустяковиною за десять—двадцять верстов, щоб на кілька шагів покупки зробити, та часом тій підкупці й ціни не складеш: і день згаїв, і скотину вимучив, і не гаразд те, що хотілося, купив, і не довіз додому, бо згубив або потовк... От щоб цього клопоту усього позбутися, люде й додумалися, що найкраще позаводити свої товариські крамниці, де б і дешевше, і краще, і дѣма, не рипаючися нікуди, усячину під руками мати. Такі крамниці зразу тільки по городях та по фабриках та заводах

раніше заводилося, а тепер вже й селяне починають до них братися, бо бачать, що од того велика вигода людям, а коштів треба на те невеликих: нехай кожен дасть 3 або 5 рублів пая, та пристає у товариство, то й буде все гаразд. Зараз таких товариств у самій Київщині до 40 вже єсть, і в кожній такій потребительній крамниці обороту буває тисяч на 15—20, а в деяких то й на 200—300 тисяч рублів що года. А коли оборот у крамниці великий, то й бариші бувають великі, і часом буває так, що баришу стільки набереться, що вже першого года членові пай назад вертається та ще й з лишкою. В цих товариських крамницях заведено так, що не той найбільший бариш з них матиме, хто найбільше грошей поклав, а той, хто найбільше краму усякого в ній брав та торгувати давав. При кінці года вилічується, наскільки карбованців кожен накупив. Скажемо—хтось накупив на пятьдесят рублів, а баришу в крамниці назбиралося стільки, що на ножен карбованець узятого краму припадає по 8 копійок. Виходить, що тому покунцеві крамниця верне 4 рублі баришу... А він може пая усього тільки три рублів дав! А вже про те, що крам завжди буде свіжіший, кращий, а часом і дешевший, як на базарі, в містечку, чи в городі—то вже й не кажемо.

Щоб засновати Товариську Крамницю—треба не багато заходу треба, щоб було душ із 20, або й більш, охочих пристати до товариства. Ці охочі поперед усього повинні умовитися, який пай вони собі заведуть: чи три, чи пять, чи більше рублів. Найчастіше буває, що три або пять, та ще вступного (на всякі перші потреби) з кож-

ного члена треба копійок 50 або й 1 карб. покласти. Ці вступні записуються потім в запасний капітал. Кожен член може покласти не один тільки пай, а й 10 паїв, чи більше—скільки самі члени визначать. На пайові гроші процент дається особо, бо зиск, про який була мова попереду дається членові не за паї, а за те, на скільки рублів покупки зробив за год який член.

У товариство можна приймати усіх, крім тих, що в школі вчать, служать у війську та позбавлені прав судом. Усіма справами у товаристві порядкує уряд (Правленіє), який і товару закупає, і книжками усякими орудує і за всім хазяйством наглядає. Але у важніших справах уряд (Правленіє) товариства скликає загальний збір членів та питається його згоди або дозволу.

Щоб засновати товариську крамницю, треба здобути статут (устав) цих крамниць (можна добути дурно в Київській Губернській Земській Управі, в Агрономичному Відділі), і подати аж два їх (статут і копію) разом з проханням губернаторові. До статуту і до копії треба наліпити по 3 гербових марки на 75 коп. кожна, а до прохання—2 таких марки. Під статутами і на проханні треба щоб підписалися усі члени—основателі (душ 20 або більше).

Докладніше про товариські крамниці можна довідатися з моєї книжечки: «Товариські Крамниці» (ц. 5 к.) та «Про сільську Кооперацію» (ц. 5 к.), а достати їх можна в Києві, (Безаковская, 8), у книгарні «Кіевской Старици».

В. Доманицький.

Смільні проценту нарастає, як що-рору по 1 руб. в массу одкладати.

Годы	3 ⁰ / ₀		3 ¹ / ₀		3 ² / ₀		3 ³ / ₀		3 ⁴ / ₀		4 ⁰ / ₀		4 ¹ / ₂		4 ² / ₄		5 ⁰ / ₀		5 ¹ / ₂		Годы
	Р.	К.	Р.	К.	Р.	К.	Р.	К.	Р.	К.	Р.	К.	Р.	К.	Р.	К.	Р.	К.	Р.	К.	
1	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1
2	2	03.0	2	03.6	2	03.8	2	04.0	2	04.5	2	04.7	2	04.7	2	05.0	2	05.0	2	05.5	2
3	3	09.1	3	10.9	3	11.5	3	12.2	3	13.7	3	13.7	3	14.4	3	15.3	3	15.3	3	16.7	3
4	4	18.4	4	22.1	4	23.3	4	24.6	4	27.8	4	27.8	4	29.3	4	31.0	4	31.0	4	34.1	4
5	5	30.9	5	37.3	5	39.4	5	41.6	5	47.1	5	47.1	5	49.7	5	52.6	5	52.6	5	58.0	5
6	6	46.8	6	56.6	6	59.9	6	63.3	6	71.7	6	71.7	6	75.8	6	80.2	6	80.2	6	88.0	6
7	7	66.2	7	80.2	7	85.0	7	89.8	7	101.9	7	101.9	7	107.8	7	114.2	7	114.2	7	124.5	7
8	8	89.2	8	108.3	8	114.8	8	121.4	8	138.0	8	138.0	8	146.2	8	155.9	8	155.9	8	169.9	8
9	9	115.9	9	141.0	9	149.6	9	158.3	9	180.8	9	180.8	9	191.1	9	202.7	9	202.7	9	225.3	9
10	10	146.4	10	178.5	10	189.5	10	200.6	10	228.0	10	228.0	10	242.9	10	257.8	10	257.8	10	287.2	10
11	11	180.8	11	210.0	11	234.7	11	248.6	11	284.1	11	284.1	11	301.9	11	320.7	11	320.7	11	358.0	11
12	12	192.2	12	210.0	12	234.7	12	248.6	12	284.1	12	284.1	12	301.9	12	320.7	12	320.7	12	358.2	12
13	13	215.8	13	241.4	13	261.9	13	276.7	13	316.2	13	316.2	13	335.7	13	356.4	13	356.4	13	398.3	13
14	14	248.6	14	279.8	14	304.2	14	319.2	14	362.7	14	362.7	14	382.9	14	404.9	14	404.9	14	448.8	14
15	15	289.9	15	338.8	15	363.2	15	378.2	15	422.4	15	422.4	15	444.4	15	467.4	15	467.4	15	513.8	15
16	16	331.7	16	399.9	16	424.3	16	439.2	16	492.4	16	492.4	16	514.4	16	537.4	16	537.4	16	585.8	16
17	17	376.2	17	462.9	17	484.8	17	499.7	17	562.4	17	562.4	17	584.4	17	607.4	17	607.4	17	658.3	17
18	18	424.4	18	517.3	18	539.2	18	554.1	18	626.4	18	626.4	18	648.4	18	671.4	18	671.4	18	725.3	18
19	19	476.7	19	574.8	19	596.7	19	611.6	19	688.4	19	688.4	19	710.4	19	733.4	19	733.4	19	789.3	19
20	20	533.2	20	637.3	20	659.2	20	674.1	20	760.4	20	760.4	20	782.4	20	805.4	20	805.4	20	863.3	20
21	21	594.8	21	706.8	21	728.7	21	743.6	21	839.4	21	839.4	21	861.4	21	884.4	21	884.4	21	944.3	21
22	22	661.7	22	782.3	22	804.2	22	819.1	22	924.4	22	924.4	22	946.4	22	969.4	22	969.4	22	1031.3	22
23	23	734.8	23	864.8	23	886.7	23	901.6	23	1016.4	23	1016.4	23	1038.4	23	1061.4	23	1061.4	23	1129.3	23
24	24	814.2	24	952.3	24	974.2	24	989.1	24	1113.4	24	1113.4	24	1135.4	24	1158.4	24	1158.4	24	1228.3	24
25	25	900.0	25	1046.8	25	1068.7	25	1083.6	25	1222.4	25	1222.4	25	1244.4	25	1267.4	25	1267.4	25	1338.3	25

Таблиця на лічбу процентів.

Кали- тал в руба.	3° 0			4° 0			4,5° 0			5° 0			6° 0		
	В	В 1	В 1	В	В 1	В 1	В	В 1	В 1	В	В 1	В	В 1	В	В 1
	1 годъ	1 міс.	день.	1 годъ	1 міс.	день.	1 годъ	1 міс.	день.	1 годъ	1 міс.	1 годъ	1 міс.	1 годъ	1 міс.
100	3,0	00,25	0. 1	4,0	00,33	0. 1	4,5	00,38	0. 1	5,	0,42	0. 1	6,0	0,5	0,2
200	6,0	00,50	0. 2	8,0	00,67	0. 2	9,0	00,75	0. 3	10,0	0,83	0. 3	12,0	1,0	0,3
300	9,0	00,75	0. 3	12,0	1,00	0. 3	13,5	1,13	0. 4	15,0	1,25	0. 4	18,0	1,5	0,5
400	12,0	1,00	0. 3	16,0	1,33	0. 4	18,0	1,50	0. 5	20,0	1,67	0. 6	24,0	2,0	0,7
500	15,0	1,25	0. 4	20,0	1,67	0. 6	22,5	1,88	0. 6	25,0	2,08	0. 7	30,0	2,5	0,8
600	18,0	1,50	0. 5	24,0	2,00	0. 7	27,0	2,25	0. 8	30,0	2,50	0. 8	36,0	3,0	0,10
700	21,0	1,75	0. 6	28,0	2,33	0. 8	31,5	2,63	0. 8	35,0	2,92	0. 10	42,0	3,5	0,12
800	24,0	2,00	0. 7	32,0	2,67	0. 9	36,0	3,00	0. 10	40,5	3,33	0. 11	48,0	4,0	0,13
900	27,0	2,25	0. 8	36,0	3,00	0. 10	40,5	3,38	0. 11	45,5	3,75	0. 13	54,0	4,5	0,15
1000	30,0	2,50	0. 8	40,0	3,33	0. 11	45,0	3,75	0. 13	50,0	4,17	0. 14	60,0	5,0	0,17
2000	60,0	5,00	0. 17	80,0	6,67	0. 22	90,0	7,50	0. 25	100,0	8,33	0. 28	120,0	10,0	0,33
3000	90,0	7,50	0. 25	120,0	10,00	0. 33	135,0	11,25	0. 38	150,0	12,50	0. 42	180,0	15,0	0,50
4000	120,0	10,00	0. 33	160,0	13,33	0. 44	180,0	15,00	0. 50	200,0	16,66	0. 56	240,0	20,0	0,67
5000	150,0	12,50	0. 42	200,0	16,67	0. 56	225,0	18,75	0. 63	250,0	20,83	0. 69	300,0	25,0	0,83
6000	180,0	15,00	0. 50	240,0	20,00	0. 67	270,0	22,50	0. 75	300,0	25,00	0. 83	360,0	30,0	1,00
7000	210,0	17,50	0. 58	280,0	23,33	0. 78	315,0	26,25	0. 88	350,0	29,16	0. 97	420,0	35,0	1,17
8000	240,0	20,00	0. 67	320,0	26,67	0. 89	360,0	30,00	1,00	400,0	33,32	1,11	480,0	40,0	1,33
9000	270,0	22,50	0. 75	360,0	30,00	1,00	405,0	33,75	1,15	450,0	37,49	1,25	540,0	45,0	1,50
10000	300,0	25,00	0. 83	400,0	33,33	1,11	450,0	37,50	1,25	5000	41,66	1,39	600,0	50,0	1,67

LIBRARY

Що є в календарі.

I.

Рік 1907	2 стор.
Про реформу календаря	3 „
Пости та м'ясиці	5 „
У які дні не можна вінчати.	5 „
Католицькі і єврейські свята	6 „
Астрономічні відомості	7 „
Пасхалія	7 „
Пояснення знаків календарі	8 „
Царська родина.	8 „
Паказчик чисел	9 „
Святці	10 „

II.

Грінченко, Б. Де ми і скільки нас?	34 „
Доманицький, В. Про давній лад на Україні	41 „
М. П. Відродження України	46 „
Грінченко, Б. Іван Котляревський	55 „
Доманицький, В. Про Тараса Шевченка	61 „
Грінченко, Б. Якої нам треба школи	69 „
Д-ко Д. Наші товариства	75 „
Левицький, М. Як рятуватись при наглих випадках та каліцтвах	84 „
Корольов, В. Перша поміч хворій скотині	107 „
Чикаленко, В. Очкування чи каліровка	117 „

III.

Ювілеї:	
В. Антоновича	130 „
І. Франка	132 „

Про світ божий	134	..
Про Європу	138	..
Про російську державу	139	..
Україна в межах Росії	140	..
А. Я. Про землю на Україні	142	..
Почтово-телеграфні та залізничні правила	146	..
Параходи	148	..
Міра та вага	150	..
Доманицький В. Товариство на те, щоб дешево гроші добувати	153	..
Таблиця процентів	158	..
Оповідки	163	..

УКРАЇНЬСЬКА КНИГАРНЯ

редакції історичного журналу

„КІЄВСКАЯ СТАРИНА“

Київ, Безаковська ул., б. № 8.

Склад видання календаря „ПРОСВІТИ“

Крім календаря „ПРОСВІТИ“ можна дістати в книгарні ще й ось-які, тільки що надруковані, українські книжки і ноты:

Базілевич О. Рідна мова. Український букварь. П. 1906 р. ц. 20 к.

Драгоманов М. Листи до Ів. Франка і інших. Л. р. 1906 ц. 1 р. 35 к.

Е—в. Г. Шляхта. Драмат. сц. в 4-х діях Ч. 1906 р. ц. 20 к.

Норець. Граматика. Український букварь з малюнками К. р. 1906 ц. 15 к.

Стеценко К. Прометей. К. 1096 р. ціна 45 к.

Степовик О. Арихметичний задачник. П. р. 1906 ц. 30 к.

Тележінський С. 1) На смерть Т. Г. Шевченка
2) Про Морозенка К. р. 1906 ц. 20 к.

Видавництво „Вік.“

Винь Збірник творів українських письменників од Котляревського й до останніх часів. Т. I— поезія (видання друге з одмінами й додатками), т. т. II и III— проза з портретами письменників. Стор. 505+585+568. У Києві. 1902. Ціна за кожний тому 2 руб., на велен. папер. 3. руб., На слоновоїм—4 руб, в оправі на 1 руб. дорожче

Литературный збірникъ, зложеный на спомин про Ол. Книинського. Стор. 401. У Києві. 1903. Ціна 2 руб.

На вичну пам'ять Котляревському, збірник присвячений І. Котляревському. У Києві 1904. Стор. 510+X.—Ц. 3 р. 50 к.

Мирний Панас. Книжка перша творивъ. Стор. 445. У Києві. 1903. Ціна 1 р. 25 к., на кращому папері—1 р. 75 к.

Книжка друга творивъ. Стор. 475. У Києві. 1905. Ц. 1 р. 50 к., на кращому папері 2 р.

Коцюбинський М.—Оповідання т. I. У Києві. 1903. Стор. 431.—Ціна 1 р. 50 коп., на кращому папері—2 р.

Гринченко Б. Писання т. I и II. У Києві. 1903 и 1905. Ціна за томъ 1 р. 50 коп., на кращому папері—2 руб.

1.—2. Шевченко. Повисти. т I и II К. 1901. Ціна за томъ 40 коп., на кращ. папері—70 коп.

3.—Свидницький. Люборацьки. К. 1901. Ціна 65 коп., на кращ. папері 80 коп.

4.—Руданський. Твори. т. I, К. 1902. Ц. 50 к. і 70 к.

5.—Крымський. Изъ повистекъ и ескизивъ. Звенигородка. 1904. Ц. 50 к.

6.—7.—Марко-Вовчокъ. Народни оповидання. т. I и II. 1902. Ц. за том 50 і 70 коп.

8.—Крымський. Пальмове гилля. Звенигор. 1902.Ц. 50 к.

9.—Чернявський. М.—Зори, поезія. К. 1903. Ц. 65 и 85 к.

10.—Бордулякъ. Оповідання. К. 1903. Ц. 75 и 1 р. 25 к.

11.—12—Франко Ив.—Збірникъ творивъ т. I. и II. Въ поти чола. К. 1903 Ц. за том 65 и 85 коп.

13.—Грушевський М.— Оповідання К. 1904. Ц. 35 и 65 к.

14.—Глибизъ Л.—Теори К. 1904. Ц. 75 и 1 р. 25 к.

15.—Стефаникъ В. - Оповідання. СПб. 1904.Ц. 65 и 85 к.

16.—Франко Ив.—Збірникъ творивъ, т. III. Бориславські оповидання. К. 1905. Ц. 65 и 85 к.

17.—Л. Яновська Оповідання. К. 1905. Ц. 75 и 1 р. 25 к.

18.—Є.Гребінка.Українські твори.К.1906.Ц. 25 і 35 к.

19.—Мирний Панас книжка III.

20.—Винніченко. Теорі т. I.

Склад виданнів в Книгарні „Кіевской Старини“.

(Київ Безаковська, 8).

Допускається широка розсрочка платежів.

Реклама двигає торгівлю і промисловість!

Прийом оповісток у всі російські газети

Компанування текстів. Прийом замовлень на виготовлення делікатних плакатів та клішів. Виключне представництво по прийому оповісток газети „РАДА“,

Українськ. календаря товариства „Просвіта“, Видання „Весь Юго-Западный Край“ та багато инш.

А. Л. ЕПШТЕЙН

г. Київ, Дмитрівська ул. 19, кв. 2.

ХУТРА та Горжетки

у величезному виборі.

Пам'ятайте адресу!

В КОМІСІОНЕРСТВІ ХУТРЯНОГО КРАМУ

Я. І. АНТОКОЛЬСКОГО.

Пам'ятайте № 17. Хрещатик (у дворі) № 17. Проти Думи.

адресу!

ЦІНИ ПО-ЗА КОНКУРЕНЦІЄЮ.

Величезний вибір каракулів.

== Великий вибір зеркал у рямцях ==

із першорядних французьких та бельгійських фабрик.

Магазин меблів та зеркал

И. В. РОМАНОВСЬКОГО

Київ, Хрещатик № 40.

=====
Величезний вибір

меблів для покоїв вітальних, будуарних, спальних, кабінетів та инш. найновіщих стилів, переважно своєї роботи.

Килими, Портъери, Мебельні матерії.

Замовлення і прохання з провінції виконуються негайно, як найточніше.

Приймаються замовлення

на доставку, опоряження меблями світилиць, контор, гостинниць і т. н. а також приймаються драпировочні роботи за недорогоу ціну.

Ново-відкритий магазин.

Ново-відкритий магазин

СПЕЦІАЛІСТІВ КРАВЦІВ

Під фірмою

Л. РАЄВСЬКИЙ і К^о.

Київ, Миколаївська, № 2.

Перший в південно-західнім краю спеціальний магазин **ГОТОВОГО МУЖСЬКОГО ВБРАННЯ** приймає замовлення з найкращих російських та заграничних матеріалів, наймодніших малюнків.

Для осіннього сезону приготовлено великий вибір готового вбрання по найновіших фасонах.

Роботу справляють у найкоротший час під доглядом самого власника.

Ново-відкритий магазин.

М. і И. МАНДЛЬ

К и і в,

Хрещатик № 42.

Телефон 764.

ЗАВЖДИ!

Великий вибір готової

МУЖЕСЬКОЇ, ДАМСКОЇ та ДИТЯЧОЇ

О Д Е Ж І.

ПРИЙОМ ЗАМОВЛЕНЬ

Форма всіх шкіл, міністерств та воєнного відомства.

Одділ верхніх та нижніх спідниць. Хутряні брилі, шапки, муфти та горжетки.

Либрето оперъ

въ книжкахъ

Изданіе Я. И. Баснина
въ Петербургѣ.

Продається во всѣхъ
газетн. кіоскахъ.

по 5 коп.

Вышла изъ печати и
поступила въ продажу
новая брошюра (осво-
божденная отъ цензур-
наго запрета)

ОКТАВЪ МИРЪО

ЗАПИСКИ ГОРНИЧНОЙ

Цѣна 10 коп.

Продається во всѣхъ книж-
ныхъ магазинахъ и кі-
оскахъ.

Складъ у В. И. Стрижова, Кіевъ, Крещатикъ
уг. Лютеранской, Газетный кіоскъ.

Нагорожений на виставахъ у Лондоні
Великою золотою медаллю

МАГАЗИНЪ ОБУВ'Я
В. БУРК Кіів, 37.
Хрещатик,

Рекомендує завжди величезний вибір

мужескъ
дамскъ
дитяч

ОГО ОБУВ'Я

НАЙМОДНІШИХЪ ФАСОНІВЪ ПЕРШОРЯДНИХЪ ЗАКОРДОННИХЪ ФАБ-
РИКЪ. Такожъ прийомъ замовлень найрізнішого обув'я.
Великий асортиментъ обув'я, виготовленого у власнихъ
майстерняхъ під доглядомъ властителя фірми В. Бурк

М. Б. ТАБЕНЦЬКОГО.

На загальну увагу **ЗАМОВЛЯЙТЕ ПОРТРЕТИ**
В НОВО ВІДКРИТИМ
Малярськiм портретовiм ательє.

„Д О Р Е“

Київ, Хрещатик, д. № 35, кв. 5.
(Парадний хiд).

Ательє вiдчинено що-дня до 6 г.

Побiльшання портретiв до натуральнiєї величини
тушею, аквареллю, олійними фарбами i пастеллю.:
При ательє є спеціальна майстерня багетних i
папiрових рямцiв (паспарту).

ЦИНИ ДУЖЕ УМІРНОВАНІ.

ДАМИ, що бажають мати чепур-
не й добре пошите вбран-
ня, замовляйте в спеціальній майстерні

М. КУЧВАЛЬСЬКОЇ.

Прорiзна № 28 (Парадн. хiд).

✱

Замовлення виконуються швидко
й чепурно.

К р а м н а й м о д н і ш и й.

НОВИНА!

Важно для сільських господарів і мірошників.

Новинайдений
одновальцовий

Млиновий камінь із ситом

під назвою „ПОЛЬЗА“, меле кінним приводом і при роботі одною номіною дає до 3-х пудів гарної сійної мучи в одну годину. Може молоти і паровою, водяною або якою іншою механічною силою, відповідно збільшуючи млино. Ціни умірновані. (Власник патенту Меркулов та інж. Янковський).

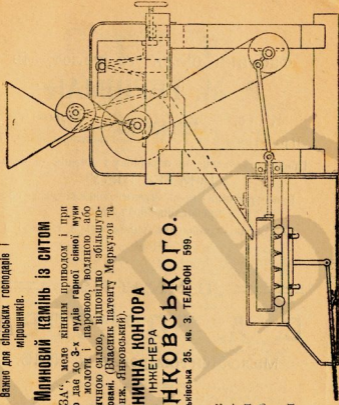
ТЕХНІЧНА КОНТОРА

ІНЖЕНЕРА

С. В. ЯНКОВСЬКОГО.

Київ, Вел. Васильківська 25, кв. 3. ТЕЛЕФОН 599.

виключно продає
такі станки, ви-
дає всі справки
та обрахунки, а
також береться
цілком опорядити
млини.

С.-Петербургська

Фабрика білля та галстуків

Р. М. ГЕРШМАН

Київ,

ТЕЛЕФОН 282.

Одеса

Прорізна 2

Ланжероновськ. 17

Приєм замовлень на перерібку і мічення білизни.

ЦІНИ БЕЗ ТОРГУ

Ілюстрований прейс-курант вислається по
требованію¹ безплатно.

Иногородні замовлення виконуються точно і в
строк.

==== ДРУКАРНЯ =====

С. А. БОРИСОВА

— Мало-Житомирська д. № 16. —

РОБИТЬ ВСЯКУ ДРУКАРСЬКУ РОБОТУ:

Друкує часописи, журнали, брошури,
й книги.

Кожну роботу виконує швидко и чепурно.

„РАДА“

ГАЗЕТА ПОЛІТИЧНА, ЕКОНОМІЧНА І ЛІТЕРАТУРНА
ВИХОДИТЬ ЩО-ДНЯ, ОКРІМ ПОНЕДІЛКІВ.

„РАДА“ має широку програму, як звичайні великі політичні газети: дає щоденний огляд життя політичного, громадського, економічного і літературного на Україні, в Росії й по чужих землях; звістки про всякі світові події; поезії та оповідання; фельетони: політичні, наукові і белетристичні.

„РАДА“ має власних кореспондентів у Петербурзі, Москві, Харькові, Одесі, Полтаві, Чернігові, Херсоні, Житомирі, Кам'янці-Подільському і по інших містах України та Росії, а також і за кордоном у Львові, Чернівцях, Відні, Парижі і Берліні.

Особливу увагу звертає „РАДА“ на місцеве життя провінції

„РАДА“ стоїть за парламентарний лад у державі, за рівне право всім, за волю і права українського народу і всіх інших народів Росії, за землю хліборобам, за інтереси трудящого народу; вона боротиметься проти всякого гніту й насильства. Народня просвіта й культура українського народу буде для неї такою ж дорогою справою, як політичні права, як і права та потреби робочих мас.

У „РАДІ“ пишуть відомі українські вчені та письменники. З року 1907 розміри „Ради“ буде значно поширено. **УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:** З приставкою і пересилкою: в Росії 6 карб. на рік. За кордон: 11 карб.

ЦІНА ОКРЕМОГО № 5 коп. За зміну адреси 30 коп. Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика Підвальна вул. д., 6, біля Золотих воріт. Телефон 1458

Передплачувати й купувати на роздріб „РАДУ“, окрім контори (Вел. Підвальна), можна ще по сих місцях: У КИЇВІ в книгарні „Кіевскої Старини“ Безаківська вул., ч. 8. У НИЖИНІ в книгарні п-ні Чекмарьової В ОДЕСІ: у Олександра Коровиченка, Ніжинська вул., ч. 50 кв. 3. У ЛЬВОВІ (Галичина): в книгарні Наукового товариства м. Шевченка, вул. Театральна. ч. 1.

Редактор М. Павловський.

Музично-драматична школа

М. В. ЛИСЕНКА.

КИЇВ, В. ПІДВАЛЬНА, 15.

Профессори. *Фортепіано:* д-д. М. Лисенко, А. Сліва-Аксененко і К. Масляникова. *Спів:* д-ки М. Зотова і Е. Муравйова і д. А. Філіппі-Мишуга, *Скрипка:* д-ка Вонсовська-Будка. *Віолончель:* д. І. Петр. *Духові інструменти:* д-ій Коль. *Елементарна теорія, гармонія і сольфеджіо:* д. Любомирський.

ДРАМАТИЧНИЙ ВИДІЛ.

Російський. Д-ка М. Старицька і д. Т. Матковський; історія європейської драми—проф. В. Черетц; історія західної драми—д. Деля-Барт; логика, психологія і естетика—І. Стешенко. Фехтування та пластика.

Український виділ, крім спільних з російським, має ось-які спеціальні *українські* класи: дікція, декламація та сценічна гра—д-ка М. Старицька; історія української драми—д. І. Стешенко.

Докладніші відомости в канцелярії школи.

91

LIBRARY

2004

Ms. 307

1p.

LIBRARY

Видавництво Л. Ідзіковськ

Київ Хрещатик № 29.

УКРАЇНСЬКІ ПІСЬНІ

для хору

з проводом фортепіана.

АТТЕМОВСЬКИЙ А. Н. Збірник українських пісень для хору.

Перший десяток. 1) По дорозі жук 2) Одна гора високая. 3) Ой зійди зійди. 4) Зажурилась дівчинонька. 5) Ой за гаєм гаєм. 6) Ой ти дівчино 7) Ой на горі тай женці жнуть. 8) Нема гірше так нікому. 9) Дівка в сінях стояла. 10) А у нашої вдовиці. Ціна 50 коп.

Другий десяток. 1) Не ходи Грицю. 2) Хилилися густі лози. 3) Ой коню мій коню. 4) Чи я вь лузі не калина була. 5) Діду, діду. 6) Ой криче, криче. 7) Ой ходив чумак. 8) Ой місяцю місяченьку. 9) Лугом іду коня веду. 10) Час до дому. Ціна 50.

Третій десяток. 1) Україно моя мила. 2) Ой послала мене мати. 3) Ой ти гора каменная. 4) Вить вітри. 5) А ми просо сіяли. 6) Іхав козак за дунай. 7) І шумить і гуде. 8) У сусіда хата біла. 9) На тим боці на толоці. 10) Ой на дворі метелиця. Ціна. 50 коп.

ГАЛДЬ, ЯН. 12 українських пісень для мішаного хору (Сопран, Альт, Тенор, Бас).

ПЕРШИЙ ВИПУСК.

1) Ой на горі тай женці жнуть. 2) Оддала мене моя матицька. 3) А я люблю Петруся. 4) Час до дому. 5) Та не люблю я ні Стецька ні Грицька. 6) Чайка. 7) Іхав козак за Дунай. 8) Чия причина ростання мого. 9) Дівка в сінях стола. 10) Не ходи Грицю 11) У сусіда хата біла. 12) Ой Морозе. Дума. Ціна 60 коп.

ГАЛДЬ, ЯН. 12 українських пісень для мішаного хору (Сопран, Альт, Тенор, Бас).

ДРУГИЙ ВИПУСК.

1) Ой щож бо то тай за ворон. 2) Ой 3) Ой закувала сива зозуленька. 4) Ой дуже. 5) На горі бурачок 6) Ой Іхав ч полі кирниченька. 8) Ой ти зоре. 9) За Там у полі долина. 11) Ой у полі три к Раз на варті я стояв (з Галичини). Ціна 60 коп.

1304.